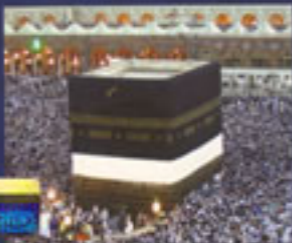

İBRAHİM NİYATINIZ

Her Yönüyle

Hac

En Mukaddes Yolculuk

ABDURRAHMAN YAĞMUR

2.
BASIM

En Mukaddes Yolculuk
HER YÖNÜYLE
HAC
Abdurrahman YAĞMUR

HER YÖNÜYLE
HAC

En Mukaddes Yolculuk

ABDURRAHMAN YAĞMUR

HER YÖNÜYLE HAC

Copyright © Rehber Yayınları, 2006

Bu kitaptaki metin ve resimlerin, tamamının ya da bir kısmının, kitabı yayımlayan şirketin önceden yazılı izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılması, yayımlanması ve depolanması yasaktır.

Editör
Ali BUDAK

Görsel Yönetmen
Engin ÇİFTÇİ

Kapak
Şaban KALYONCU

Sayfa Düzeni
Necmi TOPAL

ISBN
975-6096-52-7

Yayın Numarası
53

Basım Yeri ve Yılı
Çağlayan Matbaası / İZMİR Tel: (0232) 252 20 96
Eylül 2006

Genel Dağıtım
Gökkuşuğu Pazarlama ve Dağıtım
Alayköşkü Cad. No: 12 Çağaloğlu/İSTANBUL
Tel: (0212) 519 39 33 Faks: (0212) 519 39 01

Rehber Yayınları
Emniyet Mahallesi Huzur Sokak No: 5
34676 Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 318 42 88 Faks: (0216) 318 52 20

www.rehber yayinlari.com

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	13
Giriş.....	17
Haccın anlamı ve önemi nedir?	17

BİRİNCİ BÖLÜM NİÇİN HACCA GİDİYORUZ?

Niçin hacca gidiyoruz?.....	21
Hac, binlerce hikmetle örgülenmiş bir ibadettir.....	22
Haccın hikmetleri	25
1- Hac, küllî mertebede bir ubudiyettir	26
Kâbe'ye saygı ve hürmet	27
Hacer-i Esved'e saygı	29
İşte; burada gözyaşı ceyhun edilir	31
2- Hac, meleklerin seyredeceği bir tablodur	32
Hz. İbrahim'in milletindeniz	33
3- Hacda Hz. İbrahim'le irtibat kurarız	35
4- Hac, gerçek kardeşliği temin eder	35
"Lebbeyk Allahümme Lebbeyk"	36
5- Hacda zaman, bütünüyle ibadete dönüşür.....	37
6- Ruhullah'ın esrarının fışkırdığı yerler	38
Her bir vadi, bir olayı hatırlatır.....	39
7- Hac, islâm cemaatini bir araya getirir	40
Haccı terketmenin ağır cezası	41

En tatlı hac: veda haccı.....	43
Veda haccı, genel bir kongre idi.....	43
8- Müesseseseleşen evrensel bir toplantı.....	45
9- Hac kalmak için değil, dolmak içindir	46

İKİNCİ BÖLÜM

HACCIN FAZİLETLERİ

Haccın faziletleri.....	51
Haccı ve umreyi Allah için tamamlayın.....	51
Hadislerle haccın fazileti.....	52
Annesinden doğduğu günkü gibi.....	54
Hacda bir derece veliler gibi.....	54
Hac: yeryüzünde semavi bir yolculuk.....	57
Mekke'nin 'dokunulmaz' (harem) oluşu	58
Mekke, insanlığın biricik mihrabı	59
Mekke-i Mükerreme'de ziyaret edilecek bazı yerler	60
Kâbe: müminlerin kalbinin müşterek attığı bir mihrab	61
Kâbe... nurdan bir sütun.....	63
Ötelere yükselten nurlu bir merdiven: Kâbe'ye yolculuk.. ..	65
Kâbe: yeri göğü birbirine bağlayan nurlu bir bağ	67
Vahyin sağanak yeri	68
Kâbe merkezli menasik-i hac	68
Tavaf, namaz gibidir	69
Safâ-merve arasında sa'y	70
Sa'y ederken dua	70
Aradığını bulmak için aralıksız takiple sa'y	71
Hz. İbrahim Kâbe'yi inşa etmek üzere Rabbinden emir aldı	73
Hz. Hacer'in çaresizce Safa-Merve'yi turlaması	74
Zemzem'den kana kana içmeli.....	77
Zemzem ne niyetle içilirse onun içindir.....	78
Arafat öncesi Mina'da bir gece	78
Mina, konuklarını beklemektedir	79

Hac Arafat'tır.....	80
Melek kabileleri arasında geçen nurlu bir gün: Arafat	81
Arafat dua yeridir	82
Arafat'tan Müzdelife'ye dönüş.....	83
Müzdelife'de vakfe	83
Sizi tebessüm ettiren şey nedir Ya Resûlullah!	83
Beraetlerin verildiği kutlu mekan: Müzdelife	85
Arafat sonrası tekrar Mina.....	86
Emre itaatteki inceliğin yaşandığı mekan: Mina	87
O sayılı günlerde Allah'ı anın!.....	88
Bakara sûresinin indiği yer.....	90

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PEYGAMBER EFENDİMİZ'İN HAC VE UMRESİ

Peygamber Efendimiz'in hac ve umresi.....	93
Mekke'ye, Beytullah'a girişi	96
Kâbe'yi tavaf edişi	97
Müşriklerin Müslümanlarla alay etme niyetleri.....	97
Bunlar ceylanlar gibiymiş.....	98
Safâ ve Merve arasında sa'y.....	99
Önce mina sonra Arafat'a hareket	99
Arafat vakfe yeridir	99
Arafat'tan dönüş.....	100
Arafat ve Müzdelife'de telbiye	102
Bana taş toplayiver	102
Mina'ya döndü.....	103
Belki bir daha sizinle hac yapamam	103
Kurban olarak koç kesti	104
Kurbanını kendisi kesti	104
Medine'den altmış üç tane deve sevk etmişti	105
Ziyaret tavafını gece yaptı.....	105
Ve veda tavafı.....	105

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HAC İLMİHALİ

Hacca dair ilmihal bilgileri	109
Haccın şartları nelerdir?.....	109
Bir kimseye haccın farz olması için hangi şartlar gerekir?	110
Haccın edası için hangi şartlar gerekir?	111
Haccın sıhhatinin şartları nelerdir?.....	112
İhram ne demektir?.....	112
İhramın rükünleri nelerdir?.....	113
Ne zaman ihrama girilir?	113
İhrama girilen yerler (Mîkâtlar) neresidir?.....	114
Harem bölgesi	114
Hill bölgesi	115
Âfâk bölgesi.....	115
Harem bölgesine ihramsız girilebilir mi?	116
İhramın vacipleri nelerdir?.....	117
İhramın sünnetleri nelerdir?.....	117
İhram yasakları neleri içine almaktadır?	118
İhramlının vücudu ile ilgili yasaklar	118
Elbise ve giyim eşyası ile ilgili yasaklar	118
Cinsel konularla ilgili yasaklar	119
Harem bölgesi ile ilgili yasaklar.....	119
Yapılması günah olan ve başkalarının hukukunu ilgilendiren yasaklar	119
İhramlıya yasak olmayan fiil ve davranışlar nelerdir?	120
Husûsî vakit.....	120
Husûsî mekân	121
Haccın rükünleri nelerdir?	121
Arafat vakfesi.....	121
Vakfenin sahih (geçerli) olması için hangi şartlar gerekir?.....	122
Arafat Vakfesi'nin sünnetleri	123
Ziyaret tavafı ne demektir?	124

Tavafin sahih olmasının şartları nelerdir?	124
Tavafin vacipleri nelerdir?	125
Tavafin sünnetleri nelerdir?	126
Tavaf nasıl yapılır?.....	128
Kaç çeşit tavaf vardır?	128
Erkeklerin kadınlarla karışık tavafları	129
Haccın vacipleri nelerdir?	130
Sa'y ne demektir?.....	131
Sa'yin sahih olmasının şartları?.....	131
Sa'yin vacipleri nelerdir?.....	132
Sa'yin sünnetleri nelerdir?.....	133
Sa'y nasıl yapılır?	133
Müzdelif vakfesi nerede yapılır?.....	134
Vakfenin sahih olmasının şartları nelerdir?	134
Müzdelif vakfesi ne zaman yapılır?	134
Akşam ve yatsı namazlarının "Cem'i tehir" ile kılınması	135
Şeytan taşlama (remy-i cimar) ne zaman yapılır?.....	135
Şeytan taşlamanın sahih olmasının şartları nelerdir?	136
Şeytan taşlama ne zaman yapılır?	137
Şeytan taşlamada vekâlet olabilir mi?.....	138
Vaktinde atılamayan taşların kazası nasıl yapılır?	138
Saçları dipten kazıtmak veya kısaltmak	139
Ne zaman tıraş olunur?	139
Tıraş ile diğer menasik arasındaki tertib	140
Dipten kazıtma veya kısaltmanın hükmü nedir?.....	141
Veda tavafı ne zaman yapılır?	142
Veda tavafinin vacip olmasının şartları nelerdir?.....	142
Veda tavafinin vakti ve sıhhat (geçerlilik) şartı	142
Haccın sünnetleri ve adabı	143
Haccın sünnetleri nelerdir?.....	143
Haccın adabları nelerdir?.....	145
Umre nedir?	147

A. Tarifi ve hükmü.....	147
B. Umrenin farz ve vacipleri	147
C. Umrenin zamanı.....	148
D. Umrenin yapılışı	148
Kaç çeşit hac vardır?	149
A. Hüküm yönünden hacın çeşitleri.....	149
Nafile hac yapma konusunda bir değerlendirme	149
B. Yapılışı bakımından hac çeşitleri	150
Hac ve umre menasikinin yapılış sırası	152
İhrama girme hazırlığı	152
Tavaf.....	154
Hac menasiki, hangi günlerde eda edilir?.....	155
a. Terviye günü (8 zilhicce)	156
b. Arefe günü (9 zilhicce)	156
c. Bayramın birinci günü (10 zilhicce).....	156
d. Bayramın 2, 3 ve 4. günleri (11, 12 ve 13 zilhicce).....	157
Kadınların durumu	158
Hac ve umrede kesilen kurbanlar (hedy)	159
Hedyin mahiyeti.....	159
Hedy kurbanı ile mükellef olanlar ve hedyin çeşitleri.....	159
Hedy kurbanı, nerede ve ne zaman kesilir?.....	160
Hedy kurbanlarının etleri	161
Kurban yerine oruç tutmak.....	161
Hac ve umrenin cinayetleri nelerdir?.....	162
a. Cinayetin anlamı.....	162
b. Cinayetlerin ceza ve keffaretleri	162
Hacci, umreyi bozan ve kazasını gerektiren cinayetler.....	163
Bedene (büyükbaş hayvan) kurban etmeyi gerektiren cinayetler	163
Dem (küçükbaş hayvan) kurban etmeyi gerektiren cinayetler	164
a. Hac ve umrenin vacipleri ile ilgili cinayetler.....	164
b. İhram yasakları ile ilgili cinayetler.....	165
Fıtır sadakası vermeyi gerektiren cinayetler	166

Fitreden daha az sadaka vermeyi gerektiren cinayetler (tasadduk)	166
Bedel ödeme.....	166
Özür sebebiyle ihram yasaklarına uymamakla ilgili cinayetler	167
Ceza ve kefaretlere nerede ve ne zaman eda edilir?.....	168
İhsar ve fevat ne demektir?.....	168
a. İhsar	168
b. Fevat	169
Hacca bedel (vekil) göndermek mümkün müdür?	169
Farz olan haccın, vekâleten yapılabilmesi mümkün müdür?.....	171

BEŞİNCİ BÖLÜM

HAC İBADETİ İLE İLGİLİ ÇEŞİTLİ SORULAR

Hac ibadeti ile ilgili çeşitli sorular.....	175
Çocuklar hacca gidebilir mi?.....	175
Hac yapmak için mutlaka kurban kesmek şart mı?	176
Hac kurbanları memlekette de kesilebilir mi?	176
Hacda kesilen kurbanın parası sadaka olarak verilebilir mi?	178

ALTINCI BÖLÜM

PEYGAMBER EFENDİMİZ'İN KABRİNİ ZİYARET

Medine'de peygamber Efendimiz'in Ravza-i Tahire'sini ziyaret	183
Medine'nin 'dokunulmaz' ilan edilmesi	184
Ravza... ..	185
Ravza-i Tahire'de hayat bir rüya gibi yaşanır	187
Medine-i Münevvere'de ziyaret edilecek yerler	188
Cennetü'l-Bâki' (bâki' mezarlığı).....	188
Uhud şehitleri	188
Kuba mescidi	189
Mescid-i kibleteyn (iki kibleli mescid)	189

YEDİNCİ BÖLÜM
HATIRALARLA HAC

Hatıralarla hac	193
Büyük İmam'ın son haccı	193
Bediüzzaman Hazretleri'nin hacca gitme özlemi	196
“Haberim olsaydı seni karşılardım”	197
M. Fethullah Gülen Hocaefendi'nin hatıraları	199
Son söz.....	203
Arafat bir dua yeridir	205
İstifade edilen kaynaklar	209

ÖNSÖZ

İslamın beş temel esasından bir tanesi olan hac, sözlükte, kastetmek şeklinde tanımlanmaktadır. Terim olarak ise; ibadet maksadıyla Arafat'ta belirli bir vakitte bir süre durmaktan, daha sonra Beytullah'ı usûlüne göre ziyaret etmekten ibaret olan ve İslâm'ın şartlarından birisini teşkil eden malî ve bedenî bir ibadettir. Hac mevsiminde, Kâbe, Arafat, Müzdelife, Mina gibi Mekke ve çevresinde bir kısım özel ibadetlerle, eda edilen hac; aslında bütün eşya ve hadiselerin, bütün zaman ve mekânların ötesinde, Allah'a yönelip O'nun rızasını kazanmak maksadıyla yapılan kutsal bir seyahatten ibarettir. "Lebbeyk Allahümme lebbeyk" diyerek yola çıkan, Mikât'ta Cenab-ı Hakk'ın emirlerine boyun eğip itaat ettiğini ifade eden hacı, aslında bu söz ve davranışıyla Rabbine: "Hac yaparken, maksudum sensin Allah'ım, matlubum sensin Allah'ım, mahbubum sensin Allah'ım; kulun benim, mabudum sensin Allah'ım.. Kulluğumu arz etmek için senin huzuruna geldim Allah'ım." demektedir. Milyonların ağzında bu söz, bu ibadet coşkusu, manasını ve tonunu bulursa kü-

re-i arz lerzeye gelir, arş ihtizaza kalkar, gayrete gelir; müminler de Allah'ın rahmetinden istifade ederler.

Hac ibadetini, ömürde bir kere ifa etmek farzdır. Birden çok gidilerek, nafile olarak da yapılabilir, ama mükellef olan mümine, ömründe bir kere farzdır. Bu ibadetin, bir kere yapılmasına rağmen çok büyük bir kıymeti vardır. Kıymetinin büyüklüğünü, Allah Resûlü'nün (sallâllâhu aleyhi ve sellem) şu hadis-i şeriflerinden anlıyoruz: “Kim Allah için hacceder de, kötü söz ve davranışlardan sakınır, günahlara sapmazsa, annesinden doğduğu günkü gibi günahlardan arınmış olarak ülkesine döner.”¹ Hac öyle bir ibadettir ki, hacca gideni kendi potasında eritir, temizler, posasını ayırır ve onu rahmetin kucağına atar.

Haccın, sosyal hikmetlerinin birkaçını şöyle zikredebiliriz: Hac; renk, dil, ırk, ülke, kültür, makam ve mevki farkı gözetmeksizin, aynı gayeleri taşıyan milyonlarca Müslüman'ı bir araya getirerek, Müslümanlar arasındaki eşitlik ve kardeşliğin canlı bir tablosunu oluşturmaya vesile olur. Zenginiyle, fakiriyle, güçlüsü ve güçsüzüyle, bütün hacılar aynı kıyafetler içinde, aynı kurallara uyarak, aynı güçlülere katlanarak, aynı şartlarda hareket ederek fizikî bir eşitlik ve kardeşlik eğitiminden geçerler.

Büyük servetlere sahip bir zenginle, geçimini zor temin eden bir mümine, aynı kıyafet (ihram) içinde Arafat'ta beraberce el açıp dua ettiren ve Kâbe'nin etrafında yan yana tavaf ettiren hac ibadeti, insanlara makam, mevki, servet ve zenginlikle gururlanmayı, diğer Müslümanlarla tanışıp kaynaşmayı öğretir. Hac ibadeti, Müslümanların zihninde ömür boyu silinmeyecek derin izler bırakır. Hac sayesinde, dünyanın değişik yerlerinden gelen Müslümanlar arasında, güzel etkileşimler meydana gelir.

---

1 Buhari, Hac, 4.

Hac ibadetini eda eden Müslüman, sabır, tahammül, sıkıntılara katlanma, yardımlaşma, dayanışma ve belli kurallara adapte olabilme gibi güzel hasletlerini geliştirir.

Hac, ziyaretçilerini on dört asır öncesine götürür. Hayalen 'Nebiler Nebisi' (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile buluşturur, o mekânlarda verilen büyük mücadeleleri onlara hatırlatır. Hac insana, ahirete ait bir manzara sunar. Ona, dünyada misafir olduğu hakikatini anlatır.

Hacla ilgili bu çalışmamız, yedi bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde, haccın hikmetlerini ele almaya çalıştık. Bu bölümün amacı, hacca giden kişinin bu ibadeti yaparken, aklını meşgul edebilecek sorulara cevaplar bulup gönül huzuru ile ibadetini yerine getirebilmesine bir nebze katkı sağlamaktır.

İkinci bölümde, haccın faziletleri üzerinde durmaya çalıştık. Hacda yapılan ibadetlerin faziletleriyle birlikte, bu ibadetlerin yapıldığı mekânların faziletlerini de çalışmanın çerçevesi ölçüsünde vermeye çalıştık.

Üçüncü bölümde, çeşitli rivayetlerden hareketle, Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) yaptığı hac ve umreleri anlatmaya çalıştık. Dördüncü bölümde ise, hacca giden bir kimsenin, hac ibadetini ifa ederken uyması gereken prensipleri, ilmihal bilgisi şeklinde vermeye çalıştık.

Beşinci bölümde, hac ibadeti ile ilgili sıkça sorulan sorulara ve bu soruların cevaplarına yer verdik. Altıncı bölümü de; Medine-i Münevverede Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) mübarek Ravza'sını ziyarete, Mescid'ini ve diğer ziyaret edilecek yerleri tanımaya ayırdık.

Yedinci ve son bölümde ise, 'Hatıralarla Hac' başlığı altında, hacda yaşanmış, unutulmaz hatıralara yer verdik ve çalışmamızı bu şekilde noktaladık.

Bu çalışmamda, özellikle haccın hikmet ve faziletleriyle ilgili konularda, muhterem F. Gülen Hocaefendi'nin hac vaazlarından ve hacla ilgili konularda yazmış olduğu o enfes yazılarından istifade ettiğimi ve şükranlarımı ifade etmeyi bir borç biliyorum.

Bu naçiz çalışmamızla, İslam'ın bu büyük ve evrensel ibadetinin anlaşılmasına bir nebze de olsa katkıda bulunabildiysek, bunu da yine Rabbimizin bir lütfu ve ihsanı olarak görür, hacca giden herkese (hacc-ı) mebrur diler, bizi de dualarından unutmalarını istirham ederiz.

Abdurrahman YAĞMUR
Ağustos 2005-Üsküdar

GİRİŞ

HACCIN ANLAMI VE ÖNEMİ NEDİR?

Hac; kasetme ve yönelme mânâlarına gelir. Ancak onu, sadece kast ve yöneliş mânâlarıyla açıklamak da doğru değildir. Hac, hususî bir zaman diliminde, birtakım hususî yerleri, yine birtakım hususî usûllerle ziyaret etmeye denir ki; senenin belli günlerinde, hac niyetiyle ihrama girip, Arafat'ta vakfede bulunmak ve Kâbe'yi tavaf etmekten ibaret sayılmıştır. İhram, haccın şartı; vakfe ve tavaf ise onun rükünleridir.

Hacda yapılan ibadetlere, genel bir ifade ile "menasik" denir. Bu ibadeti eda edenlere de "hacı" denir.

İslâmiyet'in beş temel esasından biri olan hac, hicretin dokuzuncu yılında farz kılınmıştır. Haccın farz olduğu, Kur'an-ı Kerim'de ve sünnette bildirilmiştir; bu hüküm konusunda Müslümanlar görüş birliği (icma) içerisindeyler.

Kur'an-ı Kerim'de, "Ziyarete gücü yeten herkese, Beytullah'ı ziyaret etmek, Allah'ın onun üzerindeki hakkıdır."² buyrulmuştur.

---

2 Âl-i İmran Sûresi, 3/97

Peygamber Efendimiz de (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir hadis-i şeriflerinde, “Şüphesiz Allah, size hacçı farz kıldı, hacçı ifa ediniz.”³ buyurmuştur. Bir başka hadislerinde ise; “İslâm, beş temel esas üzerine kurulmuştur. Bunlar; Allah’tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) Allah’ın elçisi olduğuna şehadet etmek, namaz kılmak, oruç tutmak, zekât vermek ve haccetmektir.” buyurarak hacçı, İslâm’ın beş temel esasından biri olarak belirtmiş ve bizatihî uygulamalı olarak nasıl yapılacağını da göstermiştir.

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), haccın farz kılındığını Ashab-ı Kiram’a tebliğ edince, içlerinden birisi: “Her yıl mı?” diye sormuş, Efendimiz sükût etmiştir. Bu soru, üç defa tekrar edilince: “Eğer evet deseydim, hac üzerinize her yıl farz olurdu, buna da güç yetiremezsiniz.”⁴ buyurmuştur. Bu hadisin İbn Abbas (r.a.) yoluyla gelen rivayetinin sonunda şu ilave yer alır: “Kim birden fazla hac yaparsa, bu nafil olur.”⁵ Erkek olsun, kadın olsun; şartlarını taşıyan, yani sağlık ve servet yönünden haccetme imkânına sahip olan her Müslüman’ın, ömründe bir defa hacca gitmesi farzdır. Hac ibadeti, imkân elde edilince, geciktirilmeden yerine getirilmelidir. Ömründe bir defa hac yapmış olan her Müslüman, bu farzı yerine getirmiş sayılır. Haccın, geciktirilmeden ifasına, hacla ilgili âyetlerin delalet etmesiyle birlikte, şu hadisler de bu noktaya vurgu yapmaktadır: “Hacca gitmekte acele ediniz, çünkü sizden biriniz, ölümün kendisine ne zaman geleceğini bilemez.”⁶

Hac ibadeti, bilindiği şekliyle Hz. İbrahim’e (a.s.) kadar dayanan bir ibadettir. Kur’an-ı Kerim, Hac Sûresi’ndeki 22/27-28. âyetleriyle, Hz. İbrahim’in haccından, insanları hacca çağırmasından, Kâbe’nin ve Hac menasikinin tarihçesinden bahsetmektedir.

3 Müslim, Hac, 412; Nesai, Menasik, 1

4 Müslim, Hac, 412; Nesai, Menasik, 1

5 Ahmet b. Hanbel, Müsned II, 508; Nesai, Menasik, 1

6 Ebu Davud, Menasik, 5; İbn Mace, Menasik, 1

BİRİNCİ BÖLÜM
NİÇİN HACCA GİDİYORUZ?

NİÇİN HACCA GİDİYORUZ?

Bizi kusursuz ve mükemmel bir şekilde yaratan, sayılamayacak kadar çok nimeti bizlere lütfeden ve yine bizi sadece kendisini tanıyıp O'na ibadet edelim diye yarattığını ilan eden Rabbimizin emrini yerine getirmek için gidiyoruz.

Bir şey, Allah emrettiği için yapılırsa ibadet olur. İbadetleri, ibadeti bize emreden Rabbimizin rıza ve hoşnutluğunu kazanmak üzere, ihlasla yapmamız gerekir. Sırf dünyevî fayda ve menfaatler gözetilerek yapılan bir ibadet, ibadet olmaktan çıkar.

İbadetlerde, ihlas çok önemlidir. İhlas ise, bir şeyi sadece Rabbimiz emrettiği için ve emrettiği şekilde yapmak demektir. Yaptığımız ibadetlerden dünyevî bir beklentiye girmemiz, asla doğru değildir ve bu tür beklentiler ibadetin ruhunu zedeler. Rabbimiz, bizden ibadetlerimizi sadece rızasını kazanmak üzere yapmamızı istemektedir. Böyle olmakla birlikte; O (c.c.), ibadetlerin içine bir kısım hikmetleri de koymuş, bu hikmetlerle bizi, ibadet etmeye teşvik etmiştir. Haccın, sayılamayacak kadar hikmeti vardır.

HAC, BİNLERCE HİKMETLE ÖRGÜLENMİŞ BİR İBADETTİR

Hac; iç içe geçmiş binlerce hikmeti, bünyesinde barındıran bir ibadettir. Hac ibadetini eda ederken, daha önce görmediğimiz pek çok olayla karşılaşırız. İlk bakışta, aklımızla bunların anlamını ve hikmetini kavrayamayabiliriz. Evvela şunu ifade etmek gerekir ki; hac ibadeti, akıldan ziyade kalp ve ruhun önde yürüdüğü bir ibadettir ve kalbin inkişaf etmesini sağlar. Onun için bu ibadeti yaparken, kalbimizin içindeki güzellikleri zenginleştirmeye çalışmalıyız. Aklımızın ilk etapta anlamakta güçlük çektiği konularda da hemen tenkit etmeye kalkışmamalıyız. Cenab-ı Hakk'ın emrine teslimiyetle, bir taraftan da hikmetlerini anlamaya çalışarak, gönlümüzün huzura ereceği eşref saatlerini doyasıya yaşamalıyız.

Mesela; biz bu ibadeti eda ederken, ilk başta mîkât sınırı denilen yerde, iki parça havludan ibaret ihram elbisesine bürünür; bir başka yerde yorgansız, yastıksız, ihramlı bir şekilde geceyi geçirir; başka bir yerde taşlardan örülmüş bir sütunu taşlar; farklı bir mekânda yine taşlardan yapılmış bir binanın etrafında döneriz... Bütün bunların anlamını ve hikmetini bazen kavrar, bazen de kavrayamayız. Vicdanımıza uzaktan dalgalar halinde gelip çarpan ilâhî feyiz ve sırları, bazen hisseder bazen de hissedemeyiz. Hissettiğimiz zaman dahi, bir anlam veremeyebiliriz.

Biz, bu konuda ve bu ibadetlerin yapıldığı vadilerin pek çoğunda, aslında sadece bize bu ibadeti emreden Rabbimize teslim olmanın güzelliğini yaşarız. Bu teslimiyetin, ruha sağladığı öyle derin bir huzur vardır ki, insan, kendi akıyla getireceği izahların hiç birinde o zevki duyamayacaktır.

Mesela; haccın en önemli rüknü olan vakfenin yapıldığı Arafat'a gidip, kumların üzerinde ayakta durmak ve dua etmek; bayram gecesini, Müzdelife vadisinde dua ve yakarışlarla geçirmek gibi, yapılması gereken bir kısım menasiki (hacda yapılması gereken ibadetleri) eda ederken, her konuyu akılla izah etmeye kalkışmak, bizim, manevî yönden yolda kalmamıza sebep olabilir. Ama, hacdaki ibadetleri yaparken, bu ibadeti, bize emreden Rabbimizin emrine teslim olma havası içinde bulunduğumuzda, gönlümüzde O'nun bize lütfettiği huzuru doya doya yaşarız.

Hakk'a gönül vermiş bir insan, akıldan ziyade kalbin ve ruhun inkişaf edeceği bu kutlu yolculukta, nefsinin başına taş atma mahiyetinde, taşlardan örülü bir sütuna taş atacaktır. Taşı taşlar-ken de şunu düşünecektir: "Akıllı bir insan olmak şerefiyle şeref-lendirilen ben, taşlardan inşa edilmiş bir sütuna taş atıyorum, aklım bunu almıyor. Fakat aklımın aldığı bir şey var, o da aklımın almadığı bütün bu işlerin, Rabbimin bir emri olduğu gerçeğidir. Rabbimin emrini yerine getirmenin sevincini gönlümde duyuyor, içimde onun coşkusuyla yaşıyorum. Ey Rabbim! Senin emrini yerine getirmek ne kadar hoş ..."

İşte Müslüman, bu coşku ve heyecan içinde, Beytullah'ı tavaf edecek, Arafat'a çıkıp vakfe yapacak, Müzdelife'ye gelip geceyi orada geçirecek, Mina'da şeytan taşlayacak, ardından kurban kesecek ve daha pek çok ibadeti, gönül huzuruyla yerine getirecektir. O, bütün bunları yaparken de bu ibadetlerin yerine getirildiği her kutsal mekânı, âdeti Cenab-ı Hakk'ın rahmet adına açtığı bir kapı gibi görecektir ve o vadilerde dolaşırken, "Lebbeyk Allahümme lebbeyk" diyerek rahmet deryasına dalma iştiağı ile hareket edecektir.

HACCIN HİKMETLERİ

Haccın hikmetleri, sayılamayacak kadar çoktur. Haccın bütün hikmetlerini saymak, bu çalışmanın çerçevesini aşar. Ancak burada haccın, kayıtlarda bulabildiğimiz binlerce hikmetinden bazılarını işlemeye çalışacağız.

Hac ve umre, kutsal mabedimiz olan Kâbe'nin, her yıl ibadetle ihya edilmesine vesile olur.

Hac, insan nefisini günahlardan temizler, duru bir hale getirir, onu ihlâsla donatır, yeni bir hayatın kapılarını aralar; insanın maneviyatını güçlendirir, ilâhî rahmet ve affa dair duyduğu güveni sağlamlaştırır.

Hac, imanı kuvvetlendirir. Allah'a verilen sözün yenilenmesine yardım eder. Bizi, kolay kolay dönülmeyen nasuh tevbesine götürür. Nefsi tertemiz hale getirerek duyguları inceltir ve sanki onu kanatlandırır.

Hac mümine, İslâm'ın muhteşem geçmişini hatırlatır. Güzel ahlâkıyla ve faaliyetleriyle dünyayı aydınlatan Peygamber Efen-

dimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem), güzide ashabının ve onlara en güzel şekilde tâbi olan kutlu insanların yaptığı fedakârlıkları ve kahramanlıkları hatırlatır.

Öte yandan hac, zorluklarıyla insanı sabra ve tahammüle alıştıırır, disipline eder ve ona emirlere uyma şuurunu kazandırır.

Hac vesilesi ile kul, Rabbine daha iyi şükreder; Rabbinin kendisine verdiği mal, sağlık ve afiyet nimetlerine daha içten şükretme fırsatını yakalar.

1- HAC, KÜLLÎ MERTEBEDE BİR UBUDİYETTİR

Üstad Bediüzzaman Hazretleri, hacda hemen her yerde, sürekli olarak Allahu ekber Allahu ekber denilmesinin bir hikmetini şöyle izah ediyor:⁷

“Hacda, pek kesretli (çok kere) Allahu ekber denilmesi şu sıradır:

Çünkü, hacc-ı şerif bizzat kendisi, herkes için küllî mertebede bir ubudiyettir. Nasıl ki bir er, bayram gibi özel bir günde, Askerî Kolordu Komutanlığı'nda, Kolordu komutanı gibi, padişahla bayramlaşmaya gider ve padişahın iltifatına mazhar olur. Öyle de, bir hacı, ne kadar âmî ve sıradan da olsa, manevî pek çok mertebe katetmiş bir velî gibi, bütün yeryüzünün Yüce Rabbi ismiyle Rabbine yönelmiştir ve böylece büyük, küllî bir kulluk ile şereflendirilmiştir. Elbette, hac anahtarıyla açılan Rububiyetin (ilâhî terbiyenin) çok geniş mertebeleri ve dürbünüyle nazarına görünen uluhiyetin gayet yüce ufukları ve şeâiriyle kalbine ve hayaline gittikçe genişleyen ubudiyet daireleri ve Kibriya mertebeleri ve tecelli ufkunun verdiği hararet, hayret ve dehşet ve Rubu-

7 Metin, kısmen sadeleştirilmiştir.

biyetin heybeti; ‘Allahu ekber, Allahu ekber’ ile teskin edilebilir. Ve onunla; o mertebe mertebe, derece derece, peyderpey keşiflerle gördükleri, duydukları, yaşadıkları veya zihinde beliren, canlanan, duygular, hissiyatlar, ancak ‘Allahu ekber, Allahu ekberler’ ile ilan edebilir.

Hacdan sonra şu gayet yüce ve küllî mânâ, çeşitli derecelerde bayram namazında, yağmur namazında, ay ve güneş tutulması sırasında kılınan namazda ve cemaatle kılınan namazda canlanır. İşte, şeâir-i İslâmiyenin (İslâmî âdetlerin), velev sünnet kabîlinden dahi olsa ehemmiyeti şu sırdandır.”⁸

Bu ifadeleri, biraz açacak olursak şunları söyleyebiliriz: Hacda sürekli “Allahu ekber Allahu ekber” diyen bir hacı, böyle söylemekle, “Sen, büyüksün Allah’ım! Sen, yüceler yücesisin Allah’ım! Senin şanın ne yücedir! Senin büyüklüğünü asıl şimdi anladım, gönlüme lûtfettiklerin karşısında, seni bilmenin, marifetine ermenin hazzı ve mutluluğu ile sana, senin büyüklüğünü içimden geldiği gibi çılgılık çılgıça haykırmak istiyorum. Önüme çıkan vadi, dere, tepe ve her yerde, yeri ve göğü inletircesine haykırmak istiyorum. İçimden coşup gelen duygularımı, ancak Senin büyüklüğünü ilan etmekle dindirebiliyorum, Allah’ım!” demektedir.

KÂBE’YE SAYGI VE HÜRMET

Kâbe; müminlerin kalbinin müşterek attığı bir mihrap olmakla birlikte, “insanlar için vaz’edilen ilk ev” takdir ve övgüsüyle yüceltilmiş ilk mabeddur. Temeli, yeryüzünde henüz, harcın, taşın, tuğlanın bilinmediği bir dönemde, gökler ötesi âlemlerde atılmış, inşası durulardan duru bir nebî olan, Hz. Âdem’in (a.s.)

8 B. S. Nursi, Sözler, Işık Yay. İst. 2004, 264 s

eliyle gerçekleştirilmiştir. Oturduğu zeminin o işe tahsisi ise, Âdem Peygamber'in yeryüzüne teşrifinden çok önce kararlaştırılmıştır. Öyle ki, bir gün melekler, Hz. Âdem'le karşılaştıklarında: "Sen, var edilmeden evvel bizler, defaatle Kâbe'yi tavaf ettik." diyeceklerdir.

Aradan uzun zaman geçip, Kâbe bulunduğu mekânda kaybolduktan sonra, peygamberler babası Hz. İbrahim ve oğlu İsmail (a.s.) dümdüz olmuş Kâbe arsası üzerinde onu yeniden inşa ettiler. Bu hakikat, Kur'ân'ı Kerim'de, "Hatırla o zamanı ki, İbrahim ve İsmail (a.s.) Kâbe'nin temellerini yükseltti ve şöyle dediler: 'Ey Rabbimiz, bizden bu hayırlı işi kabul buyur!'"⁹ ilâhî beyânıyla anlatılmaktadır.

Yerin merkezinden, Sidret'ül-Müntehâ'ya kadar insanların, cinlerin ve meleklerin her zaman çevresinde dönüp durduğu bir "nurdan sütun"un yeryüzünde mücessem bir kesiti sayılan Kâbe, her an görünen-görünmeyen milyarlarca temiz ruhun, harîmine can atıp kavuşmayı arzu ettiği, eşi-benzeri olmayan öyle bir binadır ki, kıymeti semalara eşittir dense sezâdır... Zaten o, gökte ve yerde Allah'ın evi mânâsına gelen "Beytullah" ismiyle yâd edilmektedir.

Hususiyetlerini anlatmakla bitiremeyeceğimiz Beytullah'a, biz, ancak saygı duyarız. Bunu da, sadece Rabbimizin emrettiği şeye saygı duyma ve nehyettiği şeyden de yüz çevirme inancıyla yaparız. Eğer mesele -birilerinin iddia ettiği gibi- sadece bir tassa saygı ve hürmet olsaydı Allah Resûlû (sallallâhu aleyhi ve sellem), Kâbe'nin içinde bulunan, mükemmel bir şekilde yontulmuş şekil verilmiş putları kaldırıp atmazdı.

Abdullah b. Abbas'ın (r.a.) naklettiği şu hadis-i şerifte bu mülahazayı görmekteyiz: "Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mek-

---

9 Bakara Sûresi, 2/127

ke'ye geldiği vakit, içerisinde put olduğu için, Beytullah'a girmek istemedi. Onların, çıkarılmasını emretti. Hepsini de çıkarıldı. Hz. İbrahim ve Hz. İsmail'in (a.s.), ellerinde fal okları bulunan heykelleri de çıkarıldı. Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu görünce: "Allah canlarını alsın! Allah'a yemin olsun, onlar da bilirler ki, Hz. İbrahim ve Hz. İsmail (a.s.), bu oklarla asla kismet aramadılar." buyurdu.¹⁰ Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), Kâbe'yi putlardan temizlemiştir. Aynı zamanda, putperestliğe karşı büyük bir mücadele vermiş ve putperestliğin kökünü kazımıştır. Neticede; putperestliğin bir daha belini doğrultamayacağını, Arap yarımadasına bir daha putperestliğin hakim olmayacağını da haber vermiştir. Beytullah'a gösterilen saygı ve hürmet; Allah'ın, o binaya saygı duyulmasını, hürmet gösterilmesini istemesi sebebiyledir. Dolayısıyla da o kutlu binaya gösterilen saygı ve hürmet, Allah'a karşı gösterilmiş demektir.

HACERÜ'L-ESVED'E SAYGI

Kâbe'nin kapısının bulunduğu köşesinde yer alan ve tavafa, hizasından başlanan Hacerü'l-Esved'e, -Hacerü'l Es'ad da denilir- gösterilen saygı ve hürmetin kaynağı da ilâhîdir. Fahr-i Kâinat Efendimiz tavaf ederken, Hacerü'l-Esved'e mübarek elini sürmüştü; elini sürmesinin mümkün olmadığı zaman da onu uzaktan selamlamış ve sonra, elini yüzüne sürmüştür. Allah Resûlü, bu taşın neden bu kadar değer vermiştir, içyüzünü bilemiyoruz. Ama şunu diyebiliriz ki, Efendimiz'in böyle davranmasıyla bu kutlu taş, bir şeref kazanmıştır. Sanki o, her şeyi kaydeden bir kayıt cihazı; selam verdiğimiz, karşısında Rabbimizi hoşnut etmek için el pençe divan durduğumuz, muhteşem bir taş... Onun için biz

10 Buhârî, Hac, 54, Enbiya 8, Megâzî 48; Ebu Dâvud, Hacc, 93, (2027). Buhârî, Hac 50, 57, 60; Müslim, Hacc, 248, 120

ona, kutlu taş mânâsına gelen ‘Hacer’ül-Es’ad’ da diyoruz. Yani taşların en saadetlisi, ümmetin ahd-u peymanını emanet ettiği bir sandık, bir teyp bandı...

Bu taşta belli sırlar vardır; bizim bilemediğimiz ince hikmetler saklıdır. Efendimiz, onun, kıyamet günü şahitlikte bulunacağını beyan ediyorlar. Bu nasıl olacaktır? Bugün bu meseleyi, ilmi tahlillerle isbat edemeyebiliriz. Bugünün tekniği, bunu anlamaya yeterli olmayabilir. Fakat, benzerini gördüğümüz öyle harikalar var ki, hepsi de bu konuda, bizim düşüncemizi desteklemektedir. Mesela, cansız ve camid maddelerden bir araya getirilen insanın konuşması nasıl bir harikulâdelikse, Hacerü’l-Esved’in şahidlik yapması da öyle harika bir durumdur. Esas itibarıyla; insan harika cihazlarla donatılmış bir varlıktır, fakat ülfet ve alışkanlık, bize, insandaki bu harikulâdeliği unutturabiliyor. Nasıl insanda hafıza var, pek çok bilgi ve malûmat orada muhafaza ediliyor, öyle de Cenab-ı Hakk’ın yaratmasıyla Hacer’ül Esved’de de böyle bir durumun olması mümkündür. O bir kamera gibi, kendisini istilâm edenlerin resim ve seslerini kaydedebilir ve bunlar öbür âlemde birer şahid hüviyetini alabilirler.

Bütün bunların ne şekilde ve nasıl olduğu konusu, o kadar da önemli değildir. Şayet oraya bir tahta parçası konulseydi ve Hacerü’l-Esved’e verilen kutsallık ona verilseydi, biz, onu da aynı saygı ve hürmetle selamlar ve bu taşta karşı yaptığımız aynı şeyleri ona karşı da yapardık. Zira; biz neticeyi hep Rabbinize dayandırıyor ve esasen beklenen her şeyi, O’nun engin rahmeti ve O’nun her şeyi kuşatan ilim ve kudretinden bekliyoruz..¹¹

Kâbe’ye ve Hacerü’l-Esved’e saygı ve hürmet gösterirken biz, aslında maddeye değil; mânâya itibar ediyoruz. Zira; maddeye

11 M. Fethullah Gülen, Asrın Getirdiği Tereddütler, 3, Nil Yay. 104.

itibar etmiş olsaydık, Mina’da bulunan ve yine bir taş olan Akabe cemresine, şeytan taşlamak için taş atmayacaktık. Orada bir taşın başına taş yağdırdığımız halde, Kâbe’de yine bir taş olan Hacerü’l-Esved’in karşısında saygı ve hürmette bulunuyoruz. Bundan da anlaşılacağı üzere kulluğumuz, -haşa- Kâbe’ye ya da Hacerü’l-Esved’e değil; sadece ve sadece Allah’adır.

Hikmet ve maslahat alanında akla, mantığa bir genişlik kazandıran, ancak, Resûl-ü Ekrem’e (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir an olsun bağılıktan da geri durmayan Hz. Ömer, Hacerü’l-Esved’i öper ve “Ey taş! Ben biliyorum ki sen bir taşsın, ne faydan dokunur, ne de zararın. Eğer Resûlullah’ı (sallallâhu aleyhi ve sellem) seni öperken görmeseydim, vallahi seni öpmezdim.”¹² der. Hazreti Ömer’in hemen arkasında bu sözleri duyan Hz. Ali: “Ya Ömer, zannettiğin gibi değil; o taşın faydası da vardır, zararı da. Herkes onu öpüp selamlarken, yaptığı şeyi ona emanet ediyor, o taş ile ride şahitlik yapacaktır.” der.

Hz. Ömer (r.a.) bu sözülle, aslında şunu ifade etmektedir: “Taşın, taş olarak ne faydası vardır, ne de zararı. Ama Allah dilerse, topraktan insanı yarattığı gibi taşı da konuşturur, bir kısım meseleleri ona kaydettirir, taşı bir kameranın objektifi gibi kullanır, Allah dilerse faydası da olur, zararı da.” Bu da, Hz. Ömer’in maddeye değil; mânâya itibar etmesinin bir neticesidir. Her iki halifede de başta, Allah Resûlü’nün emrine ittiba, sonra da mantıkla birlikte mânâya itibarı görmekteyiz.

İŞTE; BURADA GÖZYAŞI CEYHUN EDİLİR

Tavaf ve Hacerü’l-Esved’in faziletiyle ilgili, hadis kitaplarında birçok hadis-i şerif bulunmaktadır. İşte onlardan birkaç tanesi:

12 Buhârî, Hacc 50, 57, 60; Müslim Hacc, 248, 120.

*Abdullah İbn Ömer (r.a.) anlatıyor: "Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hacerü'l-Esved'e yöneldi, sonra dudaklarını üzerine koyup, uzun müddet ağladıktan sonra ondan ayrıldı. Bir de baktı ki, Ömer İbnü'l-Hattab da yanında ağlıyor. Hemen: 'Ey Ömer, evet gözyaşları burada dökülür!' buyurdular."¹³

*Nâfi: "Ben, İbn Ömer'i (r.a.) Kâbe'yi tavaf ederken gördüm. Hacerü'l-Esved'i eliyle selamlıyor, sonra da elini öpüyordu."¹⁴

*Abdullah İbn Ömer (r.a.) Kâbe'yi tavafla ilgili rivayet ettiği hadislerde, "Kim şu Beytullah'ı bir hafta boyunca tavaf eder ve bunu sayarsa bir köle âzat etmiş gibi sevap kazanır."¹⁵, "Kişi, tavaf için bir ayağını koyup diğerini kaldırdıkça, her adımı sebebiyle Allah, onun bir hatasını siler ve bir de sevap yazar."¹⁶ cümlelerini zikretmektedir.

2- HAC, MELEKLERİN SEYREDECEĞİ BİR TABLODUR

Hac kendisine farz olan ve hacca niyet eden bir kimsenin, refesten,¹⁷ füsûktan¹⁸ ve cidalden¹⁹ kaçınması gerekir. Böyle yapmakla bir insan, yeryüzündeyken meleklerle benzeme yönüyle belli bir mesafe katetmiş olur. İlahî beyanda, bu husus şu şekilde ifade edilir:

"Kim hac aylarında ihrama girerek hacca kendisine farz kılar-
sa, iyi bilmelidir ki, hacda kadına yaklaşmak, günah işlemek ve
kavgaya etmek yoktur."²⁰ Cenab-ı Hakk'ın bu emrine uyup, hac

13 İbrahim Canan, Hadis Ansiklopedisi (Kütübü sitte), no. 6852

14 Buhârî, Hacc 60; Müslim, Hacc 246, (1268).

15 Tirmizî, Hacc 111, (959).

16 Nesâî, Hacc 134, (5, 221).

17 Refes: Çirkin söz söyleme, cinsel yaklaşma.

18 Füsûk: Günah sayılan davranışlarda bulunma.

19 Cidal: Ağz kavgası, çekişme, münakaşa, tartışma ve sürtüşme.

20 Bakara Sûresi, 2/197

ibadetini yerine getiren hacılar, yeryüzündeyken meleklerle benzer bir hal alırlar. Bir yönüyle; meleklerin, insanın yaratılması esnasında, insanın mahiyetini anlamaya yönelik sordukları sorulara, cevap teşkil edecek hale gelirler. Bakara Sûresi'nde bu husus şöyle anlatılır:

“Rabbin meleklerle, ‘Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım.’ dediği vakit onlar, ‘Bizler hamdinle seni tesbih ve seni takdis edip dururken, yeryüzünde fesat çıkaracak, orada kan dökcek insanı mı halife kılıyorsun?’ dediler. Allah, ‘Ben, sizin bilmediğiniz pek çok şeyi bilirim.’ buyurdu.”²¹

“Ben sizin bilmediğiniz pek çok şeyi bilirim” ifadesiyle, meleklerle, onların bilmediği; fakat Allah’ın bildiği pek çok şeyi, hac gibi bir kısım ibadetlerde görecekları haber verilmiş olabilir. Hacılar, Arafat’ta kefeni andıran iki parça ihram içinde, ellerini ve gönüllerini açmış dua dua yalvarırken; Müzdelife’de kupkuru toprak üzerinde yatarken, vadileri doldurup omuz omuza, “Lebbeyk Allahümme lebbeyk” derken, bu ahval içinde âdeta mahşerin küçük bir provasını yaşarken; melekler, kendilerinin bilmediği, fakat Allah’ın bildiği güzellikleri görürler ve her defasında: “Seni tesbih ve takdis ederiz Allah’ım! Mahiyetini öğrenmek maksadıyla sorduğumuz o sorudan ötürü, özür dileriz Allah’ım! Bilen sensin, biz bir şey bilmiyoruz.” derler.

HZ. İBRAHİM’İN MİLLETİNDENİZ

Hz. İbrahim’in (a.s.) milletinden olan bizler için hacca gitme, Kâbe’yi tavaf etme, menasik-i²² hacı yerine getirme, bir yönüyle de Hz. İbrahim (a.s.) ile irtibat kurmamıza vesile olacaktır. Biz

21 Bakara Sûresi, 2/30

22 Menasik: Hacca yapılması gereken ibadetler.

şu hakikati, her zaman ve her yerde ilan ederiz: “Biz Allah'ın kuluyuz. Hz. Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) ümmetiyiz. Hz. İbrahim'in (a.s.) milletindeniz.” Bize, bu hakikati, daha ilkokula gitmeden önce anne-babamız öğretir. Çocukluk yıllarımızda bize: “Kimin milletindensin?” diye sorulunca biz, tereddüt etmeden: “Hz. İbrahim'in milletindeniz” deriz. Bunu demekle; putperestliğe girmemek suretiyle temiz kaldığımızı, yani hanîf olduğumuzu ifade ederiz. Hz. İbrahim'in (a.s.) bu konudaki mücadelesi En'am Sûresi'nde anlatılmaktadır.

Hz. İbrahim (a.s.), muhataplarını irşad etmeye çalışırken, dellillere dayanarak tahkikî imana ulaşma yolunu göstermek maksadıyla, onların iddia ettiği gibi bir düşünceyi takip ederek: “Gece bastırınca bir yıldız gördü, ‘iddianıza göre, diyelim ki-Rabbim budur’ dedi. Yıldız sönünce de: ‘Ben öyle sönüp batanları, Tanrı diye sevmem.’ dedi.”²³

Sonra arkasından ayı, güneşi doğup batarken görüyor, muhataplarının mantığıyla fikri takip yaparak onlara hakikatleri anlatmaya çalışıyordu.

Yukarıda ifade ettiğimiz, ‘Hz. İbrahim'in milletindeniz’ derken biz aslında; hanîf olarak kalan, hiçbir zaman putperestliğe girmeyen Hz. İbrahim'in (a.s.) yaptığı gibi, biz de aya, güneşe, yıldızla baktık ve hepsi hakkında hükmümüzü veriyor, “Batıp kaybolan, aya, güneşe, yıldızla ve hiçbir gök cismine tapamayız.” diyor ve tıpkı Hz. İbrahim gibi hanîf olduğumuzu ilan ediyoruz. Zira biz, Hakk'ı bulmak suretiyle batıp gitmeyen, yıkılıp kaybolmayan birine yönelerek, Hz. İbrahim'in millete dahil olduk.

---

23 En'am Sûresi, 6/76-79

3- HACDA HZ. İBRAHİM'LE İRTİBAT KURARIZ

Biz, hacda yapılan ibadetleri eda ederken, aynı zamanda Hz. İbrahim (a.s.) ile de bir irtibat kurarız. Bu irtibatı, Kur'ân-ı Kerim'in bizden istediği birlik şuuru, ittihat ve ittifak anlayışı içinde yaparız. Bu hakikati ifade eden Hucurât Sûresi'ndeki şu âyet-i kerime Cenab-ı Hak: "Ey insanlar! Biz sizi bir erkekle bir kadından yarattık. Birbirinizi tanıyıp sahip çıkmanız için milletlere, sülâlelere ayırdık. Şunu unutmayın ki; Allah'ın nazarında en değerli, en üstün olanınız, takvâda (Allah'ı sayıp haramlardan sakınmada) en ileri olandır. Muhakkak ki Allah her şeyi mükemmelen bilir, her şeyden hakkıyla haberdardır."²⁴ buyurmaktadır.

Böyle demekle Rabbimiz, bize şu gerçekleri anlatmaktadır: "Ey insanlar! Sizi bir erkek ve bir kadından yarattık. Sonra sizi, şube ve kabilelere ayırıp çeşitli mıntikalara ve bölgelere yerleştirdik. Allah'ın emri, izni ve yaratması ile muhitin, coğrafyanın üzerinizde tesiri oldu, belki küçük değişimlere maruz kaldınız. Kiminiz Arapça, kiminiz Türkçe, kiminiz Süryanice, kiminiz İbranice, kiminiz İngilizce, kiminiz Rusça, kiminiz de daha başka dillerle konuşur oldunuz. Sizi bu şekilde bir sistem içinde yaratmış olmamız, hiçbir zaman iftiraka düşüp, birbirinize düşman hale gelmeniz için değildi. Askerî sevk ve idareyi kolaylaştırmak için askerinin taburlara, bölüklere ayrıldığı gibi, böyle farklı kabile ve milletlere ayırmayı, bir araya gelerek, akıl ve mantık üzerine dayalı bir kardeşlik kurmak suretiyle birlik ve beraberliği gerçekleştirmeniz için yaptık."

4- HAC, GERÇEK KARDEŞLİĞİ TEMİN EDER

Hac, aynı zamanda, hakiki kardeşliği gerçekleştirmek için en müsait ortamdır. Çünkü hac ibadeti süresince, devlet başkanın-

---

24 Hucurât Sûresi, 13

dan dilenciye, zenginden fakire, siyahtan beyaza, sarışından esmere kadar bütün insanlar aynı ortamda bulunurlar. Farklı milletlerden hacca gelenler, gruplar halinde yan yana çadır kurar, aynı mekânı paylaşırlar. Kalplerindeki aynı inançla, diller farklı farklı da olsa, aynı duygularla dua eder; diller, renkler, keyfiyetler, ayrı ayrı da olsa, bu ayrılık ve gayrılık içinde bir birliğin kendini gösterdiği açık bir şekilde farkedilir. Dolayısıyla, İslâm'ın evrensel bir din olduğu; ibadetleriyle, dualarıyla, kardeşliğiyle, birlik ve beraberliği samimiyetle yaşatmasıyla ayan beyan görülür bu ortamda. Bu hac günlerinde, bütün hacılarda, her türlü dünyevi çıkar ve menfaatten uzak bir şekilde, niyetlerde Allah'a doğru yönelme, Allah'ın rızasını kazanma, Rabbin birliği etrafında birleşip, tevhide ulaşma gayesinden başka bir şey görülmez.

“LEBBEYK ALLAHÜMME LEBBEYK”

Haccın en önemli rüknü olan vakfeyi yapmak üzere Arafat'a çıkarken ve yine oradan inerken ayrı ayrı diller, ayrı ayrı şiveler içinde, her milletten insan tarafından, “Lebbeck Allahümme Lebbeck” denilmesi kadar, insana zevkli gelen başka bir şey yoktur. Yanınızdan, aşkı, coşkusu, heyecanı ve iç derinliğiyle, asırlarca Müslüman milletlerin kaderine hükmetmiş bir milletten bir grup hacı geçer, geçerken kendine has ses tonu ile “Lebbeck Allahümme lebbeck” der. Onların bu telbiyelerinde Türk coşkusunu, tonunu ve heyecanını duyar, Türk lehçesiyle lebbecklere şahit olursunuz.

Bir bakarsınız; yanınızdan zeki mi zeki, beşeri idare etme kabiliyetinde ayrı bir millet geçer. Geçerken de, ‘Lebbeck Allahümme lebbeck, lebbeck lâ şerîke leke lebbeck’ der. O lebbecklerle âdeta bütün âlem bir dil kesilir ve Rabbe karşı şu yakarışlar yükselir: “Allah'ım, senin emrini ve fermanını dinlemek üzere, sana koşuyoruz. Fermanına boyun eğdik, senin istediğin gibi olmaya ve yine senin

dilediğin gibi yaşamaya hazır olduğumuzu ilan ediyoruz.’ Bu farklı farklı sesler, şiveler, edalar içinde öyle güzel bir ses armonisi vardır ki, o en büyük hakikati haykırmanın lefâfetini duyarsınız her seferinde. Coşkuyla birer çağlayan haline gelmiş insanların ağzında hep o kutlu söz... Dağ, taş, dere, tepe bir dil haline gelmiş... Artık dağdan, taştan, dereden, tepeden yükselen tek kelime vardır, o da: ‘Lebbeyk Allâhümme lebbeyk, lebbeyke lâ şerîke leke lebbeyk İne’l-hamde ve’n-nimete leke ve’l-mülk lâ şerîke lek.’ Dillerdeki yakarışlar aynı, bakışlardaki şefkat ve merhamet aynı, duygulardaki duruluk aynı; bedenler, renkler, diller, ırklar farklı farklı da olsa, gönüllerde ve ruhlarda yaşananlar aynı... Farklı bedenler içinde, tek bir ruh gibi yaşayıp gideriz bu mekân ve zamanlarda...

Tarihin derinliklerinden, ta Hz. İbrahim’den (a.s.) bu yana, Beytullah’ın etrafında, Arafat’ta, Müzdelife’de ve Mina’da müminlerin ağzından kelime-i tayyibe olarak yükselen; yükseldikçe buharlaşan, buharlaşıp rahmet semasına ulaşan ve sonra beşerin günahları üzerine yağmur damlaları halinde dökülen; aynı zamanda cehennem ateşini söndüren, hep şu mukaddes kelime olmuştur: ‘Lebbeyk Allahümme lebbeyk.’ Bu güzel ibarenin Türkçe karşılığı olan, ‘Emrine âmadeyim’ sözü, bu ifadenin güzelliğini tam anlamıyla ve yine o ibarenin devamının Türkçe anlamı olan, ‘Emir almak üzere huzuruna geldim’ sözü de bu güzel ifadeyi karşılamaz. Cümlelerin kendine has karakteristik özelliği ile ifade ettiği mânâ, bunların çok üstünde ve bunlardan çok daha renklidir.

5- HACDA ZAMAN, BÜTÜNÜYLE İBADETE DÖNÜŞÜR

Hacca giden kimsenin, bütün zamanı, dakikaları, gece ve gündüzü ibadet halinde geçer. Hac veya umreye niyet edip ihramı sırtınıza geçirdiğiniz andan itibaren, geçici olarak nefsanî is-

tek ve arzularından uzaklaşırsınız. Birçok arzuya sahip olmanıza rağmen, Rabbin emirlerine itaat edip, sair zamanlarda mübah olan en tabii ihtiyaçlarınızı erteleme hazzını ve mutluluğunu yaşarsınız. Bütün istek ve arzularınızı bir kenara bırakır, böylece hayatınızın her anını Rabbiniz hesabına yaşamaya, her zerresine onun adını işlemeye çalışır; nurlu dakikalar içinde öyle anlar geçirirsiniz ki, anı dünyalara değer. Orada gezip dolaşırken, ayaklarınızın yerden kesildiğini hissedersiniz. Aç, susuz kalır, bazen yolunuzu, yönünüzü unutursunuz, bazen de kafilenizi kaybedersiniz. Fakat bütün bu ızdıraplar size, ayrı bir zevk, ayrı bir neşe ve huzur verir. Bütün bu yaşanan tarifi imkânsız hazlarda, haccın mânâsı, daha bir kendisini hissettirir..

6- RUHULLAH'IN ESRARININ FIŞKIRDIĞI YERLER

Hacca giden insan, oraya gidince ayrı bir mânâyı şu bakış açısıyla duyabilir: Bütün bu kutsal mekânlar, sağanak sağanak semadan vahyin indiği, Mehmet Akif'in ifadesi ile Ruhullah'ın esrarının fişkirdiği yerlerdir. Hz. Davud'un (a.s.) dertli mızrabından çıkan sesin yükseldiği; Hz. İbrahim'e (a.s.) yol gösteren vadilerin olduğu; Hz. Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) mübarek ayak izlerinin bulunduğu, yerlerdir. Ve yine bu mukaddes mekânlar, sahabe efendilerimizin bazen iniltisinin, bazen 'Allahu ekber' deyişinin, bazen hücum feryatlarının yükseldiği yerlerdir. O mübarek mekânlarda gezerken size bir yer gösterirler: Hz. Bilal-i Habeşî'yi (r.a.)... Bedha'da, işte burada sırt üstü yatırmış, göğsünün üzerine taşlar koymuş, günlerce sürüm sürüm süründürmüşlerdi. O ise sadece "ehad ehad" diyordu. "Allah bir, Allah bir" diyerek tevhid hakikatini haykırıyordu.

HER BİR VADİ, BİR OLAYI HATIRLATIR

Bu kutsal topraklarda başka bir vadiye yolunuz düştüğünde, size gösterirler: İşte burada Hz. Yasir (r.a.) şehit edildi. İslâm'da ilk şehit olan Hz. Yasir'in göğsüne müşrikler, kızdırdıkları demirleri basıyorlardı. O ise, içinin aşk ve heyecanını haykırıyor, "Muhammed'ür-Rasûlullah" diyordu.

Her bir vadinin unutulmaz bir olayı hatırlattığı vadilerden geçerek, Kâbe'ye doğru yaklaştığınızda, on dört asır evvel dinin ilk tebliğcisi olan Hz. Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem), Beytullah karşısında namaza durduğu anda, Mekke'nin eşkiyası İbn Ebî Muayt tarafından mübarek başının üzerine işkembe konduğu, o meş'um olayı da hatırlamadan geçemezsiniz.

Bir başka vadiye daldığınızda, size müze olmuş bir ev gösterirler: "İşte; burada Kâinat'ın İftihar Tablosu dünyaya geldi. Bu evden doğan nurla, bütün âlem nura gark oldu, işte burada Asiyе, Meryem sultanlarımız, Hz. Muhammed'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) ebelik yaptı, Cebrail bu eve kanatlarını gerdi, 'cihan kurtuldu' müjdesi bu evden yükseldi. Bu ev, Hz. Muhammed Mustafa'nın (sallallâhu aleyhi ve sellem) doğduğu mübarek evidir. Amine Hatun'un hanesi bu evdir." diyeceklerdir. Bu vadilerde dolaşırken ve bu anlatılanları dinlerken, on dört asır öncesine gidecek; insanlığı kurtaracak büyük kurtarıcının attığı her adımda, yığın yığın putların yıkıldığını müşahede edecek; Kısra'nın saraylarının eyvanlarının yıkıldığını düşüneceksiniz. Bununla birlikte; Sava gölünün battığını; ateşe tapan Zerdüştlerin bin seneden beri yaktıkları ateşin söndüğünü, göreceksiniz. Bu vadilerde gezerken, bir zamanlar bu mekânlar da yaşanmış olayları müşahade ettikçe içiniz aşkla, şevkle dolacak; âşikane, şairane bir halde, tıpkı cennette dolaşiyor gibi dolaşacaksınız. Bu arada günler hızla geçecek; ama siz, gün-

lerin nasıl geçtiğinin farkına bile varamayacaksınız. Belki haftalar geçecek, ama siz, daha dün geldiğinizi zannedeceksiniz.

İşte hac, bu ve buna benzer pek çok mânâları hatırlatır insana. Zaman tüneli ile tarihe doğru manevî bir yolculuk yaptırarak, bu dinin başlangıcında ne zorluklarla karşılaşıldığını ve bize gelinceye kadar ne büyük fedakârlıklara katlanıldığını gösterir insana.

7- HAC, İSLÂM CEMAATİNİ BİR ARAYA GETİRİR

Haccın edasında, pek çok hikmetlerle birlikte, İslâm cemaatinin bir araya getirilmesi gayesi de vardır. Birçok maksatla beraber, aslında bir yönüyle de bunun için, Allah (celle celaluhu) hacı farz kılmıştır. Çünkü hacda ibadet coşkusuyla birlikte, Müslüman toplumların bir araya gelerek, çeşitli meseleleri görüşmelerine de imkân vardır. Dünyanın değişik coğrafyalarından, bu toplantıya katılmak üzere gelen; siyah-beyaz, esmer-sarışın Müslümanlar; devletlerine ve milletlerine ait meseleleri görüşebilir, çözüm yolları arayabilirler. Ama ne yazık ki, üç dört asırdan beri Müslümanların hac vazifesiy-le birlikte, yapmaları gerekli olan bu kutsal görev yerine getirilememekte, İslâm âlemi, son derece hayati olan, haccın bu yönünden yararlanamamaktadır. Günümüzde camilerin, asr-ı saadetteki fonksiyonlarını kaybetmeleri gibi, hac da mühim bir rükün olarak, âlem-i İslâm'ın, siyasi ve sosyal meselelerini halletmek için, çok önemli bir zemin iken, ne yazık ki bundan yararlanılamamaktadır.

Diğer taraftan; Kâbe, yeryüzünde gerçek cemaat mânâsına esas teşkil eden çok mübarek bir mekândır. Müslümanlıkta her insan, ferdî Müslümanlığı ile kendi dinini yaşar ve belli ölçüde Allah'ın rızasını kazanabilir. Ancak ferdî olarak elde edilebilecek bütün kazançlar hep kayıtlı ve şartla ifade edilir. Yani bir

mümin, ferdî olarak Cenab-ı Hakk'ın lütuflarına mazhar olabilir ve cennete girebilir. Fakat kâmil mânâda Cenab-ı Hakk'ın lütuflarına mazhariyet, ancak cemaatle mümkün olabilmektedir. **"Allah'ın eli, onların ellerinin üzerindedir"**²⁵ "Allah'ın eli cemaatle birliktedir." sözleri, ilâhî yardımın, muhafazanın, koruyup kollamanın cemaatle birlikte olduğunu ifade eden çok önemli iki esastır.

Dünyanın dört bir yanından bütün insanlar, Kâbe'ye doğru yönelirken, hep birlikte aynı noktaya yönelmiş olmanın kazandırdığı bir *cemaatleşme şuuru* yaşarlar. Bu ise, çok önemlidir; Üstad Bediüzzaman bir yerde, şüphe ve tereddütlere karşı o yöne yönelmenin, insanda şöyle bir duygu hasıl ettiğini ifade sadedinde: "Nasıl ben şu anda Kâbe'ye yöneliyorum; benimle birlikte dünyanın dört bir yanından o ebedi mihraba yönelen milyonlarca insan var ve bunların içinde yüzlerce veli, asfiya, ebrar da var." der ve bu düşüncelerin insandaki bir kısım vehimleri izale edeceğini söyler. "Senin bulunduğun şu saf, Kâbe'nin etrafında bir halka teşkil ediyor. Onun arkasında ayrı bir halka, onun arkasında ayrı bir halka... Ve bu halkalar yerkürenin son noktasına kadar devam ediyor. Kimbilir bu safların arasında ilâhî sırlara açık nice insanlar var ki, sen onların eline su bile dökemezsin." der ve üzerindeki bütün o vehimlerden sıyrılır. Evet, esas bu yönüyle de Kâbe, âdeta manevî iplerle insanları birbirine bağlayan bir kuvvettir ve Cenab-ı Hakk, onu insanlar için bir kıyam noktası kılmıştır, denebilir.

HACCI TERKETMENİN AĞIR CEZASI

Üstad Bediüzzaman Hazretleri Sünihat isimli eserinde, hacın bu yönünden yararlanamamanın ötesinde, geçen on dokuz

25 Fetih Sûresi, 48/109

ve yirminci asırda yaşanan ve Müslümanları derinden yaralayan hadiseyle ilgili can alıcı tespitlerini, o veciz ifadeleriyle şu şekilde kaleme alır:²⁶ Rüyanın zeyli

Rüya, hacda son buldu. Çünkü, haccın ve ondaki hikmetin ihmali, musibeti değil, gazap ve kahrı gerektirdi. Cezası da keffâretü'z-zünub (günahlara kefarete, günahları gideren) değil; kessâretü'z-zünub (günahları artıran, hata hata üstüne hatayı artıran) oldu. Haccın, özellikle kendini diğer Müslümanlara tanıtıp, tanışmakla fikir ve görüş birliği, yardımlaşma ile ortak çalışmayı gerekli kılan, içindeki İslâm'ın yüce siyasetini ve İslâm toplumunun geniş maslahat ve faydasını ihmalidir ki, düşmana milyonlarca Müslüman'ı, hem de İslâm aleyhinde istihdama zemin hazırladı. İşte Hint, düşman zannederek, hâlbuki babasını öldürmüş, başında oturmuş bağırıyor. İşte Tatar, Kafkas, öldürülmesine yardım ettiği şahısın, bîçare anneleri olduğunu, "ba'de harabi'l-Basra" (Basra harap olduktan, her şey bittikten sonra) anlıyor. Ayak ucunda ağlıyorlar. İşte Arap, yanlışlıkla kahraman kardeşini öldürüp, hayretinden ağlamayı da bilmiyor. İşte Afrika, kardeşini tanımayarak öldürdü, şimdi vâveylâ ediyor (bağırıyor). İşte âlem-i İslâm, bayraktar oğlunun (İslâm'a asırlarca bayraktarlık yapmış şu necip milleti) gafletle, bil-meyerek öldürülmesine yardım etti, anne gibi saçlarını çekip âh ü fizar ediyor. Milyonlarla ehl-i İslâm, bütünüyle hayır olan hacca gitmeye gayret göstermek yerine; bütünüyle şer ve felaket olan düşman bayrağı altında, dünyada uzun seyahatler ettirildi. (İslâm'a düşman çok farklı milletlerin emir ve komutası altında, pek çok cephe-de hem de Müslümanlara karşı kullanıldı) Hiç olmazsa bu durumdan ibret alınması gerekmez miydi?²⁷

26 Kısmen sadeleştirilmiştir.

27 B. S. Nursi, Sünuhât, Risale-i Nur Külliyyatı, 2, 2051 Nesil Yay.

EN TATLI HAC: VEDA HACCI

Fahr-i Kâinat Efendimiz'e hayatının sonuna doğru hac farz olmuş ve O (sallallâhu aleyhi ve sellem), kalabalık bir cemaatle hacca gitmişti. Kendisinin hacca gideceğini duyan Müslümanlar, gruplar halinde gelip Mekke'de toplanmışlardı. Herkes Efendimiz'i görmek, son sözlerini dinlemek, hac ibadetini, O'nunla beraber yapmak istiyordu. Efendimiz ile beraber yapılan o hac, belki cihan tarihinde yapılmış en tatlı hac idi. Arafat, cumaya, bayram da cumartesiye rastlamıştı. Efendimiz, kendi cemaatine tatlı bir hac yaptırmış ve "Bu benim son haccımdır, bir daha burada buluşamayız." deyip veda etmişti. Medine'ye döndükten kısa bir süre sonra da vefat etmişlerdi. Onun için, ilk hac olmasına rağmen Efendimiz'in bu haccına, son hac mânâsında, Veda Haccı diyoruz. Veda Haccı, aynı zamanda Veda Hutbesi, 'Veda Müzdelife'si, Veda Mina'sı... mânâsına da geliyordu. İnsanlığın İftihar Tablosu, Müzdelife'ye, Mina'ya, Mekke'ye ve Arafat'a teker teker uğruyor ve hepsine de veda ediyordu bu haccıyla.

VEDA HACCI, GENEL BİR KONGRE İDİ

Hac; bütün Müslümanlar için âlem-i İslâm çapında, senede bir yapılan, büyük bir konferans ve kongre mahiyetindedir. Dünyanın değişik bölgelerinden, üzerine hac farz olan Müslümanlar, hac mevsimi başlayınca hacca gider, âlemşümûl meselelerini orada görüşürler. Haccın, evrensel anlamda bir toplantı olma özelliğini de biz yine Peygamber Efendimiz'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) öğreniyoruz.

Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) ilk ve tek haccı olan Veda Haccı, ilk defa yapılan ve bütün Müslümanların iştirak ettiği genel bir toplantıydı aynı zamanda. Bu toplantıda inananla-

ra, dinin temel prensipleri, emirleri ve yasakları, son bir kere daha hatırlatılacaktı.

Fahr-i Kâinat Efendimiz, öğle vakti gelip güneş tepe noktaya varınca, devesine bindi; Arafat'ın zirvesindeki "Cebel-i Rahme" denilen tepeye çıktı ve devesinin üzerinde, saatlerce ashabına bir şeyler anlattı. Yanındaki gür sesli kimseler, müezzinin ilanı gibi Efendimiz'in konuşmasını etrafa duyuruyorlardı. Bütün insanlığa yapılan bir hitabe mahiyetindeki bu hutbesinde en çok dikkatleri çeken şu sözleri; O'nun pek çok sözleri ile birlikte, günümüze kadar gelmiş evrensel mesajlarındandır:

"Sizin mallarınız, canlarınız, kanlarınız bugün haram (saygı duyulması gereken) bir gün olduğu gibi haramdır. Bundan böyle, artık kimse kimsenin malına kastedemez, canına kıyamaz, kimse kimseye bir zarar veremez." Zaten âyetin açık ifadesiyle, hacda günahlara girmek, ahlâksızlığa sapmak, toplumun huzurunu bozacak davranışlarda bulunmak yasaklanmıştır. 'Tıpkı bu ayın haram ayı, bu beldenin saygı duyulması gereken bir belde olduğu gibi.. Cana kıyılmaz, kan akıtılmaz, otu kesilmez, hayvanı avlanmaz ve harp edilmez bir belde olduğu gibi.. Ancak saldırıya maruz kalınması müstesna... Ve bugününüz gibi, haccın en önemli rüknü olan Arafat vakfesinin, eda edildiği Arefe günü gibi haramdır." buyuruyordu.

Ve yine sözleri arasında Fahr-i Kâinat Efendimiz: "Dikkat edin, cahiliye devrine ait her şey, şu dakikada ayağımın altındadır, ayağımın altına alıyorum. Cahiliye dönemine ait kan davalarını da ayağımın altına alıyorum. Bundan böyle birisi birini öldürdüğü zaman, o da karşılık verip onu öldürecek değildir, artık bunlar kalkmıştır. Bundan sonra, artık Allah'ın hükümleri uygulanacaktır. Ve ilk ayağımın altına aldığım kan davası da benim am-

cazadem olan İbn Rabia'nın kan davasıdır. İlk defa ben, onu ayağımın altına alıyorum. Onlar, kan davası gütmeyeceklerdir. Faizi de ayağımın altına alıyorum ve ilk ayağımın altına aldığım faiz de, amcam Hz. Abbas'ın faizidir." diyordu.

Sözleri uzun sürmüştü. Güneş nerede ise batmak üzereydi, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) sözlerini şöyle bitiriyordu: "Beni sizden, 'vazife yaptı mı, tebliğ etti mi?' diye soracaklar. Ne dersiniz acaba o zaman? Hepsi birden, semalara doğru yükselen tatlı mı tatlı, yankılanan bir ses ile ve âdeta Arafat'ı inletircesine; 'Şahitlik ediyoruz ki, sen vazifeni yaptın, şahadet ediyoruz ki, sen peygamberlik vazifeni hakkıyla yerine getirdin. Tebliğ etmen gereken her şeyi, tebliğ ettin. Şahadet ediyoruz ki, sen nasihat ettin, hayırhahlık yaptın.'" dediler. O, birkaç saniye sonra, güleç bir yüzle semaya doğru bakıyor, nurlu eli yukarılara doğru kalkıyor, mübarek parmağını dikleştiriyor ve şöyle diyordu: "Allah'ım! Sen şahit ol, ben vazifemi yaptım, cemaatin şahadeti ile ben vazifemi yaptım, şahit ol ya Rab!"²⁸ diyordu.

8- MÜESSESELEŞEN EVRENSEL BİR TOPLANTI

Fahr-i Kâinat Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) haccı, bir ibadet olmasıyla birlikte, genel bir toplantı olarak da müesseseleştiriyordu. Hacda, Müslümanların birbirleriyle görüşmesinin, konuşmasının yanında, idare edenle, idare edilenler arasındaki münasebetin nasıl olması gerektiğinin de en güzel örneği sergileniyordu. İnsanlığın İftihar Tablosu, halkı ile bir dağın başında, üzerinde ihram; meseleleri görüşmek suretiyle, bütün Müslümanlara yönetim konusunda dersler veriyordu.

28 İbrahim Canan, Hadis Ansiklopedisi (Kütüb-i sitte), Menasik, no. 6908

Başka nerede bulunabilir ki bu güzel tablo? Bir kere insanın günahlardan temizlendiği; devlet başkanından sıradan bir insana kadar herkesin, dünyaya ait her türlü makamdan arındığı, hatta elbisesini dahi sırtından çıkarıp attığı; parasını, servetini başka yere bıraktığı ve sadece iki parça havludan ibaret bir ihramla bir vadede bulunduğu andan daha fazla, nerede samimi olabilir ki bir insan? Mina'da şeytanı taşlamak üzere, kralın dahi halktan bir insanın arkasında sıraya girdiği zamanın dışında; Müzdelife'de mahşeri andıran bir manzaranın yaşandığı yerden başka; Kâbe'yi tavaf esnasında herkesle birlikte yürünen metafin²⁹ haricinde insanlar, hangi mekânda bu kadar birbirine yaklaşabilir ki...

Bilindiği gibi hac ibadeti, Müslümanlar arasında yapılan yıllık bir kongre niteliğini taşır. Bu kongrede, yapılması gereken ibadetlerin yanında, gözetilmesi gerekli olan meseleler gözetilemediğinden, yeryüzünde tam bir İslâmî heyetin oluştuğu söylenemez; söylenemez; çünkü hac farızası için dünyanın değişik yerlerinden gelen insanlar, Arafat'ta, Müzdelife'de, Mina'da bir araya gelip vazifelerini yaptıkları gibi, âlem-i İslâm'ın kaderini düşünerek evrensel bir kongre akdediyor şuurunda bulunsalar, bu kıyamın, çok önemli esaslarından birini daha yerine getirmiş olacaklar.

9- HAC KALMAK İÇİN DEĞİL, DOLMAK İÇİNDİR

Hac, belli mevsimde İslâm cemaati tarafından, mutlaka yapılması ve ihmal edilmemesi gereken bir ibadettir. İhmal edildiği veya terkedildiği zaman, İslâm toplumu açısından, büyük kayıplara sebebiyet verebilir. Böyle olmasıyla birlikte, bir başka tehlike de, hac vazifesi bittiği halde, insanların o kutsal mekânlarda kalma istek ve arzularıdır.

---

29 Metaf: Tavaf edilen yer.

Hac mevsimi bittikten sonra ehl-i hizmet insanlar, -içlerinde- ki arzu ve hasrete rağmen- orada uzun süre kalmayı düşünmemelidirler. Çünkü o mübarek mekânlar, kalmak için değil; dolmak içindir. Günde beş vakit camiye, namaz kılmak için uğrayıp sonra dışarıya çıktığımız; senede bir kere Ramazan'a uğrayıp, oruç tuttuktan sonra ayrıldığımız gibi, hac vazifesini yaparken de, en mukaddes ve mübarek yerlere uğrar, oralarda belli bir zaman misafir olarak kalır ve sonra oradan ayrılırız. İşte hacçı, bir ziyaret olarak düşünürsek, bu yönüyle haccın bir mânâsı da budur. Samimi bir yönelişle Allah'a yöneldikten sonra ve hacca dair vazifeleri yerine getirdikten sonra yurda dönmek gerekir. İnsanın orada kazandığı faziletlerle, yurdunda huzur ve aşk içinde; Hakk'a kilitlenmiş bir gönülle yaşaması gerekir. Yaşadığı güzellikleri, başkaları da yaşasın diye, memleketine dönmesi gerekir.

İşte bu hakikati, kendisinden öğrendiğimiz büyük basiret sahibi Hz. Ömer (r.a.), hac vazifesi bittikten sonra elinde kamçı, halkı ikaz eder ve şöyle derdi: "Ey Şam ahali, haydi Şam'a, ey Yemenliler siz de Yemen'e, ey Türkmenler ne duruyorsunuz haydi Türkistan'a... Ayrılın buradan." Hz. Ömer efendimizin ikazlarından da anlaşılacağı üzere, o kutlu mekânlar, manevî olarak dolma, gönül kabını doldurma yeridir. Kabını dolduranlar, gönüllerindeki nuru, dünyanın dört bir yanına taşımak için, hac bittince yollara koyulacaklardır.

İKİNCİ BÖLÜM
HACCIN FAZİLETLERİ

HACCIN FAZİLETLERİ

Gerek hac ve hacda yapılan ibadetlerle, gerekse bu ibadetlerin yapıldığı kutsal mekânlarla ilgili, pek çok âyet ve hadis bulmak mümkündür. Biz, daha fazla bilgi isteyenleri, ilgili kitaplara havale ederek, bu çalışmanın çerçevesini aşmayacak şekilde, bulabildiğimiz kadarıyla âyet ve hadisleri dercetmeye çalıştık. Bunun yanı sıra temel islâmî eserlerden ve Allah dostlarının hatıralarından da yararlandık. Önce, rehber kitabımız Kur'ân-ı Kerim'den, hacla ilgili âyet-i kerimleri zikrederek başlayalım.

HACCI VE UMREYİ ALLAH İÇİN TAMAMLAYIN

* "Hacı da, umreyi de Allah rızası için tamamlayın. Eğer engellenecek olursanız, o durumda kolayınıza gelen bir kurban gönderin. Kurbanlık, yerine varıncaya kadar, başınızı tıraş etmeyin. Aranızda hasta veya başından rahatsız olan varsa, ona fidye olarak; oruç tutmak, sadaka vermek ya da kurban kesmek

gerekir. Hastalık veya yol emniyeti olmaması gibi sebeplerle haccınızın engellenmesinden emin olduğunuz zaman ise, her kim hacca kadar umre yaparak sevap kazanmak isterse, onun da kolayına gelen bir kurban kesmesi gerekir.

Kurbanlık temin edemeyen kimse, üç gün hacda, yedi gün de döndüğü zaman memleketinde olmak üzere tam on gün oruç tutar. Bunlar, ailesi Mescid-i Haram'da oturmayanlar içindir. Allah'a karşı gelmekten sakının ve Allah'ın cezasının çetin olduğunu iyi bilin."³⁰

* "Hac, bilinen aylardadır. Kim, o aylarda hacı ifaya azmederse bilsin ki, hac esnasında ne cinsel yaklaşma, ne günah sayılan davranışlarda bulunma, ne de tartışma ve sürtüşme vardır. Siz hayır olarak her ne yaparsanız, Allah mutlaka onu bilir. Azıklanınız ve biliniz ki azığın en hayırlısı takvâdır, haramlardan korunmadır. Öyleyse, Bana karşı gelmekten korunun ey akıl sahipleri!"³¹

HADİSLERLE HACCIN FAZİLETİ

Hazreti Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem): "Makbul haccın karşılığı, cennetten başkası değildir.", "Umre, diğer bir umre ile arasında işlenen günahları siler."³² buyurmuştur.

"Amellerin hangisi daha faziletlidir?" şeklindeki bir soruya Peygamber Efendimiz: "Allah'a ve Resûlü'ne iman" şeklinde cevap vermiş, "Sonra hangisi?" diye sorulunca, "Allah yolunda cihat" buyurmuş, "Daha sonra hangisi?" diye sorulunca da "Makbul hacctır"³³ diye cevap vermiştir.

30 Bakara Sûresi, 2/196

31 Bakara Sûresi, 2/197

32 Müslim; Hac, 437; Nesai, Menasik, 3-5

33 Buhari, Hac, 4; Nesai, Menasik,4

Hacceden müminlerin, Allah katında değerleri çok yüksektir. Peygamber Efendimiz (sallallâhualeyhi ve sellem): "Haccedenler ve umre yapanlar, Allah'ın misafirleridir; dua ederlerse, Allah dualarını kabul eder, bağışlanma dilerlerse, onları bağışlar."³⁴ buyurarak bu gerçeği ifade etmiştir.

Yine, "Hacca gidenler, umre yapanlar Allah'ın elçileridir. Onlar Allah'a dua etseler, Allah onların, derhal dualarını kabul eder. Eğer kendisinden af ve mağfret dileseler, derhal onlara mağfret eder."³⁵ buyurmuş; "Allah'ım! Hac yapanı ve hacının kendisine dua ettiği kimseleri mağfret et"³⁶ diyerek hacca giden kimselere dua etmiştir.

Bir başka hadislerinde de "Hac ve umreyi peş peşe yapın. Çünkü bunların peş peşe yapılması, tıpkı körüğün, demirin pasını temizlemesi gibi, fakirliği (yapılacak ticaret sebebiyle) ve günahları temizler."³⁷ buyurmak suretiyle haccın, insanı günahlardan arındırmasıyla birlikte, fakirlikten kurtulmasına da vesile olacağını müjdelemiştir.

Hacca gitme konusunda, hac üzerine farz olur olmaz, vakit kaybetmeden hacca gitmeyi tavsiye buyurmuş ve "Kim hac yapmak isterse, acele etsin. Çünkü olur ki, insan hastalanır, bineği kaybolur, hacca gitmeye mani bir iş zuhur eder." demiştir.³⁸

Allah'ın davetini kabul edip hacca gidenlere de "Allah yolunda cihat eden, hacca giden ve umre yapanlar, Allah'ın elçileridir. Çünkü Allah, kullarını bunları yapmaya çağırır, onlar da bu daveti kabul ettiler. Buna karşılık onlar, Allah'tan dilediklerini istediler, Allah da onlara istediklerini verdi."³⁹ diyerek hacca gidenlerin, her türlü duasının kabul olacağı müjdesini de vermiştir.

34 İbn Mace, Menasik,5

35 İ. Canan, Hadis Ansiklopedisi (Kütüb-i sitte), no. 6841

36 Tirmizi, Hac, 2; Nesai, Menasik, 6

37 Tirmizi, Hac, 2; Nesai, Menasik, 6

38 İ. Canan, a.g.e. h. no. 6838

39 a.g.e. h. no. 6842

ANNESİNDEN DOĞDUĞU GÜNKÜ GİBİ...

Mebrûr⁴⁰ hac yapan bir kimsenin, küçük-büyük bütün günahlarından kurtulup, cennete gireceğine, Hz. Peygamber'in (sal-lallâhu aleyhi ve sellem) şu hadisleri delil teşkil eder:

"Kim hac yapar, bu esnada cinsî temastan korunur, çirkin söz ve davranışlardan uzak durursa, annesinden doğduğu gündeki gibi günahlarından kurtulur"⁴¹

Kâdî İyâz, bu konuda şu değerlendirmeyi yapmaktadır: "Ehl-i sünnet, haccın büyük günahlara, ancak tövbe edilirse keffâret olacağı konusunda, görüş birliği içindedir. Namaz ve zekât gibi Allah'a ait veya para borcu gibi kula ait bir borcun, düştüğünü söyleyen bilgin yoktur. Kul hakları, zimmette⁴² devam eder. Allah (celle celaluhu), kıyamet günü hak sahiplerini, haklarını almak üzere toplar. Ancak Yüce Yaratıcı'nın, bu alacaklılara vereceği birtakım nimetlerle, onları razı etmesi ve bir ikram olmak üzere borçlulara, müsamaha göstermesi de mümkündür."⁴³

HACDA BİR DERECE VELİLER GİBİ...

Haccın 'ibadet-i kübra' yani en büyük ibadet olduğunu ifade eden Üstad Bediüzzaman Hazretleri'nin, haccın faziletine dair Şualar'daki şu tesbitleri, hac ibadetinin derinliğinin başka bir yönünü ifade etmektedir. O'nun, Hacca hiç gidemediği halde, "Âlemlerin ve yerin Rabbinin, hactaki küllî tecellileri karşısında, geniş ve küllî bir ubûdiyetle mukabelede bulunmak olduğunu, tahayyül ederek, hissedip kanaat ettim." demesi, ibadetleri yaşama konusundaki derinliğini de ortaya koymaktadır.

40 Mebrûr: Kabul olunmuş, makbul.

41 Buhârî, Muhsar, 9,10; Nesaî, Hac, 4; İbn Mâce, Menâsik, 3; Dârimî, Menâsik, 7; Ahmed b. Hanbel, II, 229, 410, 484, 494.

42 Zimmet: Üzerinde borç olarak kalmak.

43 Vehbe Zühayli, İslam Fıkıhı Ansiklopedisi, III, 12.

“Bu makam yazıldığı zaman Kurban Bayramı geldi.”

Allahu ekber, Allahu ekber, Allahu ekber'lerle insanlığın beşte birisine, bir milyardan fazla Müslüman'a birden Allahu ekber dertmesi; koca dünya büyüklüğü nisbetinde o Allahu ekber mukaddes kelimesini, semavattaki gezegen arkadaşlarına işittiriyor gibi, dört milyondan fazla hacıların Arafat'ta ve Kurban Bayram'ında hep beraber birden Allahu ekber demeleri, Resûl-i Ekrem'in (sallâllâhu aleyhi ve sellem) bin dört yüz sene evvel âl ve ashabıyla söylediği ve söylenmesini emrettiği Allahu ekber kelâmının, bir nevi aksi sadâsı olarak, rububiyet-i ilâhiyenin arzın ve âlemlerin Rabbi azamet-i ünvanıyla, küllî tecellisine karşı, geniş ve küllî bir ubûdiyetle bir mukabeledir, diye tahayyül ederek, hissedip kanaat ettim.

Sonra, acaba bu mübarek sözün bizim meselemizle dahi münasebeti var mı diye araştırdım. Birden hatıra geldi ki: Başta bu kelâm olarak sâir 'bâkiyat, salihat' ünvanını taşıyan, Sübhannallah, ve'l-hamdü lillâh ve lâ ilâhe illâllah gibi şêairden çok kelâmlar, cüz'î ve küllî, meselemizi hatırlatır ve tahakkuk edip gerçekleşeceğine işaret ederler.

Meselâ; Allahu ekber'in bir yönüyle mânâsı, Cenâb-ı Hakk'ın kudreti ve ilmi her şeyin üstünde ve daha büyüktür; hiçbir şey ilminin dışına çıkamaz, kudretinin tasarrufundan kaçamaz ve kurtulamaz. Ve korktuğumuz en büyük şeylerden daha büyüktür. Demek ahireti getirmekten ve bizi yokluktan kurtarmaktan ve ebedi saadeti vermekten daha büyüktür. Her acip ve tavr-ı aklın haricindeki her şeyden daha büyüktür ki, “Sizin yaratılmanız da diriltilmeniz de tek bir kişinin yaratılıp diriltilmesi gibidir.”⁴⁴ âyetinin kesin ve açık ifadesiyle, bütün insanların öldükten sonra diriltilmesi ve neşri, bir tek insanın yaratılması kadar, o kudrete kolay gelir. Bu mânâ itibariyledir ki, darb-ı mesel hükmünde, büyük musibetlere

---

44 Lokman Sûresi, 31/28

ve büyük maksatlara karşı, herkes "Allah büyüktür, Allah büyüktür" der, kendine teselli, kuvvet, dayanak ve güven noktası yapar.

Evet, nasıl ki Dokuzuncu Söz'de, bu kelime iki arkadaşıyla, bütün ibadetlerin fihristesi olan namazın çekirdekleri, özetleri, namazın içinde ve tesbihatında tekrarlarla namazın mânâsını takviye için Sübhânallah, Elhamdülillâh, Allahu ekber üç muaz-zam hakikatlere ve insanın kâinatta gördüğü hayretine, şükran hissine vesile olacak pek çok şeye karşı ve büyüklüğü karşısında ve güzel ve büyük, pek çok fevkalâde şeylerden aldığı hayret ve lezzet ve heybetten doğan sorularına pek kuvvetli cevap verir.

Nasıl bir asker, bayram günü bir komutanla beraber padişahın huzuruna çıkar; diğer zamanlar ise, komutanının makamıyla onu tanır, ancak komutanı vasıtasıyla onunla görüşebilir. Aynen öyle de, her hacca giden insan, hacda bir derece velîler gibi Allah'ı, âlemlerin ve şu dünyanın Rabbi adıyla tanımaya başlar. Ve o kibriya mertebeleri kalbine açıldıkça, ruhunu kaplayan mükerrer ve hararetili hayret soruları karşısında, yine Allahu ekberler ile cevap verebilir.

Yine aynı şekilde, şeytanların en kuvvetli hile ve tuzakları karşısında o hile ve tuzakları bütünüyle kökünden kesip atan ve kesin cevaplar veren de yine Allahu ekber, olduğu gibi, bizim ahiret hakkındaki suâlimize de kısa fakat kuvvetli cevap verdiği misilli, Elhamdülillâh cümlesi dahi ahireti hatırlatıp ister. Bize der: "Mânâm ahiretsiz olmaz. Çünkü, ezelden ebede kadar her kimden ve her kime karşı olursa olsun, 'Bütün hamd ve şükür O'na mahsustur', ifade ettiğimden, bütün nimetlerin başı ve nimetleri hakikî nimet yapan ve bütün şuurulu varlık olan insanları, yokluğun hadsiz musibetlerinden kurtaran, yalnız saadet-i ebediye olabilir ve benim o küllî mânâma mukabele eder."⁴⁵

45 B. S. Nursi, Şualar, On birinci şua, Risale-i Nur Külliyyatı, 967. Nesil Yay.

HAC: YERYÜZÜNDE SEMAVÎ BİR YOLCULUK

Hac yolcusu, evinden ayrıldığı andan itibaren, yol boyu, nefis ve enâniyeti hesabına iplik iplik çözülür; kalbî ve rûhî hayatı adına da bir dantela gibi ibrişim ibrişim örülür. Evet, insan bu ışıktan yolculuğunda, en eski fakat eskimeyen, en ezeli; ama taptaze gerçeklerle tanışır ve hallesir... Ve hiçbir zaman unutamayacağı edalara ulaşır. Bir de yapılan işin şuurunda olanlar için, yeryüzünde yapılan bu semavî yolculuk, kazandırdıkları ve hatıralarıyla daha bir derinleşir.

Her yıl, yüz binlerce insan, Allah'a karşı kulluk görevlerini yerine getirmek için, Hakk'a en yakın olacakları bir zaman diliminde, bir zirve mekânda, yapacakları ibadetlerin menfezleriyle duygularını, düşüncelerini soluklar.. Allah'a verdikleri sözlerini yeniler.. Günahlarından arınır.. Birbirlerine karşı sorumluluklarını hatırlar ve hatırlatırlar.. Sosyal, iktisadî, idarî ve siyasî işlerini, her yanıyla Hakk'a kulluğu çağrıştıran bir ibadet ortamında, kalplerin inceliği, duyguların enginliği ve İslâm şuurunun alabildiğine geliştiği bir zamanda, bir kere daha gözden geçirip pekiştirir; sonra da yepyeni bir güç, yepyeni bir azim, yepyeni bir şevkle ülkelerine dönerler.

Hepimiz hacca, biraz da, ruh ve duygularımızın kirlenmiş olduğu düşüncesiyle gideriz. O güne kadar tanımadığımız farklı bir kapıdan, ayrı bir mânâ âlemine açılıyor gibi, yola koyuluruz. Geçeğimiz yollara sıralanmış her biri İslâm'ın alâmeti, simgesi sayılan şeâiri bir bir görür, duyarız. Gözümüzü, gönlümüzü dolduran bunca İslâm alâmeti karşısında, daha yolda iken Kâbe ve hacetme ruhunun perde perde sıcak ve derin esintilerini duymaya başlarız. Sonra da, gidip tâ en son noktaya ulaşınca kadar, otobüs kanepelerinde, uçak koltuklarında, otel odalarında, misafir salonlarında, hatta çarşı ve pazarda hep o sınımsız meltemlerin tesirini hissederiz. Bu kutsal yolculuk, her zaman his dünyamıza öy-

le olağanüstü bir duyuş ve bir sezış kabiliyeti bahşeder ki; bazen neşeyle tüten, bazen murakabe ve muhasebe duygusuyla buruklaşan bir ruh hâliyle, âdeta kendimizi âhiretin koridorlarında yürüyormuşçasına hep tedbirli ve temkinli hissederiz.⁴⁶

MEKKE'NİN 'DOKUNULMAZ' (Harem) OLUŞU

Kur'ân-ı Kerim'de Mekke için, 'Beledü'l Haram, Beledü'l Emin' gibi tabirler kullanılmaktadır. Kâbe'nin çevresindeki mes-cide de 'Mescid-i Haram' denilmektedir.

Bunun anlamı, 'emin, güvenli, korunmuş ve dokunulmaz' ilan edilmiş bir beldedir. Kasas Sûresi'nde bu husus, şu şekilde anlatılır: "...Taraflımızdan bir rahmet olarak biz, onları her türlü ürünün getirilip toplandığı, güvenli, dokunulmaz bir yere (Mekke-i Mükerreme'ye) yerleştirmedik mi? Ne var ki, onların çoğu bu nimetin kadrini bilmezler."⁴⁷

Dokunulmaz ilan edilmiş olan bu kutsal belde, çevresiyle birlikte emniyet ve güvenin sağlandığı, mübarek bir mekândır. "Bu emin beldeye (Mekke'ye) yemin olsun ki; biz insanı en mükemmel sûrette yarattık"⁴⁸

Sınırları, Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) tarafından tespit edilip bize bildirilmiş bulunan Harem bölgesinin dokunulmazlığı, ilk yaratılış zamanına kadar dayanır. Bu hususu, Safiyye Bint Şeybe'nin (r.anha) şu rivayetinden öğrenmekteyiz: "Resûlullah'ı (sallallâhu aleyhi ve sellem), Mekke'nin fethedildiği Fetih senesinde dinlemiştim. Şöyle buyurdular: 'Ey insanlar! Allah yeri ve gökleri yarattığı gün Mekke'yi, haram (dokunulmaz) kılmıştır. Orası, kıyamet gününe kadar haramdır (dokunulmazdır). Bitkisi sürülmez,

46 M. F. Gülen, Yeşeren Düşünceler, 67

47 Kasas Sûresi, 28/57

48 Tin Sûresi, 95/3-4

av hayvanı ürkütülmez, yolda bulunan kayıp bir eşya da sadece sahibini bulmak maksadıyla, ilan etmek için alınır.’ Bu esnada amcası Hz. Abbas (r.a.): ‘İzhir otu hariç olsun! Çünkü evler ve kabirler için ona ihtiyacımız var!’ deyince; Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ‘İzhir otu hariç!’ buyurdular.”⁴⁹

MEKKE, İNSANLIĞIN BİRİCİK MİHRABI

Mekke, insanlık tarihi boyunca birtakım kısa aralıklar istisna edilecek olursa, hep insanlığın mihrabı olmuştur. Mekke’nin bu özelliği Kâbe’den kaynaklanmaktadır. Ve bu yönüyle de Kâbe, hep insanlığın biricik mihrabı olmuştur. Bu muhteşem mihrabın bir de minberi vardır, o da cennet bahçelerinden daha temiz olan Ravzâ-i Tâhire’dir.

Evet Kâbe, yeryüzünde en mübarek yerdir. Cenab-ı Hakk, onun hakkında, “İbadet yeri olarak yeryüzünde yapılan ilk bina, Mekke’deki Kâbe olup, pek feyizlidir, insanlar için hidayet rehberidir. Orada apaçık alâmetler, deliller ve İbrahim’in makamı vardır. Kim Beytullah’a girerse korkudan emin olur.”⁵⁰ buyurmuştur. O mübarek yerin bereketindedir ki, oradan pek çok peygamber zuhur etmiştir. Hatta denilebilir ki, peygamberler, dünyanın değişik yerlerinde bulunsalar da hemen hemen hepsinin mebde⁵¹ ve menşeleri⁵² Kâbe’dir. Bu açıdan orası, peygamberler için âdeta bir konak mesabesinde.

Mekke’nin bir emniyet ve güven beldesi olmasında, Hz. İbrahim’in duasının da bir yeri olsa gerekir: “Biz Beytullah’ı, insanlara sevap kazanmaları için toplandı ve güven yeri kıldık.

49 İ. Canan, a.g.e. h. no. 6881

50 Âl-i İmran Sûresi, 3/ 96-97

51 Mebde: Başlangıç.

52 Menşe: Esas, kök, kaynak.

Siz de Makam-ı İbrahim'i namazgâh ediniz. İbrahim ile İsmail'e de, 'Tavaf edenler, itikâfa girenler, rükû ve secde edenler için bu evimi tertemiz bulundurun.' diye emretmiştik.

Ve o vakit İbrahim, 'Ya Rabbi, burayı (Mekke'yi) güvenli bir şehir yap. Buranın halkından, Allah'a ve ahiret gününe iman edenleri, çeşit çeşit mahsullerle rızıklandır.' dedi"⁵³

Ayrıca Mekke, tarıma elverişsiz bir yerde olmasına rağmen, orada rızık sıkıntısı çekilmemesi; oraya her taraftan ziyaretçi gelmesi; bütün Arap yarımadasında 2500 yıl kadar öncesinden beri, etrafta anarşi sürerken, en azından haram ayları olmak üzere yılda dört ay, Kâbe ve çevresinde tam güvenliğin hakim olması; M.S. 571 yılında, Kâbe'yi yıkmaya gelen Ebrehe ordusunun perişan olması gibi mucizevi durumları da zikredebiliriz.

Mekke ve çevresinin bu durumunun, ümmetin ona gereken ihtimamı göstermesiyle, kıyamete kadar devam edeceği müjdesini de görmekteyiz: "Bu ümmet, şu haram yerlere; yani Harem bölgesine, hakkı olduğu hürmeti gösterdiği müddetçe hayır üzere devam eder. Bu hürmete riayet etmedikleri zaman da helak olurlar."⁵⁴

MEKKE-İ MÜKERREME'DE ZİYARET EDİLECEK BAZI YERLER

Mekke-i Mükerrerme'de ziyaret edilecek pek çok yer vardır. Bunlardan bazıları şunlardır:

Mescid-i Haram'ın yanı başında bulunan, insanlığın iftihar tablosu **Peygamber Efendimiz'in** (sallallâhu aleyhi ve sellem) **içinde dünyaya geldiği, dünyayı şereflendirdiği kutlu ev.**

53 Bakara Sûresi, 2/125,126

54 İ. Canan, a.g.e. h. no. 6882

İnsanlığı, cehalet karanlığından, nura çıkarmak üzere ilk gelen vahyin indiği **Hira Nur Dağı**.

Cinlerin, iman etmek üzere Allah Resûlüne geldikleri ve Cin Sûresi'nin nazil olduğu yerde inşa edilen **Cin Mescidi**.

Mekkeli müşrikler, getirdiği nuru yaymaya imkân vermeyince, bir başka kutlu diyar deyip hicrete başladığı günlerde, sadıklardan sadık, bu tehlikeli yolda biricik yoldaşı Hz. Ebû Bekir'le birlikte, müşriklerin takibinden kurtulmak ve bir stratejiyi de bize öğretmek üzere belirli bir müddet şereflendirdiği; aynı zamanda içinde pek çok mucizenin de yaşandığı **Sevr Dağı ve Sevr Mağarası**.

İçinde, ilk inanan, inandığında da bütün servetini inandığı o kutlunun davasına seve seve harcayan müminlerin ilk annesi, Allah Rasûlü'nün en büyük destekçisi, büyük kadın, annemiz Hz. Hatice'nin; Efendimiz'in dedesi Abdulmuttalip'in, amcası Ebû Talib'in kabirlerinin de bulunduğu **Mekke kabristanı, Cennetü'l-Mualla**.

KÂBE: MÜMİNLERİN

KALBİNİN MÜŞTEREK ATTIĞI BİR MİHRAB

Kâbe; müminlerin kalbinin müşterek attığı bir mihrab ve **“insanlar için vaz'edilen ilk ev”** takdir ve övgüsüyle yüceltilmiş ilk mabettir.

Kâbe, o derin mânâ ve kutsallığıyla, tâ Hz. Âdem ve onun yaratılışından önceki zamanlara gidip dayanan, zaman içerisinde yıkılıp, kaybolduktan sonra Hz. İbrahim'le tekrar ortaya çıkarılıp imar edilen, yeryüzünde benzeri bulunmayan mukaddes bir binadır.

Tufandan sonra, “Hatırla o zamanı ki, İbrahim ve İsmail (a.s.) Kâbe’nin temellerini yükseltirken şöyle dua ediyorlardı: ‘Ey bizim Kerim Rabbimiz! Yaptığımız bu işi kabul buyur bizden! Hak kıyla işiten ve bilen ancak sensin. Ey bizim yüce Rabbimiz! Bizi, yalnız sana boyun eğen Müslümanlardan kıl. Soyumuzdan da, yalnız sana teslimiyet gösteren bir Müslüman ümmet yetiştir. Ve bizlere ibadetimizin yollarını göster, tövbelerimizi kabul buyur. Muhakkak ki tövbeleri en güzel şekilde kabul eden, çok merhametli olan ancak sensin! Ey bizim Rabbimiz! Onların içinden, öyle bir resûl gönder ki; kendilerine senin âyetlerini okusun, onlara kitabı ve hikmeti öğretsin. Ve onları tertemiz kılsın. Muhakkak ki, aziz sensin, hakîm sensin! (Üstün kudret, tam hüküm ve hikmet sahibisin!)’”⁵⁵

Bu ilâhî beyanla, peygamberler babası Hz. İbrahim ve oğlu İsmail’in (a.s.), dümdüz olmuş Kâbe arsası üzerinde, Kâbe’yi yeniden inşa ettikleri ifade edilmektedir.

Hz. İbrahim’e (a.s.) bu duayı yaptıran Cenab-ı Allah, Hz. Muhammed’i (sallallahu aleyhi ve sellem) yaratıp peygamber yapmakla, onun duasını kabul etmiştir. Vermek isteyince, istemeyi ilham etmiştir.

Kâbe’deki bu derinlik ve bu zenginlik sayesinde oradaki hemen her şey, hac duygusuyla diğer zamanlarda olduğundan daha fazla renklenince, bir başka ihtişama ulaşır. İnsan, onun büyüsüne kapılarak, âdeta ışıktan bir helezonla, vuslata tırmanıyor gibi döne döne yükselir ve özündeki bir cazibeyle gider mabuduna ulaşır. Bu noktaya ulaşan ruhun kıldığı tavaf namazı, aynı şükür secdesi; içtiği Zemzem de cennet kevseri olur.

Dünyada, Kâbe ve çevresi kadar, bu denli etkileyici daha cazip başka bir yer göstermek mümkün değildir. Oralara yüz sür-

---

55 Bakara Sûresi, 2/125

me tâlihliliğini paylaşan ruhlar, ebediyen bir daha başka bir ibadet mahalli arama vehminden kurtulurlar..

KÂBE... NURDAN BİR SÜTUN

Kâbe için bu enfes anlatımlar, yine M. F. Gülen Hocaefendi'nin gönül kaleminden...

Kâbe; konumu itibarıyla, evimizin en mûtena köşesinde, en hâkim bir sedir üzerinde oturup evlatlarının, torunlarının neşelerini paylaşan, elemlerini ruhunda yaşayan bir anne görünümündedir. Bulunduğu yerden çevresini seyreder; yer yer acılarla burkular, zaman zaman da sevinçle çevresine tebessüm eder.

İnsan, şehirlerin anasına yaslanmış bu binaların anası çevresinde dönmeye başlayınca şefkatle kucaklandığını hisseder gibi olur. Tavafta hemen herkes kendini, annesinin elinden sımsıkı tutmuş koşan bir çocuk gibi hafif, güvenli ve coşkulu hisseder. Evet insan, o binler ve yüz binler içinde, ötelere ait düşüncelerle coşmuş onun etrafında dönerken, âdetâ Allah'a doğru yürüyormuşçasına coşar ve kendinden geçer.

Vücutlarının yarısından çoğu açık, ihram elbiseleri omuzlarında **"remel"**⁵⁶ yapıp zıplayarak yürürken her zaman telaşlı, endişeli; fakat bir o kadar da ümitli ve hızlı bir yol alışı heyecanını yaşarlar.

Her zaman kendini, Kâbe'nin çevresinde bu dönme büyüüne kaptıran derin ruhlar, dönerken kim bilir, ne mahrem kapıların önünden geçer.. ne bilinmez tokmaklara dokunur ve ne sihirli panjurlar aralarlar ötelere! Öyle ki, bu eski fakat eskimemiş binanın çevresinde, her an yepyeni duygularla coşup dönerken, tahayyüllerimizde açılan menfezlerden gönüllerimize akan

56 Remel: Adımları kısaltarak ve omuzları silkerek çalılıca koşmak.

vâridâta, sînelerimizde çakan ışıklara ve ruhlarımızı uçuran sırra şaşarız. Her adım atışımızda, sırlı bir kapı açılacakmış da, bizi içeriye çağıracaklarmış gibi bir hisle hareket eder ve kalbimizin heyecanla attığını hissederiz.

Bu duyguları bazen, bir kısım gerçek sebeplere dayandırarak izah etmek mümkün olsa da, çok defa kriterlerimizi, takdirlerimizi aşan duygular, ilhamlar karşısında sessiz kalırız. Zira Kâbe ve çevresi, maddî şartları ve dış aksesuarı itibariyle bir şeyler ifade etse de, muhtevası kapalı, mânâları buğulu, üslûbu da uhrevî olduğundan herkes onun anlattıklarını anlamayabilir. Oysa ki, avam-havas, cahil-âlim, genç-yetişkin herkesin mutlaka ondan anladığı, ama çok defa ifade edemediği bir sürü şey vardır.

Kâbe, hepimizde ürperti hasıl eden pek çok dağ ve tepeler arasında, daha çok filizlenmiş bir nilüfere benzer. O aynı zamanda, içinde varlığın esrarını taşıyan bir sır fanusu, Sidretü'l-Müntehâ'nın izdüşümü veya gökler ötesi âlemlerden oluşturulmuş bir kristal gibidir.

Yerin merkezinden Sidret-ül-Müntehâ'ya kadar insan, cin ve meleğin her zaman çevresinde dönüp durduğu bir "nurdan sü-tun"un yeryüzünde mücessem bir kesiti sayılan Kâbe, her an görünür-görünmez milyarlarca temiz ruhun, harîmine can attığı, öyle eşi-benzeri olmayan bir binadır ki, kıymeti semalara eşittir dense sezâdır.. Zaten o gökte ve yerde Allah'ın evi mânâsına "Beytullah" olarak yâd edilmektedir. Çünkü O Allah'ın 'Benim evim' dediği mukaddes bir mekândır. Bunu ifade eden âyet-i kerimeyi Bakara Sûresi'nde görüyoruz:

"Biz Beytullah'ı insanlara sevap kazanmaları için toplantı ve gü-ven yeri kıldık. Siz de Makam-ı İbrahim'i namazgâh edininiz. İbra-him ile İsmail'e de 'Tavaf edenler, itikâfa girenler, rükû ve secde edenler için bu evimi tertemiz bulundurun.' diye emretmiştik."⁵⁷

---

57 Bakara Sûresi, 2 / 125

ÖTELERE YÜKSELTEN NURLU BİR MERDİVEN: KÂBE'YE YOLCULUK.

Kâbe yolları oldukça uzun, mesafeler de insafsızdır. Tasavvuf yolunun seyr-u sülûkü, tasfiyenin çilesi, cennet çevresinin tepeleri, cehennem civarının çukurları gibi, bu mübarek seferin de bir kısım sıkıntıları vardır; ama bunlar, rûhî gerilimin daha da artması ve iç hazırlığın tamamlanması için şarttır. Bu uzun yolculuğa herkes derecesine göre kendini hazırlar; dolabildiğince dolar; gerilir ve büyük bir birikimle gider oraya ulaşır.

Bu mübarek yolculuk, eski zamanlarda, atlarla, develerle yapılırdı. O devirde hacılar, Kâbe'ye varıncaya kadar yüzlerce makam, yüzlerce Allah dostunun türbesine uğrar.. Peygamberlerin yaşadığı yerleri ziyaret eder; hayâlen onlarla buluşur-görüşür; evliya ve asfiyanın meclislerine koşar, onların aydınlık ikliminden ışık alır ve bu masmavi, mânâ dolu yollarda yüzüyor gibi yolculuk yaparlardı..

Evet, bütün bir yol boyu görüp duydukları şeylerden, kalblerinde, ruhlarında oluşan en derin seziş ve duyuş kabiliyetleriyle gidip Kâbe'ye ulaştıklarında, onu, başı gökler ötesi âlemlere uzanmış; oradan ziyaretçilerine bakıyor ve için için bir iştiyakla onları bekliyor bulur ve şiddetli bir kavuşma arzusuyla kendilerini onun kucağına atarlardı.

Evet, onun vakarlı bir yüze benzeyen cephesini ve bu nurlu çehrenin çevresinde mermerlere akseden gölgesini; göklere doğru uzayıp giden mânâsını, etrafa ışık yağdıran atmosferini gören her gönül, kendince bir şeyler duymaya, bu derin sîmanın arkasındaki mânâları sezmeye ve bu mübarek yolculuğa sebep teşkil eden gayedeki mutluluğu, en derin bir ibadet coşkusu içinde tanımaya başlar ve zevklerin en erişilmezine erer...

Her an dünyanın dört bir yanından koşup O'na gelenler, O'nu gördükleri andan itibaren kendilerinden geçer ve bu umumi mihrabın etrafında, ışığın çevresine koşan kelebekler gibi bütün ışıkların gerçek kaynağıyla daha yakından temas yollarını araştırırlar. Kendinden geçmiş gönül erlerinin tavafı, zahiren Kâbe'nin çevresinde olmaktadır; gerçekte ise, bu dönme kalbe dayalı nurdan bir helezon içinde mekânsızlıkta cereyan etmektedir.

Kâbe, Hakk katındaki yeri, insanlar nazarındaki mânâsı, ruhu, özü ve değerleriyle âşıklarına şiir söyleyen, nasihat eden, ders veren bir üstad halini alır.

O, aynı zamanda yanı başındaki, yanmış kavrulmuş, büyük-küçük, dağ-tepe ve taş yığınları arasında, bir zikir halkasındaki serzâkire benzer.

Kâbe; dost mahremiyetine açık bir haremlik, çevresi ise yabancılara da açık bir selamlık, Safâ-Merve hakikat semasını seyretmek için hazırlanmış birer kameriye, Makam-ı İbrahim, ötele-re yükselten nurlu bir merdiven; Zemzem kuyusu da bu aşk meclisinde bir sâki gibidir.

Kâbe, yeryüzü binalarındandır ve gerekli materyal de kendi çevresinden tedarik edilerek inşa edilmiştir; ama sanki O, amâ'nın⁵⁸ bağrında kök salıp gelişmiş ve bütün varlığın esrarını ruhunda taşıyan bir nilüfer gibidir; hem arzla hem de semasıyla doğrudan doğruya olmasa bile, dolaylı bir alâkasının var olduğu sezilir. O, geçmiş bütün devirlerden değişik çizgilerle en asil, en soylu, en eski bir tarihî pırlanta ve aynı zamanda değerini kat kat arttırarak hep yeni kalabilmiş atik ve antik bir binadır; Hazret-i Âdem'in, sulbünden gelen bütün nesillerin ruh, karakter ve mi-

58 Amâ: Varlığın eter ötesi safhası veya semâların bir bulutsu görünümde olduğu ilk ân... Tasavvufta, Vâhidîyet tecellisi.

zaçlarında en önemli bir kaynak olduğu gibi, Kâbe de yeryüzünde bina ve inşaat vakıasının ruh, mânâ ve muhtevasını taşıyan sırlı bir evdir.

Kâbe çevresinde, her vazife ve mükellefiyetin kendine göre bir büyüğü vardır. Ve imanlı sînelerin, büyüğün tesirinde kalmamaları da düşünülemez. Her an onun çevresinde dönen, zaman zaman büyüyen ve büyüdüğü bir sel hâlini alıp o mübarek mekânın her yanını dolduran tavaftaki ruhlar; o çağlayan içinde duydukları heyecan ve cezbe ile kendilerini bütün bütün unuttur, ledünnî ve rûhânî bir başka âleme uyanırlar. Orada, her söz, her duâ ve her yakarıшта kendi aşk ve iştihaklarının dile getirildiğini hisseder, kalblerdeki en gizli duyguların, duyulmadık en gizemli kelimelerle seslendirildiğini görür ve bütün ömür boyu, buradaki ses, ışık ve mûsikîyle bütünleşen hislerle, en erişilmez mutlulukları, en ölümsüz hâtîrâlar içinde elde etmiş olurlar. (Bu benzersiz tasvirlerle anlatımlar da yine Hocaefendi'nin gönül deryasından.)

KÂBE: YERİ GÖĞÜ BİRBİRİNE BAĞLAYAN NURLU BİR BAĞ

Evet, Kabe hakikaten, sadece etrafı taş duvarlarla çevrili mekan değildir; o, aynı zamanda yerle göğü birbirine irtibatlandıran nurlu bir bağıdır. Mirac'da, Efendimiz'in gözünü, hiçbir şey değil, arzın merkezinden semaların üstüne kadar yükselen ve Sidretü'l-Münteha ile noktalanın bu nurdan sütun kamaştırmıştı.

Zaten, her zaman melekler, bu renkler cümbüşünü durmadan tavaf eder dururlar da, bir kere dönene bir daha sıra gelmez. İşte bu manada Kabe, ta yerin merkezine kadar, yeryüzünde Sidretü'l-Münteha'nın bir izdüşümüdür. Bu yönüyle

mânâ âleminde Sidretü'l-Münteha ne ise, yeryüzünde veya madde aleminde de Kâbe odur ve âdeta o, varlığın temel taşı gibidir.

VAHYİN SAĞANAK YERİ

Evrensel bir dinin evrensel mesajları, ilk defa orada nazil olmaya başlamıştır. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), bir vesiley-le, "Ne diye beni kısıkanıyorsunuz, Âişe'nin evinde bana vahiy geliyor?" buyurur. Demek ki vahiy sağanağı da bazı yerleri daha fazla tutuyor. Öyle ise, Kâbe'nin de ayrı bir hususiyeti var demektir ki, bu da göklerin ve hatta gökler ötesinin yerle irtibatı O'nunla sağlanıyor şeklinde anlaşılabilir. Cenab-ı Hakk, insanlık cemaatine, peygamberlikle insanın peygamberliği temsil keyfiyetine bakarken sanki, Sidretü'l-Münteha, -semalar- Kâbe (basitçe bir ifadeyle bu, gez-göz-arpacık) zaviyesinden bakar. Bu açıdan denebilir ki, nasıl Kur'ân bir mânâda yeryüzünün kıyamı veya kay-yimidir; her şey zahiren onunla ayakta durmaktadır; öyle de, şayet yeryüzünde her şey ayakta ise, bu Kâbe'den dolaydır. Belki bu yüzden Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), Kâbe'nin yıkılmasını kıyametin en önemli alâmetlerinden biri olarak görmektedir. Çünkü Kâbe'nin yıkılması, yeryüzünde dinin, imanın kalmadığı anlamına gelmektedir ki, ondan sonra yerkürenin ayakta kalmasının da bir mânâsı yoktur.

KÂBE MERKEZLİ MENASİK-İ HAC⁵⁹

Hac menasikinin, üç esası vardır; bunlardan biri de Kâbe'yi tavaftır. Bu açıdan; hem Müzdelife'de durmak, hem Mina'da şeytan taşlamak, hem de Arafat'ta bulunmak sanki Kâbe'nin et-

59 Menasik-i Hac: Hacca ait ibadetler.

rafında bir dantelâ gibi örölmüş, tâli nakışlar gibidirler. Biz, âdetta her şeyi o nurdan sütuna iliştirerek, kulluğumuzu bir dantelâ gibi öreriz. Bu açıdan da hac farızası, Kâbe etrafında örölen bir ibadet nakşı gibidir.

TAVAF, NAMAZ GİBİDİR

Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdular ki: "Beytullah etrafındaki tavaf, namaz gibidir. Ancak bunda konuşabilirsiniz. Öyle ise, kim tavaf sırasında konuşursa, sadece hayır konuşsun."⁶⁰, "Tavaf sırasında az kelâm edin. Zira sizler namazdasınız."⁶¹

İbn Abbas (r.a.) anlatıyor: "Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdular ki: "Bey'ti (Kâbe-i Muazzama'yı), kim elli defa tavaf ederse, günahlarından çıkar ve tıpkı annesinden doğduğu gündeki gibi olur."⁶²

Tavaftan yorulup da bitap düştüğünde, bir kenara çekilip Kâbe'yi seyre dalmanın ibadet olduğuna dair rivayetler vardır. Ca'fer İbn Muhammed babasından, o da dedesinden; Nebî'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) rivayet eder: "Beytullah'a bakmak ibadettir." Abdullah İbn Abbas'ın (r.a.) rivayet ettiği bir hadiste Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), "Kâbe'ye bakmak imanın ta kendisidir." demiştir. Said b. Müseyyeb ise Efendimiz'in, konuyla âlâkali şu hadisini rivayet eder: "Kâbe'ye imanlı olarak ve faziletini tasdik ederek bakan kimse, annesinin kendisini doğurduğu gün gibi günahlardan tertemiz arınır."⁶³

60 Tirmizî, Hac, 112, (960); Nesâî, Hacc 136, (5, 222).

61 Nesâî, Hac, 136, (5, 222).

62 İbn Cevzi, İlel-i Mütenâhiye, 2/574

63 İbn Adıyy, el-Kamil fî Duafâi'r-Rical, s. 101, c. 6

SAFÂ-MERVE ARASINDA SA'Y

Safâ-Merve arasında sa'y için Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sell-em) buyurdular ki: "Beytullah'ı tavaf etmek, Safâ ve Merve arasında sa'y etmek ve şeytan taşlamak, Allah'ı zikretmek için emredilmiştir."⁶⁴

Kâbe'yi tavaf etmek, Allah'a (celle celaluhu) ibadet ve zikir için olduğu gibi, Safâ-Merve arasında sa'y etmek de bizlerin Allah'ı çokça anması için vaz' edilmiş bir ibadet mahallidir. Asırlarca önce Hz. Hacer annemizin yaptığı gibi, Rabbimize olan bağlılığımızı ilan etmek, dua dua yakarışlarla, özellikle bu dünya sonrasındaki saadetimiz için taleplerimizi arz etmek üzere, çılgık çılgığa yakarışlarımızı ifade edebileceğimiz, bir mübarek mekân, Safa-Merve.

SA'Y EDERKEN DUA

Sa'y mahalli, aynı zamanda dua mekânıdır. Hacdaki bütün ibadetleri olduğu gibi, burada da ne yapılması gerektiğini Efendimiz'den öğreniyoruz. Abdullah İbn Sâib anlatıyor: "Safâ ile Merve arasında sa'y ederken Resûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle dua ettiğini işittim: 'Rabbimiz bize dünyada hayır ver, ahirette de hayır ver ve bizi ateş azabından koru.'⁶⁵

Nâfi', Abdullah İbn Ömer'in (r.a.) Safâ tepesinde şöyle dua ettiğini söyler: "Ey Allah'ım, Kitab-ı Mübîn'inde, 'Bana dua edin size cevap vereyim'⁶⁶ diyorsun, sen sözünden dönmezsün. Ben şimdi Senden istiyorum: Bana hidayet verip İslam'ı nasip ettin, onu benden geri alma. Son nefesimi Müslüman olarak vermeme

64 Ebu Dâvud, Menâsik, 51, (1888); Tirmizî, Hac, 64, (902).

65 Ebu Dâvud, Menâsik 52, (1892).

66 Mü'min Sûresi, 40/60

nasip et" (Âmin).⁶⁷ Ya Rab, Abdullah b. Ömer'in yaptığı duayı bizim için de kabul buyurmanı niyaz ediyoruz!

"İbn Ömer, üç kere tekbir getirir ve şöyle derdi: "Allah'tan başka ilâh yoktur, O tektir, O'nun şeriki yoktur, mülk O'nundur, bütün hamdler O'na aittir, O her şeye kadirdir." Bunu da yedi kere tekrarladı. Merve'de de, her şavtta aynı şeyleri tekrar ederdi.⁶⁸

Rezîn'in bir rivayetinde şöyle denir: "Bu yirmi bir tekbir, yedi tehليل eder. Bunlar arasında da dua eder; Allah'tan ister, sonra tepeden inmeye başladılar. Vadinin tabanındaki yeşil sütunlara varınca koşmaya başlar, buradan çıkıncaya kadar koşar; Merve yamacına varınca normal yürümeye devam ederdi. Tepeye, zirveye çıkar, orada durup, Safâ'da yaptıklarını aynen tekrar ederdi. Bunu, yedi kere tekrarlar ve böylece sa'yini tamamlamış olurdu."

ARADIĞINI BULMAK İÇİN ARALIKSIZ TAKİPLE SA'Y

Kâbe'nin çevresindeki tavafı, tasavvufî ifadesiyle, daha çok, mübarek bir duygu, bir düşünce etrafında ve kendi içimizde derinleşme hedefli bir seyahatin ifadesi sayılan "seyr fillâh'a"⁶⁹ benzetecek olursak, sa'y mahallindeki gelip-gitmeleri, halktan Hakk'a, Hakk'tan da halka urûc ve nüzûlün ünvanı olan "seyr ilallah,"⁷⁰

67 Muvatta, Hac 128,

68 Muvatta, Hac 127

69 *Seyr fillah*: İnsanın her dem Allah'ı duyması, her şeyde O'nu görmesi, her yerde O'na bakması, her lâhza O'nu düşünmesi ve O'nu söylemesi... Kısaca hayatının her anını O'nunla olma mülâhazası içinde sürdürmesi demektir ki, bu makama ulaşan kimse, Allah'ta fani olur ve fenafillah ufkuna ulaşır.

70 *Seyr ilallah*: Bu, Allah'a ulaşma istikametinde yol alma demektir ki, bütün fenalıkları O'nun için terk etme, bütün iyilikleri, yine O'nun için yapma, bütün musibetlere O'nun için katlanma, bütün cazibedar güzellikleri O'nun hatırı için aşma ve zamanın çöldürtçülüğüne karşı O'nun hatırına katlanma yolundaki menfî-müspet amellerin hepsi bu yolun azığı sayılır.

“seyr minallah”⁷¹ mânâlarıyla yorumlamak muvafık olur zannedirim. Evet, Safâ-Merve arasındaki gelip-gitmelerde, işte böyle bir mülâhaza ve bu mülâhazadan kaynaklanan bir derin his ve arzu tûfânı yaşanır.

İnsan, sa’y mahallinde hep bir koşup aramanın, bir medet dileme ve imdat etmenin kültürünü, şiiirini, mûsikisini, vuslat ve “daüssılasını” yaşar. Orada önemli bir şeyin peşine düşülmüş gibi, takipler aralıksız devam eder. Aranılan şey, zuhur edeceği âna kadar da gelip-gitmeler sürer durur. O yolda rastlanılan her iz ve emare insanın heyecanını bir kat daha artırır..

Kâbe’nin çevresinde olduğu gibi hem koşar, hem de içine matkaplar salarak, Beytullah’ın çevresindeki enfüsî derinleşmeye mukabil, burada, bir düz bir çizgi üzerinde gelip-gitmeli, peygamberce his ve duygularla, başkaları için yaşama, başkaları için gülme ve ağlama, telaşlı fakat hesaplı, endişeli ama ümitli; semanın altın ışıkları altında, yeni bir vuslatın heyecanı ve henüz aradığını tam bulamamış olmanın üzüntüsüyle gelir-gider, koşar-âheste yürür, tepeye tırmanır, oradan aşağı iner ve yolda olmanın bütün kararsızlıklarıyla çırpınır durur.

Bazen, sa’y alanında koşan insanların, daha çok bir nehrin akışına benzeyen çağlıtlarına karışarak, karışık bir koro şivesiyle hislerini dile getirerek, bazen de hiçbir şey ve hiçbir kimse görmüyor olma ruh hâliyle, tek başına sa’y ediyormuşçasına, gözünde Hz. Hacer’in silûeti, göklerden gelip alevlerini söndürecek bir rahmet bekler... Ve ruhunu yakan kendi ateşiyle beraber, intizarın bitmeyen hasretiyle de kavrulur durur.

Sa’y yapılan yerde çok defa, hakikatler hayale karışır ve çevredeki insanlar bazen sessizliğin derinliğiyle, bazen de çığlık çığ-

71 *Seyr minallah*: Yukarıda sayılan mertebelerden geçen hak yolcusunun, geçtiği zümrüt tepelerin bütün cazibedar güzelliklerini bırakıp, bunları insanlara anlatmak için yeniden halka dönmesine denir. Buna, “Halk içinde Hak’la beraber olma.” hâli de denilir.

lık hıçkırışlarıyla, kâh mîzâna sürükleniyor gibi, kâh kevsere koşuyor gibi zevk ve tasa ikilisiyle yer yer yutkunur; zaman zaman da rahat bir nefes alır... Ve geliş-gidişlerine, iniş-çıkışlarına devam ederler.⁷⁰

HZ. İBRAHİM KÂBE'Yİ İNŞA ETMEK ÜZERE RABBİNDEN EMİR ALDI

Hz. İbrahim (a.s.), Kâbe'yi yeniden inşa etmek üzere, Rabbi tarafından görevlendirilerek Mekke'ye gönderildi. Yanında da kucağında çocuğu ile veya hamile bir vaziyette, hanımı Hz. Hacer (r.a.) vardı. Rabbinden aldığı emre göre, Hz. Hacer'i ve oğlu Hz. İsmail'i; ekinin bitmediği, otun olmadığı, suyun bulunmadığı, kupkuru bir çöle götürüp bırakacaktı. Hz. Hacer ve oğlu İsmail'i, henüz bir yerleşim mekânı olmayan ama asırlar sonrasının en şerefli beldesi olacak Mekke'ye götürüp bıraktı ve sonra da süratle geriye döndü. Hz. İbrahim, böyle davranırken, aslında sadık bir insana yakışanı yapıyordu. Zira; Rabbi ona, hanımını ve evladı İsmail'i, ilerde medeniyetlere beşiklik edecek olan Mekke'ye yerleştirmesini emretmişti. Hz. İbrahim, Allah'a dost olma mânâsına gelen "Haliliyet" in gereği, en ağır imtihanlara tâbi tutuluyordu. Hayatı boyunca da katlanılması alabildiğine zor, daha nice ağır imtihanlara tâbi tutulacaktı.

Hz. İbrahim arkasına bakmadan geriye dönmüş, süratle Kenan iline doğru uzaklaşırken, "Belki sadakatımı bozarım, ihtimal hanım feryad ü figan eder de kalbim ona meyleder. Dolayısıyla da Rabbimle aramdaki münasebet bozulur" diye arkasına bakmadan ve hızlıca oradan uzaklaşıyordu. Üç yüz, beş yüz metre kadar gitmişti ki, arkadan Hz. Hacer'in sesi yüksel-

70 M. F. Gülen, Yeşeren Düşünceler, s. 67, kısmen sadeleştirilerek.

di: “Ya İbrahim! Ya İbrahim! Allah'ın emri ile mi, yoksa sen mi böyle düşündün?” Hz. Hacer, Allah'a sadık bir kul olmanın neticesi, bu olaydaki asıl maksadı kavramış olmanın verdiği huzurla, böyle soruyordu. Böyle davranmakla Hz. Hacer, Resul-i Ekrem'e gerçekten nine ve anne olacak bu büyük kadın, büyüklüğün ne demek olduğunu, asırlar sonra gelecek nice nesillere gösteriyordu.

Hz. İbrahim ise bu soru karşısında, bir söz söyleme mecalini kendinde bularak, Hz. Hacer'e işin hakikatini ifade etme fırsatını yakalamış ve ardından da: “Allah'ın emriyle, Allah'ın emriyle seni buraya bıraktım” diyebilmişti. Bu söz karşısında Hz. Hacer: “Madem Allah'ın emri ile getirip buraya koydun, öyleyse Allah bizi zayi etmez.” diyecekti.

Hz. Hacer, bütün bu meşakatlere katlanırken, Allah'a teslim olup, emirleri karşısında itaat duygusu içinde olmanın; emirlerini yerine getirirken de O'nun asla zayi etmeyeceğine inanmanın huzuru ile hareket ediyordu. Bu özelliği iledir ki o, asırlarca kadınlık âleminin baş tacı oldu. Ayrıca, kendinden sonra gelecek nesillere de güzel bir örnek davranış sergilemiş oldu. Bu güzel davranışlar zamanla insanlar tarafından benimsendi ve onların açtığı yol, nice kutlu nesillerin yürüdüğü, geniş bir yol haline geldi. Onların yolunda yürüyen inanmış gönüller, o kutlu rehberlerin yaşadıklarını gönüllerinde taze bir şekilde duyabilmek için onların izinden gitmeye devam ediyorlar.

HZ. HACER'İN ÇARESİZCE SAFA-MERVEYİ TURLAMASI

Halilu'r-Rahman, itminan ve huzur içinde Kenan iline dönüyordu. Kıyamete kadar gelecek nur halkasının başı, Fahr-i Kâinat Hz.

Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) şerefli dedesi olan Hz. İsmail, henüz bezler içinde bir çocuk. Başında, onu koruyup kollayacak annesi Hz. Hacer'den başka kimse yok. Gıda olarak ise, sadece tenefüs edilen hava zerrelere var... Ne bir damlacık su, ne de dudağa götürülecek bir parça yiyecek var... Etrafta ise, vefat eden canlılara konmak için, vahşet dolu bakışlarla bekleyen akbabalar var. Korkmaya ne gerek var; akbabalar da Allah'ın emri ile hareket ediyorlar ya!...

Hız İbrahim, hanımını bırakıp oradan uzaklaştıktan sonra bütün yük, tek başına kalan Hz. Hacer'in omuzlarına binmişti. Gerçi, "Rabbin emri ile olduktan sonra gam yemem." diyordu... Biraz sonra çocuk, susayınca ağlamaya başladı. Durmadan ağlıyordu. Anne ise bir yudum su bulmak için sağa sola koşuyordu. İlk gözüne ilişen de Safâ tepesi oldu. Safâ kapısından dışarıya çıktı, Safâ tepesine doğru tırmandı. "Acaba bir yerde su görebilir miyim? Suyun habercisi olan kuşları görebilir miyim? Ben ne olursam olayım; ama şu yavrucuk ağlıyor, içim parçalanıyor..." diyordu. Ana, analığa has şefkatle, fitrî ve cebrî kanunların zorlaması ile hareket ediyordu. Belki de neslinden gelecek Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) şerefine hareket ediyordu.

Safâ tepesinde bir şey göremeyince, yaklaşık dört yüz metre-den ibaret olan bir yolu kat edip Merve tepesine tırmandı. İsmail'in sesine koştu, tekrar geldi, tekrar tepeye tırmandı ve bu gidiş-geliş yedi defa cereyan etti. Dört defa gitti, üç defa geldi. O günden sonra bu alanda, Hz. Hacer'in koştuğu gibi koşmak, bir ibadet oldu. Bu alana mes'â, bu alanda yapılan ibadete de sa'y denildi.

Bu gidiş ve gelişler sonunda hiçbir şey bulamayan Hz. Hacer, çaresiz bir şekilde: "Ya Rabbi! Artık bittim, çaresiz kaldım ben. Bütün yollara başvurduğum. Yapılması gereken her şeyi yaptım. Ne

yapayım ben? Bu masumu, bu halde bırakıp gidemem. Senin emrine muhalefet de edemem. Kocama baş kaldırıp isyanda da bulunamam. Bana, ‘Burada kalacaksın.’ dedi. Ben bittim, çok büyük bir darlık içindeyim. Susuzluktan kıvranan yavrum ağlıyor, halini görüyorsun. Ben de bitkinim ve çaresizim, halimi biliyorsun...” Yeri göğü sızlatan bu yakarışların akabinde, semadan bir ses iştilir:

“Muztarın (darda kalmışın) duasına cevap veren kim? Allah'tan başka birisi mi vardır?”⁷¹ Sebeplerin bitip tükendiği, mumun yanıp da tahtaya dayandığı, bütün imkânların bitiverdiği yerde lâhut âlemden biten bir soluk var.

Sen sanmadığın yerde

Nagah açılır perde

Derman erişir ol derde

Mevla görelim neyler

Neylerse güzel eyler. (İbrahim Hakkı)

Darda kalan Hz. Hacer'in duasına cevap verilir ve bezleri içinde tepinen çocuğun ayaklarının önünde, şakır şakır kaynayan bir su görülür. O gündür bu gündür kaynayan, Zemzem diye akıp akıp çağlayan, hacılar tarafından kova kova taşınan bir sudur bu... Hz. İsmail'in ayaklarının arasından çağlayıp giden, çağlayıp giderken de çölü cennetlere çeviren, Mekke'ye âdeta hayat veren zezem suyudur bu...

Zorda kaldığında; yapılması gereken her şeyi yapıp Allah'a tevekkül eden Hz. Hacer (r. anha), Hz. İsmail'i Zemzem'in yanında bulur. Hz. Hacer, sebepler adına yapılması gereken her şeyi yapmış, sebeplerin bitip tükendiği yerde de Allah'a tevekkül etmiş, sadık bir kul olmanın gereğini yerine getirmiştir. Allah da ha-

---

71 Neml Sûresi, 27/62

rikulâde bir şekilde, ümit edilmediği yerde onun gönlünü güldürmüştür. Onu güldürmekle kalmamış, aynı zamanda da kıyamete kadar gelecek insanları güldürmüştür. Böyle yapmakla da, otun bitmediği, kervanın geçmediği yer olan Mekke'yi, şerefli bir belde haline getirmiştir. Beyt-i Mamur'a kadar mamur, meleklerin tavaf ettiği Beytullah'a, şerefler üstü şeref katmıştır Allah (celle celaluhu). Kim bilir belki de Zemzem, Beytullah'ı şerefliendirmek için çıkarılmış yeni bir nevzuhurdan⁷² ibarettir. Kâbe'yi yapan Allah (celle celaluhu), belki de Zemzem'i de daha önce orada hazırlamıştı. Ve İsmail'in ayağını yere vurması da onun ortaya çıkmasına, sadece bir vesile oldu...

Çeşitli rivayetlere göre, Cenab-ı Hak, Allah Resûlü'nün gelmesi yaklaşınca, dedesi Abdulmuttalib'e rüyasında zemzem kuyusunun şimdiki bulunduğu yeri kazmasını işaret etti. Abdulmuttalib de bu rüya üzerine, kuyuyu kazıp zemzem suyunu çıkarınca, hem Mekke halkı, hem de gelen hacılar ondan su içtiler.⁷³

ZEMZEM'DEN KANA KANA İÇMELİ

Muhammed İbn Abdirrahman İbn Ebî Bekr (r.a.) anlatıyor: "Ben İbn Abbas'ın (r.a.) yanında oturuyordum. Ona bir adam gelmişti. "Nereden geliyorsun?" diye sordu. Adam: "Zemzem'den!" dedi. İbn Abbas, "Ondan gerektiği şekilde içtin mi?" diye sordu. Adam, "Nasıl?" deyince açıkladı: "Zemzem içerken kıbleye döneceksin. Besmele çekeceksin. Üç kere nefes alıp kana kana içeceksin. İçip bitirince aziz ve celil olan Allah'a hamd edeceksin. Zira, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdular: "Münafıklarla bizim aramızdaki fark, onların zemzemi kana kana içmemeleridir."⁷⁴

72 Nevzuhur: Yeniden ortaya çıkma.

73 Suheyli, a.g.e., II, 95

74 İ.Canan, Hadis Ansiklopedisi (Kütübü sitte),h. no. 6871

ZEMZEM NE NİYETLE İÇİLİRSE ONUN İÇİNDİR

Hz. Cabir (r.a.) anlatıyor: “Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdular ki: “Zemzem suyu ne maksatla içilirse, o maksatla faydalıdır.”⁷⁵

Abdullah İbn Abbas (r.a.) anlatıyor: “Resûlullah’a (sallallâhu aleyhi ve sellem) zemzem suyu verdim, ayakta içti.”⁷⁶ Abdullah İbn Ömer (r.a.) anlatıyor: “Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hudeybiye Antlaşması sırasında bir Kureyşli’ye, Hudeybiye’ye zemzem suyu getirmesini söyledi. Adam getirdi. Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), onu Medine’ye götürdü.”⁷⁷

Efendimiz, zemzem kuyusuna geldi. Hz. Abbas’ın (r.a.) çocukları burada kuyudan su çekiyorlar ve hacılara dağıtıyorlardı. Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem): “Suyu çekiniz! Siz hayırlı bir iş işliyorsunuz.” diyerek onlara iltifat etti. Ondan sonra “Halkın hücum etmesi endişesi olmasaydı, ben de devemden iner, hatta kuyunun ipini (eliyle omuzunu işaret ederek) şuraya kor, sizin gibi çekerdim.” buyurdu⁷⁸

Bütün bu rivayetlerden anlaşıldığı gibi, zemzem suyu, İslâm dininde mukaddes kabul edilen bir sudur. Açlığını gidermek için içen kişinin açlığını, susuzluğunu gidermek için içenin susuzluğunu giderir ve şifa niyetiyle içene de şifa olur. Dünyanın her yerinden, hac ve umre için Mekke’ye giden müminler, memleketlerine zemzem suyundan götürmekte ve yakınlarına ikram etmektedirler.

ARAFAT ÖNCESİ MİNA’DA BİR GECE

Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Veda Haccı’nı ifa ederken, Arafat’a çıkmadan bir gün önce mina’ya uğrayıp gece ve

75 İ.Canan, a.g.e. h. no. 6872

76 Buhârî, Hac 76, Eşribe 16; Müslim, Eşribe 117, (2027); Tirmizî, Eşribe 12, (1883)

77 İ.Canan, a.g.e. h. no.1541

78 Zebidi, Tecrid-i Sarih Tercemesi, 6,126

gündüzü orada geçirerek, Arafat'a bir mânâda hazırlık yapmayı bize öğretmişti. "Resûlullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu haccı sırasında, Zilhicce'nin sekizinci günü, yani Arefe gününden önceki gün, öğle, ikindi, akşam, yatsı ve Arefe günü sabah namazını Mina'da kılmıştı."⁷⁹

MİNA, KONUKLARINI BEKLEMEDİR

İnanılmaz gizemi ve baş döndüren cazibesıyla, gök kapılarının gıcırtilarının duyulacağı, Arafat'ın yolu üzerinde güzergâhı kesmiş duran Mina, onları (konuklarını) bekliyor... Müzdelife, onlara mini bir şeb-i arus yaşatmadan salıvereceğe benzemiyor... Daha ileride Hakk'a teslimiyetlerini ifade edip, dünyalık geçimden başka bir derdi olmayan aklı taşa tutacakları yerler gelecek ve Allah'a nefislerinin fidyelerini sunup, kendi duygu dünyalarında beraatlerinin bayramını yaşayacak; sonra da Kâbe'de, asıl kendi kalplerinin Kâbe'sine yönelerek, Hakk'tan yine Hakk'a, urûc ve nüzûllerini noktalarak, fenâ fillâh⁸⁰ ve bekâ billâh⁸¹ çağrışımının ilhamlarıyla, bütün bunları kendilerine yaşatan Rabblerine şükürler edeceklerdir.

Postunu fedakârlık iklimine sermiş bulunan Mina, o büyüleyen parıltılarıyla, şiirini tâ Müzdelife'nin tepelerine duyurur.. Onun içine girmek ister.. Hatta onu da aşarak ötelerdeki Arafat'ı selamlar... Selamlar ve yirmi dört saatlik misafirlerine referans verir... Ve bu bir günlük konuklarını Arafat'a emanet eder.⁸²

79 İ.Canan, a.g.e. h. no. 6862

80 Fenâ fillâh: Dünyayı kalben terk edip tamamen Allah'a yönelmek.

81 Bekâ billâh: anlamı yazılmalı buraya.

82 M.F.Gülen, Yeşeren Düşünceler, 68' den kısmen sadeleştirilerek.

HAC ARAFAT'TIR...

Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), Arefe günü sabah namazını kıldıktan sonra Arafat'a hareket etmişlerdi. Öğleye doğru Arafat'a vardılar.

Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), Arafat'ta iken, sözünü insanlara nakleden münâdîsine, insanlara şöyle söylemesini emretmişti: "Hac Arafat'tır, kim Cem yani Müzdelife gecesi, fecrin doğmasından önce vakfeye yetişirse, haccı idrak etmiş demektir."⁸³

Kur'an'ı Kerim'de Arafat ve Müzdelife ile ilgili şu âyet-i kerimeleri görmekteyiz: "Arafat'ta vakfeden ayrılıp sel gibi Müzdelife'ye doğru akın ettiğinizde, Meş'ar-ı Haram'da Allah'ı zikredin. O size nasıl güzelce hidayet ettiyse, siz de öyle güzel bir şekilde O'nu zikredin. Bilirsiniz ki, O'nun yol göstermesinden önce siz yolu şaşırılmış kimselerdendiniz."⁸⁴

Hacca gidenler, Arefe günü vakfeden sonra güneş batınca Arafat'tan Müzdelife'ye doğru akın ederler. "Yanına vardığınızda Allah'ı zikredin" denilen Meş'ar-ı Haram, Müzdelife'de bulunmaktadır. Müzdelife'de akşam ve yatsı namazları birlikte kılınır. Gece orada geçirilerek, bayramın birinci günü, sabah namazının peşinden Mina'ya doğru hareket edilir. "Sonra, insanların sel gibi aktığı yerden siz de akın edin ve Allah'tan af dileyin! Çünkü Allah çok affedicidir, merhamet ve ihsanı boldur."⁸⁵

Hz. Âişe'den (r. anha) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdular: "Allah'ın, cehennemden en çok kul azat ettiği gün Arefe günüdür."⁸⁶

83 Tirmizî, Hac 57, (889); Ebü Dâvud, Menâsik 69, (1949); Nesâî, Hacc 211, (5, 264); İbnu Mâce, Menâsik 37, (3015).

84 Bakara Sûresi, 2/198

85 Bakara Sûresi, 2/199

86 Müslim; Hac 436. Ayrıca bk. Nesai, Menasik 194; İbn Mace, Menasik 56

MELEK KAFİLELERİ ARASINDA GEÇEN NURLU BİR GÜN: ARAFAT

Evet, hac Arafat'tır, haccın en önemli rüknü Arafat'ta vakfedir. Arafat vadisinde vakfenin insana kazandıracakları, bir ömür boyu kazanılamayacak kadar değerlidir. Bir gündür, ama bir ömre değer kazanımları olan bir gündür.

Arafat'ın öyle bir nuranîliği ve orada yaşanan zamanın öyle bir derinliği vardır ki, o mukaddes mekânda bir kere bulunma bah-tiyarlığına ermiş bir ruh, gayrı hiçbir zaman bütün bütün mahvolmaz ve kesinlikle dünyeviler gibi ölmez. Ömrünün birkaç saatini Arafat'ta geçirmiş olanlar, bütün bir ömür boyu güller gibi açar durur ve asla solmazlar. Onun şefkatli, aşklı, şiiirli dakikaları, hep bir sabah güneşi gibi gönül gözlerimizde ışıldar durur... Ve her yanında açık-kapalı aşkla bilenmiş, bülbül gibi şakıyan, şakıyıp kalplerinin en mahrem noktalarında petekleşmiş bulunan imanlarını, irfanlarını, muhabbetlerini haykıran insanların çığlıkları kulaklarımızda yankılanır ve ötelere müştak gönüllerimizi coşturur.

Bence, ruhun uhrevîleşip incilmesi için insan hiç olmazsa ömründe bir kere Arafatlaşmalı, Arafat'ı yaşamalı ve Arafat'ın tulû' ve gurûbunu oksijen gibi ciğerlerine çekmelidir.

Biz, Mina'da hazırlıklarımızı yapıp ruhumuzun kanatlandırılmasıyla uğraşırken, Arafat, bir baştan bir başa gelin odaları gibi süslenir ve bağırını gelip konacak, gerilip ötelere açılacak misafirleri için tıpkı bir liman, bir meydan, bir rampa gibi hazırlar, açar.. ve ona bir dâussıla tutkusuyla koşan Hakk konuklarını beklemeye koyulur..

Arafat, insanların bütün bir gün, melek kabileleri arasında do-laşıp durduğu, otururken-kalkarken sürekli yüce duygu ve dü-şünceler solukladığı, Hakk rahmetinin sağnak sağnak gönülleri-

mize boşaldığı ve hâdiselerin hep ümit vadettiği bir rahmet yamacı ve hesap endişeli bir Arafat meydanıdır. Dünyaya ait her şeyden sıyrılmış ve soyunmuş insanlar, ahirette hesap, terazi, mîzân endişesi ve rahmet ümidiyle hep hayaletler gibi dolaşırlar onun düzlüklerinde. Bütün hayatları boyunca işledikleri günahlarının affolunacağını umar, kurtuluşa ereceklerinin ümidini besler ve bu bir tek günde, senelerce, ibadet, tevbe ve istiğfarla elde edilebilecek vâridâtı elde etmeye çalışırlar..⁸⁷

ARAFAT DUA YERİDİR

Arafat bir dua yeridir. Arafat'ta insan, duanın, yakarışın en ürperticisine şahit olur. Hele ikinci sonrasına doğru, biraz da buruksu veda havasıyla edilen dualar, daha bir derinlikle hissedilir; sesler, soluklar, âdeta gökler ötesi meleklerin çığlıklarını hatırlatan bir enginlik ve duruluğa ulaşır. İnsan, Arafat düzlüğünde yükselen âh u efgânı duydukça, seslerdeki uhrevîlik, ebedi saadet ümidinin hâsıl ettiği rikkat, şefkat ve recâsıyla gençleştiğini, ebedileştiğini, büyük bir açılışa geçtiğini ve genişlediğini sanır. Hele, güneş batıp da, kararın ufukların her yana buğu buğu veda duyguları saldırdığı dakikalarda ümitlerin billurlaşıp içimize aktığını, şuurlarımızın Arafat'ta kazandıklarıyla aydınlandığını ve tıpkı rüya âlemlerinde olduğu gibi, kalıplarımızdan sıyrılıp, bir kısım mânevî âlemlere yelken açtığımızı.. Arafat gibi çığlık çığlığa inlediğimizi... Batan güneşle beraber eriyip gittiğimizi... Kulaklarımıza çarpan âh u efgân gibi birer feryat hâline geldiğimizi... Kuşlar gibi hafifleyip bir tür kanatlandığımızı... Ve mâhiyet değiştirip birer mânevî varlığa inkılap ettiğimizi sanır ve hayretler içinde, olduğumuz yerde kalabiliriz..⁸⁸

87 M. F. Gülen, Yeşeren Düşünceler, 61 (Kısmen sadeleştirilerek)

88 M. F. Gülen, a.g.e, 62

ARAFAT'TAN MÜZDELİFE'YE DÖNÜŞ

Arefe günü, Arafat'a çıkıp orada haccın en önemli rüknü olan vakfeyi eda edip Müzdelife'ye dönüş yapmayı onurlarına yediremeyen Kureyşliler, "Biz Kâbe-i Muazzama sakinleriyiz yani onun yanında ikamet eden imtiyazlı kimseleriz. Biz vakfe için Harem-i Şerif'in dışına çıkmayız, Arafat'a gitmeyiz, vakfemizi sadece Müzdelife'de taşradan gelenlerden ayrı olarak yaparız." demişlerdi. Bunun üzerine, Allah (celle celaluhu) şu âyet-i indirdi: "Sonra siz de, halkın ifaza yapıp döndüğü yerden, Arafat'tan Müzdelife'ye ifaza yapıp akın akın dönünüz"⁸⁹

MÜZDELİFE'DE VAKFE

Beraetlerin verildiği kutlu mekan Müzdelife'de Resûlullah (sallâllâhu aleyhi ve sellem), Müzdelife vakfesinin sabahında, halka şu hitabede bulundular: "Allah Teâlâ Hazretleri, şüphesiz, şu Müzdelife'nizde, sizlere iyilik ve ihsanda bulunarak, içinizden günahkâr olanlarınızı, hayır sahiplerinize hatırına bağışladı. İyilerinize dilediğini verdi. Öyleyse Allah'ın adıyla buradan Mina'ya hareket edin!"⁹⁰

SİZİ TEBESSÜM ETTİREN ŞEY NEDİR
YA RESÛLULLAH!

Abbas İbn Mirdas (r.a.) rivayet etmiştir: "Resûlullah (sallâllâhu aleyhi ve sellem), Veda Haccı'nda Arefe günü akşamı ümmetinin bağışlanması için dua etmişti. Cenab-ı Hakk, duasına: "Ben, zalimler hariç ümmetini affettim. Zira ben zalimden mazlumun intikamını alacağım" diye cevap vermişti. Resûlullah: "Yâ Rabbi!

89 Bakara Sûresi, 2/199; İ. Canan, a.g.e. h. no. 6864

90 İbn Mace, 56; Ahmed b. Hanbel, 4/14-15

Dilersen mazluma kendi katından bir lütuf olarak cenneti verir, zalimi de affedersin!" dedi. Ama o akşam Rabbi bu duasına cevap vermedi. Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Müzdelife'de sabah namazını kılıp önceki gece cevap verilmeyen duasını tekrar edince duasına, arzu ettiği şekilde cevap verildi. "Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunun üzerine memnuniyetinden güldü -ve- ya- tebessüm etti"

Hz. Ebû Bekr ve Ömer (r. anhümâ), "Annem babam sana kurban olsun! Şimdiye kadar bu saatlerde hiç tebessüm etmemişsiniz. Sizi tebessüm ettiren şey nedir? Allah, sizi sevindirsin!" deyince; Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), "Allah'ın düşmanı İblis, Rab Teâla Hazretleri'nin, ümmetimin hepsini mağfired buyurduğunu öğrenince, yerden toprak alıp kendi yüzüne saçtı ve 'Yazıklar olsun bana! Helak oldum, her emeğim boşa gitti!' diye bağırıp çağırılmaya başladı. Onun bu korku ve üzüntüsünü görmek beni tebessüm ettirdi buyurdular."⁹¹

Hadis-i şerifte geçen, 'Ya Rabbi! Sen dilersen mazluma cennetten verirsin' ifadesiyle Efendimiz, Müslümanların birbirlerine ettikleri haksızlıkların bağışlanmasını, haksızlığa maruz kalan Müslüman'a, cennette razı olacağı şeylerin verilmesiyle, haksızlık eden Müslüman'ın da affedilmesini istemiştir. Efendimiz'in Arafat ve ardından Müzdelife'de yaptığı bu duayı, hacca giden veya gitmeyen bütün ümmeti için mi; yoksa hacca gidenler için mi yaptığı, veya sadece o sene kendisi ile birlikte Veda Haccı'na iştirak eden sahabeler için mi ettiği konusunda bir şey söylemek oldukça zordur. Mebrur hac yapan kimseler için 'annesinden doğduğu günkü gibi günahlardan arınacağı' müjdesiyle birlikte değerlendirecek olursak, bu büyük beşaretin hacca gidenlerle ilgili olabileceğini düşünebiliriz.⁹² En doğrusunu ise Allah bilir.

91 İ. Canan, Hadis Ansiklopedisi (Kütübü Sitte), h. no. 6863

92 Bkz. Sünen-i İbn Mace Tercemesi ve Şerhi, Haydar Hatipoğlu, 8/262

BERAETLERİN VERİLDİĞİ KUTLU MEKAN: MÜZDELİFE

(Arafat dönüşü) vicdanlarımızdan, Müzdelife'nin bizi beklediği mesajını alır almaz, içinde bulunduğumuz ışıklardan ve ümitle bize tebessüm eden Arafat'tan ayrılır, rükûa nispetle secde seviyesinde Allah'a yakın olmanın unvanı sayılan Müzdelife'ye yürürüz... Sonsuza, mekânsızlığa, ebediyete ve Allah'a yürüdüğümüz gibi Müzdelife'ye yürürüz. Tamamlanmaya yüz tutmuş mehtabın, dağ-dere, vadi-yamaç, her yanı aydınlatan ışıklarla cilveleştiği bir mübarek mekânda ve göklerin yere indiği, yerin semâvileştiği duyguları içinde, kendimizi, orada, Hakk'a ulaştıran ayrı bir rıhtım, ayrı bir liman ve ayrı bir rampada buluruz. Kâbe'den beri değişmeyen halleriyle, göklerin pırl pırl çehresinin, hacıların simalarındaki akislerini, Allah'a yönelmiş yalvaran bu sâdık kulların seslerini bedenlerimizde, ruhlarımızda, gözlerimizde ve gönüllerimizde duyarak sanki ötelerde dolaşılıyor gibi dolaşırız.

İbn Abbas, İnsanlığın İftihar Tablosu'nun, Arafat'ta ümmeti adına açık bir şekilde elde edemediği önemli bir reçete ve beraati Müzdelife'de elde ettiğini söyler. Gönüm, bu tespitin yüzde yüz doğru olmasını ne kadar arzu ederdi! Eğer, Hz. İbn Abbas'ın dediği gibi ise, başların secdeye varmışlığı ölçüsünde insanları Allah'a yaklaştıran Müzdelife, bir başka yürekten yalvarıp-yakarırma, dua ve niyaz ister.

Müzdelife'nin hemen her yanında, lambalardan akseden ışıklarla, hacıların parıldayan yüzleri, buğulu bakışları ve heyecanla çarpan sîneleri, sadece gecesiyle tanıdığımız o mübarek sahaya, büyüleyen ayrı bir güzellik katar. Hele gece ilerleyince, her yanı daha derin bir sırlar perdesi bürür. Bir kısım kimseler ertesi günkü zor vazifeleri için dinlenirken, sabaha kadar dua ve niyazla geçiren insanlar da vardır.

Kalbini dinleyen ve kalbiyle konuşan bu zaman üstü insanlar, şimdi seslendirdikleri bu gönül bestelerinin yanında, daha önce, ondan da önce, duygu mızrabıyla gönül telleri üzerinde duyurup duymaya çalıştıkları ne kadar nağme varsa, hepsini bir koro gibi birden duyarlar.

Ufuklarda şafak emareleri belirmeye başlayınca, bir gün önce Arafat'ta yaşanan ses-soluk, his-heyecan katlanarak bütünüyle Müzdelife'ye akar... Akar ve tan yeri bir sürü his, bir sürü iniltiliye karışarak ağarır. Namaz dışı Hakk'a yönelişler, namaz içi teveccühler... Ve namazın içine akıp kunutlaşan dualar her biri Hakk'a yakınlığın ayrı bir buudu olarak tarifi mümkün olmayan bir derinlikte eda edilirler.

Bazen dört bir yanımızı saran ve bütün duygularımızı okşayan bir ipek elbise gibi... Bazen ümitlerimize fer ve acılarımıza teselli veren semâvî eller gibi... Bazen ruhlarımıza en yüce hakikati duyurup gönüllerimize ürpertiler salan ezanlar gibi... Bazen yıkılmış, dağılmış eski dünyamızın parçalarını bir araya getirerek, özümüzden, ebediyetimizden, dünyamızdan, ahiretimizden öyle mânâlar duyururlar ki, kendimizi yeniden keşfediyor, özümüzü daha yakından tanıyor, dünyaya farklı bir zaviyeden uyanıyor, ukbâyı da ayrı bir yakınlık, ayrı bir netlik içinde görüyor gibi oluruz.

Müzdelife'de yalvarış ve yakarışlar, güneş ışınları yeni bir günün müjdesiyle ufukta belireceği âna kadar devam eder. Güneş doğarken de, âdeti o âna kadar secdede olan başlar, bir başka yakınlığa ulaşmak için yeniden yollara koyulurlar.⁹³

ARAFAT SONRASI TEKRAR MİNA

Şimdi, önümüzde daha önce de uğrayıp vadi vadi selam durup geçtiğimiz Mina var.

93 M. F. Gülen, a.g.e. 63

Kendi içlerinde duruluğa ermiş kalplerin, düz mantığa zincir vurup ruhun eline teslim edecekleri Mina... Teslimiyete ermiş gönüllerin bağlılıklarını ortaya koyacakları Mina... Hz. Âdem'den Hz. İbrahim'e, ondan da insanlığın Şeref Yıldızı'na kadar binlerin, yüz binlerin akıl ve mantıklarını gemleyip muhakemelerini kalple irtibatlandırdıkları Mina... Nihayet bütün bunlardan sonra, şeytanı taşlarken nefislerimizin de paylarını aldıkları, ayrıca ibadetin esası sayılan hikmet ve maslahat aramadan, bir şeyi emredildiği için yapmanın cemaat halinde temsil edildiği Mina... Ve şeytan taşlamanın yanında daha neler neler yapılır orada... Kurban, tıraş, hacca niyet ederken giymiş olduğu ihramdan soyunma... Ve yol boyu derinleştirilen konsantrasyondan sonra, tam bir metafizik gerilimle eda edilen farz tavaf bunlardan sadece birkaçı..⁹⁴

EMRE İTAATTEKİ İNCELİĞİN YAŞANDIĞI MEKAN: MİNA

Mina, fedâkârlıkla şefkatin, emre itaatteki inceliği kavramakla muhabbetin beraberce yaşandığı yerde, semâvî bir kuşak, sınımsız bir kucaktır. Mina, âdeta bir teslimiyet kovani ve bir hasbîlik yuvası gibidir. Eski hali itibarıyla tamamen, şimdiki durumu itibarıyla de kısmen, hemen herkesin, evsiz-barksız, yurtsuz-yuvasız birkaç günlüğüne ikamet ettiği Mina, öyle sırlı bir yerdir ki, ukbâya bütün bütün kapalı olmayan her gönül, o dağlar ve vadiler arasındaki konakta neler hissedeler neler!

Bizler, Mina'yı, her yanıyla, ruhumuzla öyle kaynaşmış ve bütünleşmiş buluruz ki; onun, âdeta kalbimizde attığını duyar gibi oluruz. Öyle ki, oraya daha adım atar-atmaz, onun, ruhumuzla kucaklaştığını, Allah Resûlü'ne ilk gün kucak açtığı gibi, bize öte-

---

94 A.g.e. 64

lere açılan yolları işaret ettiğini hisseder ve bir ölçüde hepimiz Minalaşırız.

O SAYILI GÜNLERDE ALLAH'I ANIN!

“Hac ibadetlerinizi tamamlayınca, vaktiyle atalarınızı anıp onlarla öğüdüğünüz gibi; hatta daha fazla, daha hürmetle Allah'ı anın!”⁹⁵

Cahiliye döneminde Araplar haccı tamamlayınca Mina'da toplanır, bilhassa atalarının yaptıkları işleri anlatarak övünürlerdi. Bu âyet, onun yerine Allah'ı zikredip O'nun hidayetini anlamak, onun eserlerini tefekkür, nimetlerine şükür etmeye teşvik ediyor.

“O sayılı günlerde, yüksek sesle tekbir getirerek Allah'ı zikredin. Kim acele edip iki günde dönerse ona vebal yoktur. Kim geri kalırsa, günahlardan korunduğu takdirde, ona da vebal yok. Allah'a karşı gelmekten korunun ve bilin ki, hepimiz neticede dirilti-
lip O'nun huzurunda toplanacaksınız.”⁹⁶

Bu ayetlerle ilgili, Ahmet Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'ân Dili isimli tefsirinde bize şu bilgileri vermektedir:

Özellikle sayılı günlerde Allah'ı tekbirle zikredin ki, bu günlere teşrik günleri denir. Hacla ilgili âyetlerde bir “sayılı günler”, bir de “bilinen günler” tabiri vardır. “Bilinen günler” Zilhicce'nin ilk on günü veya “eyyâm-ı nahir” (yani Zilhicce'nin on, on bir ve on ikinci günleri), “sayılı günler” de ittifakla “Eyyâm-ı teşrik” (yani Zilhicce'nin on bir, on iki ve on üçüncü günleri) ile tefsir edilmiştir. Teşrik, yüksek sesle tekbir almaktır. Hz. İbrahim'e nisbet edilen ve yüksek sesle alınan hususî tekbire, teşrik tekbiri denir. Arefe günü sabahından Kurban Bayramı'nın dördüncü günü akşamı-

95 Bakara Sûresi, 2/200

96 Bakara Sûresi, 2/203

na kadar tekbir ve zikir günleridir ve “sayılı günler” bunun beşine de muhtemeldir.

Böyle olmakla birlikte; birincisi Arefe, üçü kurban kesim günleri, beşincisi yalnız teşrîk günüdür. Fakat “teşrîk günleri” deyimi, özellikle Zilhicce’nin on birinci, on ikinci, on üçüncü, yani Kurban Bayramı’nın ikinci, üçüncü, dördüncü günlerine denir ki, bu günler Mina’da tekbir alıp taş atma günleridir. Şu halde tekbir günleri, beşe kadar ulaşıyorsa da, Arefe ve bayram günü zikir ve tekbiri “eyyâm-ı malûmata” yani bilinen günlere dahil olduğundan, hac ibadetlerinin yapılmasından sonrası ile ilgili olan “eyyâm-ı ma’dudât” yani sayılı günlerin zikredilmesi, özellikle “teşrîk günleri” denen bu üç gün demek olur. “Kim dönmek için acele ederse” ifadesinin gelişi de bunu teyit etmektedir. Hacdan sonra şeytan taşlamak, Kur’ân’da açıkça anlatılmamış, fakat bunun ayrıca Allah’ı tekbir etmeye bir sebep olduğuna işaret buyrulmuştur. Rivayet edildiğine göre bu günler, Hz. Ömer (r.a.) çağında tekbir alır ve etrafındakiler de alır, hatta yolda ve tavafta bulunan bütün halk tekbir alırlardı. Kısaca yukarıdaki, “Atalarını zı andığınız gibi, şimdi de Allah’ı anın.”⁹⁷ âyeti, mutlak zikri; ona atfedilen, “Sayılı günlerde Allah’ı zikredin.” ifadesi ise teşrîk tekbiri ile özel zikri emretmektedir ki, özetle mânâ şudur: Arefe ve Kurban bayramı gününde bilinen zikirlerden başka, hac ibadeti-nin bitişiyle hacıların dönmesi için sayılı olan üç teşrîk günleri içinde de namazların arkasında ve taş atmak gibi diğer sebeplerle, açıktan tekbirler alarak Allah’ı zikrediniz ve bunu yapmadan dağılmayınız. Şu halde; bu arada her kim iki gün içinde işini bitirip vatanına hareket için acele ederse, onun üzerine günah yoktur.⁹⁸

97 Bakara Sûresi, 2/200

98 E. Hamdi Yazır, Hak Dini Kur’an Dili, 2/62 v.d.

BAKARA SÛRESİNİN İNDİĞİ YER

Abdurrahman İbn Zeyd anlatıyor: “İbn Mes'ud (r.a.), şeytan taşlama mahallinde vadinin dibinden yedi taş atarak büyük şeytanı taşıladı. Her taşı attıkça tekbir getiriyordu. Bu sırada Beytullah sol tarafında, Mina da sağında olacak şekilde durmuştu. Kendisine, “İnsanlar, taşları yukarısından atıyorlar!” denince şu cevabı verdi: “Kendinden başka ilâh olmayan Zat'a yemin olsun ki, burası Bakara Sûresi'nin üzerine indiği makamdır.”⁹⁹

---

99 Buhârî, Hac 135, 136, 137,138; Müslim, Hac 305, (1296); Tirmizî, Hacc 64, (901); Ebu Dâvud, Menâsik 78, (1974); Nesâî. Hacc 226,(5,273).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
PEYGAMBER EFENDİMİZ'İN
HAC VE UMRESİ

PEYGAMBER EFENDİMİZİN HAC VE UMRESİ

Diğer bütün ibadetlerde olduğu gibi, hacda da Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) neyi, nasıl yaptığı bizim için çok önemlidir. Namazın kılınması ile ilgili olarak "Bana bakın, benim kıldığım gibi namaz kılın." buyurmuş; ümmeti de O nasıl namaz kıldıysa öyle kılmaya çalışmıştır. Efendimiz'in öğrettiği şekliyle namaz kılma, herhangi bir değişikliğe uğramadan bu günlere kadar gelmiştir. Namazda olduğu gibi, hacda da Allah Resûlü nerede, ne yaptıysa, Müslümanlar tıpkı O'nun yaptığı gibi yapmaya çalışmış; bazı sahabeler adım adım Efendimiz'i takip ederek, hacca dair yapılması gereken ibadetleri, yerleri ve zamanlarıyla birlikte kayıt altına almışlardır.

Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem), bu veda mahiyetindeki haccında neyi, nasıl, nerede ve ne zaman yaptığını mevcut rivayetlerden derlemek suretiyle özetleyerek vermeye çalıştık.

Abdullah İbn Abbas (r.a.), Resûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) yaptığı hacı anlatıyor:

“Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hac maksadıyla Medine'den yola çıktı. Medine'ye on kilometre uzaklıktaki Zülhuleyfe Mescidi'ne gelip iki rekâtlık ihram namazı kılınca, hacı fiilen olduğu yerde başladı. Namazı bitirince de hac için telbiyede bulundu.¹⁰⁰ İşte; bu telbiyeyi bir kısım insanlar işitti. Bunu, kendisinden ben de işittim ve hatırımda tuttum. Sonra bineğine bindi. Devesi kalkınca tekrar telbiye getirdi. Bu ikinci telbiyeyi de işitenler oldu. Her seferinde telbiyeleri farklı kimselerin işitmesi, insanların dağınık ve hareket halinde olmalarındandı. Böylece, devesi onu kaldırdığı zaman çektiği telbiyesini de yeni insanlar işitti. İşte bunlar: 'Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), devesi kaldırdığı zaman telbiye getirdi.' dediler.

Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yoluna devam etti. Beydâ Tepesi'ne çıkınca da telbiye getirdi. Bu telbiyeyi de işiten insanlar vardı. Bunlar: 'Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Beydâ'ya çıkınca telbiye getirdi.' dediler. Allah'a kasem olsun! Resûlullah Zülhuleyfe'deki namazgâhta iki rekâtlık ihram namazını kılar kılmaz telbiye getirdi ve hacca niyet edip hacı başladı. Devesine bindiği zaman telbiye getirdi, sonra Beydâ Tepesi'ne çıkınca orada da telbiye getirdi."¹⁰¹

Abdullah İbn Ömer (r.a.) Harem bölgesinin en yakın yerine geldiğinde telbiyeyi artık bırakırdı. Sonra Zu Tuva adındaki yerde geceyi geçirir, orada sabah namazını kılar, sonra yıkanır ve derdi ki: 'Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) böyle yapmıştı.'¹⁰²

100 Telbiyede bulunmak: Lebbeyk Allahümme lebbeyk. Lebbeyke lâ şerike leke lebbeyk. İnnel hamde ven ni'mete leke vel mülk. Lâ şerike leke, demektir.

101 Ebu Dâvud, Menâsik 21, (1770)

102 Buhârî, Hac 38, 39; Müslim, Hac 226, (1259); Muvatta, Hac 32, (1, 333)

İbn Ömer (r.a.) anlatıyor: “Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Veda Haccı'nda umre ile hacca kadar temettuda (istifade) bulundu ve kurban kesti. Kurbanını, Zülhuleyfe'den itibaren beraberinde götürdü. Menâsikin icrasına (umre için niyetli) başlayıp, umre telbiyesi getirdi. Sonra, hac için telbiye getirdi. Beraberindeki ashâbı da umre ile hacca kadar temettuda (istifade) bulundu. Hac kafilesi içerisinde kurbanı olanlar da vardı, olmayanlar da.

Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke'ye geldiği zaman halka hitaben: ‘Kimin kurbanı varsa, haccını tamamlayıncaya kadar ihramdan çıkmasın; kimin kurbanı yoksa tavaf ve sa’yini yap-sın; saçını kısaltarak ihramdan çıksın. Sonra hac için tekrar ihra-ma girip kurbanını kessin, kim kurban bulamazsa hac sırasında üç gün, evine dönünce de yedi gün olmak üzere toplam on gün oruç tutsun.’ buyurdu.”¹⁰³

İkrime anlatıyor: “İbn Abbas’a (r.a.) temettu haccından sorulmuştu, şu cevabı verdi: ‘Veda Haccı'nda, Muhacirler, En-sarîler ve Resûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) zevceleri hep ihrama girdiler, biz de girdik. Mekke'ye geldiğimiz zaman Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): ‘Kurbanlık nişanlayanlar (kılâdeleyenler) hariç, herkes hac için giydiği ihramı umreye çe-virsin’ diye emretti. Biz de Beytullah'ı tavaf ettik. Safâ ve Mer-ve'de sa'y yaptık. İhramdan çıkarak kadınlarımıza geldik, el-biselerimizi giydik. Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şunu da söylemişti: ‘Kim kurbanlık nişanlamışsa, kurbanlığı mahalline varıncaya kadar ihramdan çıkmasın!’ Terviye akşamında (yani Zilhicce'nin sekizinci günü) bize hac için ihrama girmemizi emret-ti. Biz de Harem bölgesinin dışına çıkarak ihramlarımızı giye-

103 Buharî, Hac 104; Müslim, Hac 174, (1227); Ebu Dâvud, Hac 24, (1805); Nesâî, Hac 50, (5,151-152).

rek hacca başlayıp menâsiki tamamladığımız zaman Mekke'ye geri gelip Beytullah'ı, Safâ ve Merve'yi tavaf ettik. Böylece haccımız tamamlanmış, âyet-i kerimenin buyurduğu üzere: 'Hacı da umreyi de Allah için tam yapın. Fakat herhangi bir sebeple bunlardan alıkonursanız, o halde kolayınıza gelen kurban gönderin...'104 üzerimizde kurban borcu kalmıştı."105

'Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), umrede iken, Hacerü'l-Esved'e istilâm edince telbiyeyi bırakırdı.'106

Resûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) telbiyesi şu kelimelerden oluşuyordu: "Lebbeyk Allâhümme lebbeyk. Lebbeyk lâ şerîke leke lebbeyk. İnnel-hamde ve'n-nîmete leke ve'l-mülk, lâ şerîke leke." Bu kelimelere başka ilâvede bulunmuyordu.107

MEKKE'YE, BEYTULLAH'A GİRİŞİ

"Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke' ye girmek için boy abdesti almıştır."108

Hz. Âişe (r.a.) anlatıyor: "Ben Kâbe'ye girip içinde namaz kılmayı çok arzu ediyordum. Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ellerimden tutup beni Hicr'e soktu ve 'Beytullah'a girmek istiyorsan burada namaz kıl. Zira burası ondan bir parçadır. Senin kavmin Kâbe'yi tamir maksadıyla yeniden inşa ederken, inşaatı kısa tutup onu Beytullah'tan hâriç bıraktılar.' dedi."109

104 Bakara Sûresi, 2/196

105 Buharî, Hac 37

106 Tirmizî, Hac 79, (919)

107 Buharî, Hac 26, Libâs 89; Müslim, Hac 19 (1184); Muvatta, Hac 28, (1, 331-332); Tirmizî, Hac 13, (825); Ebu Dâvud, Menâsik 27, (1812); Nesâî, Hac, 54, (5,159-160).

108 Tirmizî, Hac 29 (852).

109 Tirmizî, Hac 48, (876); Ebu Dâvud, Menâsik 94, (2028); Nesâî, Hac 129, (5, 219)

KÂBE'Yİ TAVAF EDİŞİ

“Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke'ye geldi. Doğruca, Mescid-i Haram'a girdi ve Hacerü'l-Esved'i istilâm buyurdu. Sonra sağ kolu üzerinde ilerleyerek üç tur remel yaptı, dört tur da yürüdü. Sonra Makam-ı İbrahim'e geldi ve Bakara Sûresi'nin 125. âyeti olan “Siz de İbrahim'in makamından bir namazgâh edinin...” âyetini okudu. Ardından Makâm-ı İbrahim, Beytullah'la kendi arasında olacak şekilde iki rekât namaz kıldı. Bu namazı bitirince tekrar Hacerü'l-Esved'e geldi ve istilâmda bulundu. Sonra Safâ ve Merve'ye gitti. Zannedersenem orada: 'Safâ ile Merve Allah'ın belirlediği nişanelerdendir. Kim hac veya umre niyetiyle Kâbe'yi ziyaret ederse oraları tavaf etmesinde bir beis yoktur.

Her kim de, farz olmadığı halde gönlünden koparak bir hayır işlerse, mükâfatını görür. Zira Allah şükrün karşılığını verir. O, az amele çok mükâfat veren ve her şeyi bilendir.' Bakara sûresinin 158. âyetini okudu.”¹¹⁰

Ebû Dâvud'daki farklı bir diğer rivayette, “Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke'ye geldiği vakit hasta idi. Bu sebeple; bineği üzerinde tavaf etti. Tavaf sırasında rüknün karşısına her gelişte onu bastonu ile selamladı. Tavafını bitirince, devesini ihdi ve iki rek'at namaz kıldı.” denilmektedir.¹¹¹

MÜŞRİKLERİN MÜSLÜMANLARLA
ALAY ETME NİYETLERİ

İbn Abbas (r.a.) anlatıyor:

“Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashâbı (r.a.) Mekke'ye geldiklerinde Yesrib (Medine'nin eski adı) hummasından bitkin düşmüş

110 Müslim, Hac 147, (1218), 235 (1263); Muvatta, Hac 107, (4, 364); Tirmizî, Hac 33, (856), 34, (857); Nesâî, Hac 149, (5, 228); İbnu Mâce, Menâsik 29, (2951).

111 Ebû Dâvud, Menâsik 49, (1881).

bir halde idiler. Müşrikler, şehirde menfi bir dedikodu yaparak: 'Yarın buraya humma hastalığından dermanı kesilmiş ve ondan çok ıstırap çekmiş bir topluluk gelecek.' dediler ve Müslümanlarla alay etmek amacıyla Hicr'in arkasına oturdular. Onların hainliğinden vahiy yoluyla haberdar olan Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), güçlü ve kuvvetli olduklarını müşriklere göstermeleri için, Müslümanlara tavafın ilk üç şavtında remel yapmalarını, iki köşe arasında da normal yürüyüşle yürümelerini emretti.

Bu hali gören müşrikler: 'Bunlar mı hummanın bitkin düşürdüğünü zannettiğiniz insanlar, bunlar falan ve falandan daha sağlamış.' dediler. İbn Abbas (r.a.) der ki: 'Resûlullah'ı (sallallâhu aleyhi ve sellem) ahabına bütün şavtlarda remel yapmalarını emretmekten alıkoyan şey, onlara duyduğu merhametti.'¹¹²

BUNLAR CEYLANLAR GİBİYİMİŞ

"Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ıztıbâ yaptı, istilâmda bulundu, tekbir getirdi, sonra üç tur da remel yaptı. Müslümanlar Rükni Yemânî'ye varınca, Kureyş'in nazarından gizleniyor, gizlenince de normal yürüyüşe geçiyor, sonra tekrar karşılına çıkınca bu sefer yeniden remele geçiyorlardı. Onları böyle remel yaparken canlı ve kıvrak gören Kureyşliler: "Bunlar ceylanlar gibiyymiş"¹¹³ diyorlardı.

Buhârî ve Müslim'in bir rivayetinde şöyle demiştir: "Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hacerü'l-Esved'den Hacerü'l-Esved'e üç tur remel yaptı, dört tur da yürüdü, tavaf-tan sonra iki rekât namaz kıldı. Sonra da, hem hacda hem de umrede Safâ ile Merve arasında tavaf yaptı." İbn Ömer anlatıyor: "Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), tavafın her şavtında

112 Buhârî, Hac 55, Megâzî 43; Müslim, Hac 240, (1266); Tirmizî, Hac 39, (863)

113 Ebu Dâvud, Menâsik 51, (1889)

Rükn-i Yemânî ve Hacerü'l-Esved'i istilâm etmeyi terketmezdi.”¹¹⁴ “Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), iki rekâtlık tavaf namazında Kâfirûn Sûresi'ini ve İhlas Sûresi'ni okudu.”¹¹⁵

SAFÂ VE MERVE ARASINDA SA'Y

İbn Ömer (r.a.) sordular: “Sen, Resûlullah'ı (sallallâhu aleyhi ve sellem) Safâ ile Merve arasında remel yaparken, hızlı koşarken gördün mü?” “Evet, dedi. O, insanlardan bir cemaatle birlikteydi. Hep birlikte koşuyorlardı. Ben etrafındaki insanları, Allah Resûlü'nün hızıyla koşuyorken görüyordum.”¹¹⁶

ÖNCE MİNA SONRA ARAFAT'A HAREKET

İbn Ömer radiyallahu anhümâ anlatıyor: “Resûlullah aleyhis-salâtu vesselâm, arefe günü sabahı, sabah namazını kılınca Mina'dan hareket ederek Arafat'a geldi, Nemire'ye vardı. Burası, Arafat'a gelen idarecilerin indikleri yerdir. Öğle vakti olunca Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sıcakta Nemire'den hareket etti. Öğle ile ikinci namazlarını birleştirdi, ardından halka hitap etti. Sonra yürüyüp Arafat'taki vakfe yerinde durdu.”¹¹⁷

ARAFAT VAKFE YERİDİR

Abdurrahmân İbn Ya'mur (r.a.) anlatıyor:

“Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Arafat'ta iken, münâdîsine halka şöyle bir duyuruda bulunmasını söyledi: “Hac Arafat'tır. Kim Cem (Müzdelife) gecesi fecrin doğmasından önce vak-

114 Ebu Dâvud, Menâsik 48, (1876); Nesâî, Hac 156, (5, 231)

115 Tirmizî, Hac 43, (869).

116 Nesâî, Hac 175, (5, 242).

117 Ebu Dâvud, Menâsik 60, (1913)

feye yetişirse, haccı idrak etmiş demektir. Mina'da şeytan taşlama üç gündür. Kim ilk iki günde acele davranırsa, herhangi bir günah terettüp etmediği gibi, te'hir edene de bir günah terettüp etmez."¹¹⁸

Hz. Ali (r.a.) anlatıyor: "Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Arafat'ta vakfe yaptı ve: 'Burası Arafat'tır, vakfe yeridir, Arafat'ın her yeri vakfe yeridir.' dedi. Sonra, güneş batar batmaz ifâza yaptı. Arafat'ı terketti. Devesinin terkisine Üsâme İbn Zeyd'i (r.a.) bindirdi. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), halk sağında ve solunda develerini telaşla mahmuzlamaya çalışırken, onlara dönüp bakmadan her zamanki sükunet hâlini koruyarak eliyle işaret edip, 'Ey insanlar! Sakin olun' diyordu.

ARAFAT'TAN DÖNÜŞ

Sonra Cem'e (Müzdelife'ye) geldi. Orada akşam ve yatsı namazını beraberce kıldırdı. Sabah olunca Kuzah Tepesi'ne gelip üzerinde vakfe yaptı.

"Burası Kuzeh'dir, vakfe yeridir. Cem'in tamamı vakfe yeridir!" dedi. Sonra oradan ayrıldı, Muhassır vâdisine geldi. Devesini mahmuzlattı. Deve dört nala koşarak vâdiyi geçti. Orada durup, amcası Abbas'ın (r.a.) oğlu Fazl'ı devesinin terkisine aldı. Oradan Cemretul-Akabe'ye büyük şeytanın bulunduğu yere geldi ve Akabe cemresine taş attı. Sonra kurban kesim yerine geldi: 'Burası kurbanlarımızı keseceğimiz yer, Mina'nın her tarafı kurban kesim alanıdır.' buyurdu. Has'am kabilesinden genç bir kadın gelerek: 'Ey Allah'ın Resûlü! Babam yaşlanmış bir ihtiyardır, Allah'ın hac farızası kendisine terettüp etmektedir. Ben, ona bedel hac yapabilir miyim?' diye bir suâl sordu. Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem):

118 Tirmizî, Hac 57, (889); Ebü Dâvud, Menâsîk 69, (1949); Nesâî, Hac 211, (5, 264); İbnü Mâce, Menâsîk 37, (3015).

'Babana bedel (yerine) hac yap!' cevabını verdi. Bu sırada eliyle, devenin terkinde bulunan Fazl'ın başını bükte. Amcası Abbâs (r.a.): 'Ey Allah'ın Resûlü! Amcanın oğlu Fazl'ın başını niye bükün?' diye sordu.

'İkisini de birer genç görüyorum. Onlar hakkında şeytanın şerinden emin değilim!' dedi. Derken bir adam daha gelip: 'Ey Allah'ın Resûlü, ben tıraş olmazdan önce ifâza tavafını yaptım!' dedi.

'Tıraş da ol, bunda mahzur yok!' cevabını aldı. Derken bir başkası daha gelip:

'Ey Allah'ın Resûlü, ben taşlama yapmazdan önce kurbanımı kesmiş bulundum!' dedi.

'Taşlarını da at, bunda bir mahzur yok!' cevabını aldı.

Sonra Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Beytullah'a geldi, tavaf etti, sonra Zemzem'e geldi ve: 'Ey Abdulmuttaliboğulları, eğer halk size bunun üzerine galebe etmeyecek olsa, mutlaka ben de kuyuya iner, Zemzem'den su çekerdim.' dedi."¹¹⁹

Üsâme İbn Zeyd'in (r.a.) anlattığı başka bir rivayet de şöyledir: 'Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) güneş battığı zaman Arafat'tan ifâza yaparak yola çıktı. Dağ geçidine geldiği zaman deveden inip küçük abdestini bozdu. Sonra abdest aldı. Abdesti bol su kullanarak değil, hafifçe aldı. Ben: 'Namaz mı kılacağız ey Allah'ın Resûlü?' diye sordum. 'Hayır, namaz önümüzde!' dedi ve devesine bindi. Müzdelife'ye gelince bineğinden indi ve yeniden abdest aldı. Bu sefer bol su kullandı. Sonra namaz başladı. Akşam namazını kıldı. Sonra herkes devesini ihdi. Yi-ne namaza başlandı. Bu sefer de yatsıyı kıldı. İkisi arasında başka bir namaz kılmadı."¹²⁰

119 Tirmizî, Hac 54, (885)

120 Buhârî, Vüdu 6, 35, Hac 93, 95; Müslim, Hac 266, (1280). Muvatta, Hac 192, (1, 400-401); Ebu Dâvud, Menâsik 64, (1925); Nesâî, Mevâkît 56 (1, 292), Hac 206, (5, 259)

ARAFAT VE MÜZDELİFE'DE TELBİYE

Muhammed İbn Ebî Bekr es-Sakafî anlatıyor. Arafat'tan Mina'ya gelirken, beraberindeki Enes İbn Malik'e (r.a.) telbiyeden sorarak: "Siz Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile nasıl yapıyordunuz?" dedim. Bana, "Dileyen telbiye getirirdi, Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) müdâhale etmezdi. Dileyen tekbir getirirdi, Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona da müdahale etmezdi. Dileyen de tehlil getirirdi, ona da müdahale etmezdi. Bizden hiçbirisi, farklı zikirlerde bulunduğ*u* için arkadaşını ayıplamazdı."¹²¹ diye cevap verdi.

Abdurrahman İbn Muaz (r.a.) anlatıyor: "Biz Mina'da iken Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize hitap etti. Kulaklarımız öylesine açıldı ki, sanki her ne söylese bulunduğumuz yerden rahat işitiyorduk. Bir ara, halka hacca dair ibadetleri öğretmeye başladı. Böylece taşlama yerine kadar geldi. Konuşurken şehâdet ve orta parmağın*ı* kulaklarına koymuştu. Atılacak taşların nohut büyüklüğündeki fırlatma taşı olduğunu söyledi. Muhacirler'e emrederek Mescid'in ön kısmında konaklamalarını, Ensar'a da Mescid'in arka kısmında konaklamalarını söyledi." Râvi der ki: "İşte bundan sonradır ki herkes bineklerinden inip yerleşti."¹²²

Yine Hz. Âişe (r. anha) anlatıyor: "Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ümmü Seleme'yi kurban gecesi Mina'ya gönderdi. Ümmü Seleme, daha şafak sökmeden şeytan taşlamasını yaptı. Sonra gidip ifâza tavafını yaptı."¹²³

BANA TAŞ TOPLAYIVER

İbn Abbas (r.a.) anlatıyor: "Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), Akabe taşlaması sabahı, bineğinin üzerindeyken: 'Bana taş topl-

121 Buhâri, Hac 86, İydeyn 12; Müslim, Hac 274, (1285); Nesâî, Hac 192, (5, 250).

122 Ebu Dâvud, Menâsik 70, (1951); Nesâî, Hac 189, (5, 249)

123 Elbu Dâvud, Menâsik 66, (1942); Nesâî, Hac 223, (5, 272)

yıver!' dedi. Ben de şehadet parmağı ve başparmaklarla atılabilecek büyüklükte ufak taşlardan onun için topladım. Avucuna koyduğum sırada: 'İşte bunlar gibi, dinde aşırılıktan sakının. Sizden öncekileri, dinde aşırılık göstermeleri helâk etmiştir!' dedi."¹²⁴

MİNA'YA DÖNDÜ

Hz. Enes (r.a.): "Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) büyük şeytan olan Cemretu'l-Akabe'ye geldi, taşlarını attı, sonra Mina'da konakladığı yere geldi ve kurbanını kesti. Sonra berbere: 'Al!' dedi ve sağ yanını işaret etti. Sonra sol tarafını işaret etti, sonra kesilen saçları halka vermeye başladı." "Sağ yandan kesileni sağındakilere, sol yandan kesileni de Ümmü Süleym'e verdi." Bir rivayette ise: "Sol taraftan kesilenleri Ebû Talha'ya verdi ve ona, "Bunu halka dağıt!" diye emretti."¹²⁵

BELKİ BİR DAHA SİZİNLE HAC YAPAMAM

Hz. Câbir (r.a.) anlatıyor: "Kurban gününde Resûlullah'ı (sallallâhu aleyhi ve sellem), bineğinde taşlama yaparken gördüm. Taşlarını devesinin üzerinde iken atmış ve şöyle demişti: "Menasikinizi, hacda yapılması gereken ibadetleri benden öğrenin. Bilemiyorum, belki de bu hacdan sonra hac yapamam."¹²⁶

İbn Ömer (r.a.) anlatıyor: "Hz. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) taşları atacağı zaman yaya gider, yaya dönerdi."¹²⁷

124 Nesâî, Hac 217, (5, 268).

125 Buhârî, Vudû 33; Müslim, Hac 323, (1305); Tirmizî, Hac 73, (912); Ebu Dâvud, Menâsik 79, (1981)

126 Müslim; Hac 310, (2197); Ebu Dâvud; 78 (1970); Nesâî, Hac 2220, (5, 270)

127 Ebu Dâvud, Menâsik 78, (1969); Tirmizî, Hac 63, (900)

KURBAN OLARAK KOÇ KESTİ

Hız. Câbir (r.a.) anlatıyor: “Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kurban Bayramı gününde alacalı, boynuzlu ve iğdiş edilmiş iki koç kesti. Koçları kesmek üzere yatırıp kibleye yöneltince: ‘Ben batıl dinlerden uzaklaşarak, yüzümü gökleri ve yeri yaratan Rabbülâlemin’e yönelttim, ben asla sizin gibi müşrik değilim!’¹²⁸ ve ‘De ki: ‘Benim namazım da, her türlü ibadetim de, hayatım da, ölümüm de hep Rabbülalemin olan Allah’a aittir. Eşi ortağı yoktur O’nun. Bana verilen emir budur. O’na ilk teslim olan da benim.’¹²⁹ âyetlerini okudu ardından:

‘Ey Rabbim, bu kurban bize Sen’dendir, Sen’in rızan için kesiyoruz ve sana ulaşacaktır. Ey Rabbim, Muhammed ve ümmetinden bunu kabul buyur. Bismillahi vallahu ekber!’ deyip, sonra koçu kesti.”¹³⁰

KURBANINI KENDİSİ KESTİ

Yine Hız. Câbir (r.a.) anlatıyor: “Hız. Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile musallâda hazır bulundum. Hutbesini tamamlayınca minberinden indi. Kurbanlık koçunu gelip kendi eliyle kesti. Keserken: ‘Bismillahi vallahu ekber. Bu benim adıma ve ümmetinden kurban kesmeyenlerin adınadır!’ dedi.”¹³¹

Hız. Ali (r.a.) anlatıyor: “Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) elle-riyle otuz deve kesti. Geri kalanı da bana söyledi, ben kestim. Bunlar yetmiş tâneydi.”¹³²

---

128 En’âm Sûresi, 6/79

129 En’âm Sûresi, 6/162-163

130 Ebu Dâvud, Dahâya 4, (2795); Tirmizî, Edâhî 21, (1520); İbnu Mâce, Edâhî 1, (3121)

131 Tirmizî, Edâhî 22, (1522).

132 Muvatta, Hac 181, (1, 394); Ebu Dâvud Menâsik 19, (1764).

MEDİNE'DEN ALTMİŞ ÜÇ TANE DEVE SEVK ETMİŞTİ

H. Câbir (r.a.) anlatıyor: “Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), üç kere hac yaptı. Şöyle ki: Hicret etmezden önce iki, hicretten sonra da bir hac ve bununla birlikte bir umre yaptı. Bu hac sırasında Medine'den altmış üç deve sevk etti. O sırada Hz. Ali radiyallahu anh Yemen'den geldi, berâberinde, Resûlullah aleyhis-salâtu vesselâm'ın kestiği kurbanların geri kısmı da vardı. Bunlar arasında Ebu Cehl'e ait olup Bedir Savaşı'nda ganimet olarak alınan, burnunda gümüş halka bulunan deve de vardı. Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hepsini kesti. Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) her deveden bir parça alınmasını emretti. Bunlar bir kapta pişirildi. Efendimiz suyundan içti.”¹³³

ZİYARET TAVAFINI GECE YAPTI

İbnu Abbâs ve Hz. Aişe (r.a.) anlatıyor: “Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), Kurban'ın birinci günü ziyaret tavafını geceye tehir etti.” “Beyt-i Atik'i tavaf etsinler.”¹³⁴ âyetiyle emredilen tavaf bu tavaftır.¹³⁵

VE VEDA TAVAFI

İbn Abbas (r.a.) anlatıyor: “Halk, haccın bitmesiyle etrafa dağılıyordu. Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): ‘Sakin kimse, son vardığı yer Beytullah olmadıkça bir yere gitmesin.’ buyurdu.”¹³⁶ Hz. Ömer (r.a.) “Hac menâsikinin en sonuncusu Beytullah'ı tavaftır.”¹³⁷ demiştir.

133 Tirmizî, Hac 6, (815)

134 Hac Sûresi, 22/29

135 Ebu Dâvud, Menâsik 83, (2000); Tirmizî, Hac 80, (920); İbn Mâce, Menâsik 77, (3059).

136 Müslim, Hac 379, (1327); Ebü Dâvud, Menâsik 84, (2002); İbnu Mâce, Menâsik 82, (3070)

137 Muvatta, Hac 1, 369

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
HAC İLMİHALİ

HACCA DAİR İLMİHAL BİLGİLERİ

Haccın hikmetleri ve faziletiyle ilgili olarak işlenen bu konuların ardından, asıl konumuz olan ilmihal bilgilerine geçelim. İlmihal bilgileri bir kimsenin hac yaparken bu ibadetini arızasız yerine getirebilmesi için çok önem arz etmektedir. Bu bilgiler bilinmeden hac yapılamaz. Yapılsa bile, sünnete uygun bir ibadet yapılmış olmaz. “Hac ibadetiyle ilgili bilgileri benden öğreniniz.” buyuran Efendimiz bu ibadetin nasıl yapılması gerektiğini ümmetine göstermiştir. Sağlıklı ve sünnete uygun bir ibadet eda etmek istiyorsak bu ilmihal bilgilerini bilmek mecburiyetindeyiz. Eğer bilme imkanımız yoksa muhakkak bir rehberle birlikte bu ibadetimizi yapmalıyız. Bu uyarıları yaptıktan sonra şimdi ilmihal bilgilerine geçebiliriz.

HACCIN ŞARTLARI NELERDİR?

Haccın şartları üçtür:

*Haccın vücubunun (Farz olmasının) şartları

*Haccın edasının (Yapılışının) şartları

*Haccın sıhhatinin (Geçerli oluşunun) şartları.

BİR KİMSEYE HAC CİN FARZ OLMASI İÇİN HANGİ ŞARTLAR GEREKİR?

Bir kimseye hac ibadetinin farz olması için, öncelikli olarak bu kimsenin Müslüman olması, akıllı ve bülüğ çağına ermiş bulunması, hür olması; hac yapabilmesi için bedenî ve malî imkânlarının yeterli olması gerekir ki, buna fıkıh kitaplarında, güç yetirebilme, yapabilme mânâsında "istitaat" denilmiştir.

Bir kimsenin hac ibadeti ile yükümlü sayılabilmesi için bunlara ilâve olarak; bu farzayı yerine getirebilecek vakte erişmiş olması da gerekir. Sayılan bütün şartları taşımasına rağmen, bu ibadeti eda edebileceği hac mevsimine yetişmeden vefat eden bir kişi, hacca gitmekle yükümlü olmadan vefat etmiş sayılır.

Hac ibadeti hac aylarında yapılır. Hac ayları; Şevval, Zilka-de ve Zilhicce'nin ilk on günüdür. Bu sürenin dışındaki vakitlerde, farz hac için ihrama girilemez ve hac cİN rükünleri eda edilemez.

İstitaat dediğimiz, hac yapabilme güç ve imkânı, hacca gidecek kimsenin gidip dönünceye kadar kendisinin ve bakmakla yükümlü bulunduğu kimselerin geçimlerini sosyal seviyelerine uygun olarak sağlayacak mali güce, hac için yeterli zamana ve malî imkâna sahip olması manasına gelmektedir.

İstitaat kavramı çerçevesi içinde; beden, mal ve yol emniyetini de zikredenler olmuştur. Hanefi mezhebi âlimleri âyet-i kerimede geçen "hacca gitmeye yol bulabilen, gücü yeten (Âl-i İmran, 3/97)" ifadesinin, "bedenî malî istitaat ve yol emniyeti" unsurlarını içine aldığını ifade etmişlerdir. Hac cİN farz olması için gereken şartlardan bir tanesi olmazsa, hac farz olmaz ve yerine getirilmesi gereken bir yükümlülük olarak tahakkuk etmez.

HACCIN EDASI İÇİN HANGİ ŞARTLAR GEREKİR?

Kendisine hac farz olan kimsenin bu farzı bizzat eda edebilmesi için gereken şartlara, “Haccın edasının şartları” denir. Bu şartlar genel hatlarıyla şunlardır:

a. Sağlıklı olmak

Hac yapmakla mükellef kişinin sıhhatinin buna elverişli olması lazımdır. Aksi halde; üzerine hac farz olan bir kimsenin, fiilen haccetmeye mani bir hastalık ve sakatlığı bulunursa yerine vekil göndermesi veya bunu vasiyet etmesi gerekir.

Fiilen haccetmeye engel hastalık ve sakatlıklar genel olarak; körlük, kötürümlük, felç, iki ayağı kesik olmak, hac yolculuğuna dayanamayacak derecede hasta veya yaşlı olmaktır.

b. Yol Güvenliği

Yol güvenliğinin bulunması.

c. Arızî Bir Engelin Bulunmaması

Tutukluluk veya yurt dışına çıkma yasağı gibi hacca gitmeye mani bir durumun hac mevsimine denk gelmesi halinde, eda sorumluluğu gerçekleşmez.

Kadınlara mahsus şartlar;

Haccın edasıyla doğrudan ilgisi olmayan, fakat kadınlar için yalnız başına uzun yola çıkma yasağından kaynaklanan, eşi veya bir mahremi refakatinde haccetme şartı vardır. Genel görüşe göre, 90 km’den daha uzak bir yere gitmekle ilgili seferilik hükümlerinin uygulanacağı bir mesafeden hacca gidecek kadınların, yalnız başlarına hacca gitmeleri caiz görülmemiştir.

Farklı bazı değerlendirmelerde (Şafii mezhebine göre) ise, sefer mesafesinden ziyade yol güvenliği ve kadınların emniyeti esas

alınmış, kadının yanında kocası veya mahremi şart koşulmamış, en az üç kadın olmak üzere bir grup oluşturulup gidilmesine, hatta kendini güvenlik içinde hisseden bir kadının tek başına da hacca gidebilmesine cevaz verilmiştir.

Eda şartlarını taşıyan kimselerin bizatihi hacca gitmeleri, şartlardan herhangi birinin gerçekleşmemesi durumunda ise kendi yerlerine (bedel) vekil göndermeleri veya bunu vasiyet etmeleri gerekir.

HACCIN SIHHATİNİN ŞARTLARI NELERDİR?

Yapılacak haccın sahih, yani geçerli olabilmesi için şu üç şartın bulunması gerekir.

*Hac yapmak niyetiyle ihrama girmek.

*Hususî (Özel) vakit.

*Hususî mekândır.

İHRAM NE DEMEKTİR?

İhram sözlükte; “haram etmek, kendini mahrum bırakmak” anlamına geldiği gibi, “tazim edilmesi gereken zamana veya makama girmek ve bunlara saygı duymak” manasına da gelir. Terim olarak ihram; “Hac ya da umre yapmaya niyet eden kimsenin başka zamanlarda işlemesi mübah olan bazı fiil ve davranışları, hac veya umrenin rükünleri tamamlanıncaya kadar kendisine haram kılması demektir.”

Diğer zamanlarda; helâl olan bazı fiiller, ihramlı için yasak hale gelir. Kılık kıyafet, cinsel hayat ve avlanma ile ilgili olan bu yasakların ihlali; yasağın cinsine ve ihlal şekline göre değişen cezaları gerektirir. Bu cezalar, kurban kesmek, sadaka vermek ve

oruç tutmaktan ibarettir. İhrama girmenin gereklerinden biri olarak örtünülen havlu ve benzeri dikişsiz kıyafete de halk arasında ihram denmektedir. İhram; niyet ve telbiye ile birlikte bu örtüye bürünmekle gerçekleşir.

İHRAMIN RÜKÜNLERİ NELERDİR?

Hanefi mezhebine göre; ihramın iki rüknü vardır: Niyet ve telbiye. Bunlardan birisini terk eden kimse ihrama girmiş olmaz. Niyet, eda edilecek haccın türüne veya umre yapmaya karar vermektir. Niyetin yeri kalptir. Kalben gafil olmamak şartıyla niyeti dil ile ifade etmek de müstehaptır. Şayet yapılacak hac, yapılış şekli itibarıyla Temettu hacı ise şöyle niyet edilir: “Allah’ım senin rızan için umre yapmak istiyorum, bunu bana kolaylaştır ve kabul eyle.” Niyet edilip telbiye söylenince ihrama girilmiş olur.

Telbiye, şu duayı okumaktır: “Lebbeyk Allahümme lebbeyk lebbeyke lâ şerîke leke lebbeyk innelhamde venniğmete leke velmülk lâ şerîke lek.”

“Allah’ım emrine âmâdeyim, davetine icabet ettim, geldim Allah’ım. Yeter ki sen emret. Emrine itaat ederek sana yöneldim Allah’ım, senin ortağın yoktur. Elbette ki, hamd senin, nimet senin, mülk de senindir. Senin şerîkin yoktur.”

Telbiyeyi ihrama girerken bir kere söylemek farz, zaman zaman da sesli bir şekilde tekrar etmek ise sünnettir. Kadınlar gerek telbiyede gerekse diğer dua, zikir ve tesbihlerde seslerini fazla yükseltmezler.

NE ZAMAN İHRAMA GİRİLİR?

Hac ayları girmeden, hac menasikinden hiçbir şey yapılmaz. Hanefi mezhebine göre, henüz hac ayları başlamadan ih-

rama girmek, mekruh olmakla birlikte caizdir. Çünkü ihram, hacın rüknü değil, sıhhat şartıdır. Diğer ibadetlerde olduğu gibi, şartın yerine getirilmesi için vaktin girmesi gerekmez.

Şafii mezhebinde ise; ihram şart değil, rükün sayıldığından, hac aylarından önce, hac için ihrama girilemez. Hac aylarından önce ihrama girildiği takdirde, bu ihram, umre ihramı olur. Umre yapmak için özel bir vakit olmadığından, umre için her zaman ihrama girilebilir.

İHRAMA GİRİLEN YERLER (Mikâtlar) NERESİDİR?

Mikat; ihrama girme yeri ve zamanı demektir. Terim olarak ise; Mekke çevresinde, çeşitli bölgelerden hacca gelenlerin, ihrama girecekleri özel mekânları ifade eder. Kur'ân-ı Kerim'de Kâbe'ye "el-Beytü'l-Haram",¹³⁸ çevresindeki mescide "el-Mescidü'l-Haram",¹³⁹ bu mescidin ve Kâbe'nin içinde bulunduğu Mekke şehrine "Harem";¹⁴⁰ demek suretiyle, Kabe ve çevresindeki bölgeyi "saygı ve hürmete layık" sözüyle tavsif etmiştir. Kâbe'nin çevresini kuşatan mekânlar yakından başlamak üzere; "Harem", "Hill", "Âfâk" olmak üzere üç bölgeye ayrılmıştır. Hac ve umreye niyet edecek kimsele-
rin bu bölgelere göre durumları değişiklik arz eder.

HAREM BÖLGESİ

Mekke ile çevresinde; bitkileri kesilmemek, yeşiline dokunulmamak, av hayvanlarına zarar vermemek ve canlılarına ilişilmemek üzere, sınırları Hz. Cebrail'in göstermesi ile Hz. İbrahim tarafından belirlenmiş, daha sonra Peygamber Efendimiz tarafından sınırları yenilenmiş olan emniyet ve güvenin hâkim olduğu bölgedir.

138 Maide Suresi, 5/2

139 İsrâ Suresi, 17/1

140 Kasas Suresi, 28/57; Ankebut Suresi, 29/67

Mekke ahalisi, hac için Harem sınırları içinde; umre için bu sınırların dışında, yani Hill bölgesine en yakın olan Ten'im veya Arafat'a çıkarak ihrama girerler.

HİLL BÖLGESİ

Harem bölgesi ile mîkât mahalleri arasındaki bölgedir. Bu bölgede yaşayanlar, Harem bölgesi sınırları dışından, buldukları yerden ihrama girerler.

ÂFÂK BÖLGESİ

Harem ile Hill bölgelerinin dışındaki yerlere, Âfâk denilir. Âfâk bölgesinden, Mekke veya Harem bölgesine geleceklerin, ihramsız geçmemeleri gereken beş nokta Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) tarafından tespit edilmiştir. Âfâk bölgesinde ikamet edenlere "afâkî" denilir.

Mekke-i Mükerrerme'ye veya Harem bölgesine gelenlerin, ihramsız geçemeyecekleri beş nokta şunlardır:

Zü'l-huleyfe: Mekke veya Harem'e, Medine yönünden gelenlerin mîkâtı olup, Medine'ye yaklaşık 10 km, Mekke'ye ise 450 km mesafededir. Mekke'ye en uzak mîkât, bu mîkâttir. Peygamber Efendimiz, veda haccı yapmaya niyet ettiklerinde bu mîkâta ihrama girmişlerdir.

Cuhfe (Rabiğ): Mısır ve Suriye istikametinden gelen ziyaretçilerin mîkâtıdır. Mekke'ye yaklaşık 187 km mesafededir.

Zatürk: Irak yönünden gelenlerin mîkâtı olup, 94 km uzaklıktadır.

Yelemem: Yemen ve Hindistan tarafından gelenlerin mîkâtı olup, Mekke'ye 54 km mesafesi ile en yakın mîkât olma özelliğini taşımaktadır.

Karnü'l-Menazil: Necid ve Kuveyt istikametinden gelenlerin mîkâtıdır. Mekke'ye uzaklığı 96 km'dir.

Hava yoluyla Cidde'ye gelenlerin ise, geldikleri yöndeki mîkât hizasını geçmeden, uçakta ihrama girmeleri gerekir. Ancak uçakta ihrama girmeleri zor olacağından, hava limanında ihrama girmeleri, daha doğru bir uygulama olsa gerektir.

HAREM BÖLGESİNE İHRAMSIZ GİRİLEBİLİR Mİ?

Her ne maksatla olursa olsun, uzaklardan gelip de doğrudan Harem bölgesine, mesela, Mekke'ye gidecek olan âfâkîlerin, mîkât sınırını geçmeden ihrama girmeleri gerekir. Âfâkî, Mekke'ye mîkât sınırları dışından gelen kimse demektir. İhram, bu kutsal bölgeye saygı için vacip kılınmıştır. Bu konuda hac ve umre için gelenler ile ticaret, ziyaret veya tedavi gibi başka maksatlar için gelenler arasında fark yoktur. Bunlar hac ve umre yaptıktan sonra ihramdan çıkarlar. Herhangi bir sebeple mîkât sınırları dışında bulunan Hill ve Harem bölgeleri halkı da aynı hükme tabidir.

Şafii mezhebinde, hac ve umre kastı olmadıkça uzaklardan gelenlerin (âfâkîlerin), Harem bölgesine ihramsız girmeleri, vacip değil, müstehaptır.

Hill bölgesi halkı, hac veya umre yapmayacakları zaman, Harem bölgesine ihramsız girip çıkabilirler. Harem bölgesinde bulunan kimseler ister Mekkeli, isterse uzaklardan gelenlerden olsun, Hill bölgesine -mesela Cidde'ye- gittiklerinde, Harem bölgesine ihramsız dönebilirler. Doğrudan Harem bölgesine gitme niyeti olmaksızın, Hill bölgesindeki herhangi bir yere mesela, Cidde'ye gidecek olan âfâkîlerin, mîkât sınırını ihramlı geçmeleri gerekmez. Bunlar, daha sonra Harem bölgesine, mesela Mekke'ye gitmek isterlerse, Hill bölgesinde oturanların

hükmüne tâbi olurlar. Hac veya umre kastı yoksa, Harem bölgesine ihramsız girerler ve isterlerse Kâbe'yi ihramsız tavaf ederler.

Medine ziyaretini hacdan önce yapmak için mîkât sınırını ihramsız geçenler, Cidde'ye indikten sonra, önce Mekke'ye gitmek mecburiyetinde kalırlarsa, Cidde'de, Harem bölgesi sınırını geçmeden, ihrama girerler.

İHRAMIN VACİPLERİ NELERDİR?

*Mîkât sınırlarını ihramsız geçmemek.

Mikat sınırları dışında ikamet eden afâkiler, mîkât sınırını ihramsız geçerlerse ceza (dem) ödemeleri; yani koyun veya keçi kurban kesmeleri gerekir. Bununla birlikte, mîkâtı ihrama girmeden geçen kimse, henüz hac veya umre menasikinden herhangi birine, mesela, kudüm tavafına veya umre tavafına başlamadan mîkâta dönüp orada ihrama girerse ceza düşer. Böyle bir kimsenin, ihramsız geçtiği mîkât sınırı yerine; bulunduğu yere daha yakın bir mîkâta gidip orada ihrama girmesi mümkündür. Mîkâtı ihramsız geçtikten sonra, hac veya umre menasikinden birine başlanmışsa artık mîkâta dönülse bile ceza düşmez.

*İhram yasaklarından sakınmak.

Haccın ruh ve mânâsına uygun düşmeyen hareket ve davranışlardan uzak durmaktır ki, bunlar ileride ihram yasakları olarak işlenecektir.

İHRAMIN SÜNNETLERİ NELERDİR?

İhrama girmeden, yani niyet ve telbiyeden önce; genel temizlikle birlikte tırnakları kesmek, kasık ve koltuk altı kıllarını temizlemek, gerekiyorsa tıraş olmak, gusletmek, gusül yapılamıyorsa

abdest almak, vücuduna güzel kokular sürmek, erkekler için izâr ve ridâ denilen iki parçadan ibaret olan belden aşağıya sarılan ve vücudun üst kısmını örten dikişsiz havluya sarılmak, ihram örtülerine büründükten sonra ise; kerahet vakti değil ise, iki rekat ihram namazı kılmak; birinci rekâtında Fatihâ'dan sonra Kâfirûn Sûresi, ikinci rekâtında da İhlâs Sûresini okumak, ihramlı olduğu süre içinde her fırsatta telbiye getirmek ve hac için ihrama hac ayları başladıktan sonra girmek ihramın sünnetlerindedir.

İHRAM YASAKLARI NELERİ İÇİNE ALMAKTADIR?

İhram yasakları, çeşitli alanlara göre şu şekilde gruplandırılabilir.

İHRAMLININ VÜCUDU İLE İLGİLİ YASAKLAR

*Saç, sakal tıraşı olmak ve bıyıkları kesmek.

*Vücudunun herhangi bir yerindeki kılları tıraş etmek, yolmak veya koparmak. Tırnak kesmek.

*Süslenmek niyetiyle saç, sakal ve bıyıkları boyamak, yağlamak, saçlara briyantın sürmek, vücuda güzel kokular sürmek, kadınların oje ve ruj kullanması, kokulu sabun kullanmak vb.

ELBİSE VE GİYİM EŞYASI İLE İLGİLİ YASAKLAR

*Giyim eşyası olarak hazırlanmış (dikilmiş veya örülmüş) şeyleri giymek, başı ve yüzü örtmek, takke ve benzeri şeylerle başı örtmek, başa sarık sarmak, eldiven, çorap ve topukları kapatan ayakkabı giymek yasaktır.

*Palto, pardösü gibi giysileri giymeksizin omzuna almak yasak değildir. Bele takılan kemerde, omuza asılan çantada, ayaklara giyilen üzeri ve topukları açık ayakkabı ve terlikte dikiş bulunabilir.

Giyim ile ilgili yasaklar sadece erkekler içindir. Kadınlar normal elbiselerini giyerler. Sadece ihram süresince yüzlerini örtmezler.

CİNSEL KONULARLA İLGİLİ YASAKLAR

*Cinsel ilişki ve genellikle cinsel ilişkiye götüren öpme, oynama, şehvetle tutma gibi davranışlar yasaktır. Şehvet duygularını harekete geçirecek fuhşiyata dair sözler söylemek de aynı şekilde yasaktır.

HAREM BÖLGESİ İLE İLGİLİ YASAKLAR

*Mekke-i Mükerreme ve çevresindeki; “Harem” bölgesindeki av hayvanlarının avlanması, bitkilerin kesilmesi veya koparılması, ister ihramlı ister ihramsız herkes için yasaktır.

YAPILMASI GÜNAH OLAN VE BAŞKALARININ HUKUKUNU İLGİLENDİREN YASAKLAR

*Füsuk: Allah’ın emir ve yasaklarına itaatten uzaklaşıp, masiyet sayılan fiilleri yapmak

*Cidal: Tartışmak, kavga etmek, hakarete bulunmak, kötü söz ve davranışlarla gönül kırmak, huzursuzluk çıkarmak. Umumî asayiş ve huzuru bozacak bu tür davranışlardan özellikle ihramlı iken kaçınmak gerekir.

*İster Harem bölgesinde, isterse bu bölgenin dışında eti yenen veya yenmeyen her türlü kara avını avlanmak, avcıya avını göstermek, avcıya yardımcı olmak, av hayvanlarına zarar vermek yasaktır.

İHRAMLIYA YASAK OLMAYAN
FİİL VE DAVRANIŞLAR NELERDİR?

- *Gölgelenmek, şemsiye kullanmak.
- *İhram örtülerini değiştirmek.
- *Yıkanmak, kokusuz sabun kullanmak.
- *Dişleri fırçalamak, sürme çekmek.
- *Diş çektirmek, kan aldırma, iğne yaptırmak, yara üzerine sargı bezi sarmak.
- *Kırılan tırnağı ve zarar veren kılı koparmak.
- *Silah taşımak, bilezik, yüzük ve kol saati takmak.
- *Kemer takmak, omuzda çanta taşımak.
- *Çiçek veya meyve koklamak.
- *Güzel koku satan dükkânda bulunmak veya koku satın almak.
- *Yüzü ve başı örtmeden yorgan veya battaniye gibi örtü ile örtünmek
- *Kollarını giymeden palto veya ceket gibi dikişli bir elbiseyi omuzlarına almak

HUSUSÎ VAKÎT

Haccın farzlarını, yani ihrama girme, Arafat vakfesi ve ziyaret tavafını, kendileri için belirlenmiş vakitlerde eda etmek, haccın sıhhatinin (geçerli olmasının) şartıdır.

Hac menasiki, Şevval, Zilkade aylarının tamamıyla, Zilhicce ayının ilk on günü içinde eda edilir. Bu aylardan önce, hac menasikine başlanmaz. Hac menasikinden herbirinin (vakfe, tavaf, say, şeytan taşlama), bu aylar içinde belirlenen vakitlerde yapılması gerekir; aksi halde sahih (geçerli) olmaz.

HUSUSÎ MEKÂN

Haccın farzlarının, hususî mekânlarda yerine getirilmesi gerekir. Bu da; Arafat vakfesinin Arafat sınırları içinde, tavafın da Kâbe'nin etrafında ve mescidin sınırları içinde yapılması demektir.

HACCIN RÜKÜNLERİ NELERDİR?

Hanefî mezhebine göre haccın, ihram, Arafat vakfesi ve ziyaret tavafı olmak üzere üç farzı vardır. Bunlardan ihram şart, Arafat'ta vakfe ve ziyaret tavafı ise rükündür. Rükünlerden biri olan Arafat vakfesi zamanla sınırlı olduğu için, vaktini geçiren bir kimse o sene hac yapmaktan mahrum kalır. Daha sonra yeniden hac yapması gerekir.

Şafîî mezhebine göre, bu üç farza ilave olarak sa'y; saçları dipten kazıtma veya kısaltma da rükündür. Ve bu rükünlerden ilk üçünde sıraya riayet etmek de farzdır.

Rükünlerin tamamı, usûlüne ve şartlarına uygun yapılmadıkça, ceza ve keffaret ödemekle hac sahih olmaz.

Haccın sıhhatinin, yani geçerli olmasının şartlarından ihram daha önce anlatılmıştı. Şimdi haccın iki rüknü olan, Arafat vakfesi ve ziyaret tavafına geçiyoruz.

ARAFAT VAKFESİ

Haccın, eda edilmeden sahih olmayacağı bir rüknü olan Arafat vakfesi; Mekke'nin yaklaşık 25 km güneydoğusunda bulunan ve Harem bölgesi dışında kalan, sınırları işaretlenmiş olan Arafat bölgesinde yapılır.

Vakfe; bir yerde bir süre durmak veya beklemek demektir. Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) "Hac, Arafat'tan ibarettir."¹⁴¹ beyanı, Arafat vakfesinin hac için ne kadar önemli olduğunu bildirmekte ve kaçırılmaması gerektiğine dik-katlerimizi çekmektedir. Bu itibarla hac esnasında, Arafat'ta vakfe yapamayanlar, onu, ancak bir yıl sonra eda edebilirler.

VAKFENİN SAHİH (Geçerli) OLMASI İÇİN HANGİ ŞARTLAR GEREKİR?

*Haccetmek niyetiyle ihramlı olmak.

*Vakfeyi, Arafat sınırları içinde ve Arefe günü zeval vaktinden (öğle namazının giriş vakti), bayram sabahı fecr-i sâdık'a, yani tan yeri ağarmasına (sabah namazının giriş vakti) kadarki zaman dilimi içerisinde yapmak.

Arafat bölgesinin Mekke tarafındaki sınırı, "Urene vadisi"dir. Urene vadisi dışında, Arafat bölgesinin her yerinde vakfe yapılabilir. Bu vadi Arafat bölgesinden değildir. Burada bulunan "Nemîre Mescidi"nin kible tarafında, (Kuzeybatı) bir kısmı da vakfe yerinin dışında kalmaktadır. Vakfenin, Cebel-i Rahme denilen tepenin eteklerinde yapılması ise sünnettir.

Zilhicce ayının dokuzuncu günü olan Arefe günü, güneşin tepe noktaya gelişi ile birlikte, vakfenin vakti de girmiş olur. Bayramın ilk günü tan yerinin ağarması ile birlikte de, vakti çıkmış olur. Bu konuda ittifak vardır. Vakfenin sahih olması için niyet etmek, Arafat'ta bulunup vakfe yaptığını bilmek şart değildir. Belirlenen süre içinde, şuuru yerinde veya değil, uykuda veya uyanık, abdestli veya abdestsiz, her ne halde olursa olsun, kısa bir süre Arafat sınırları içinde bulunan, hatta o bölgeden geçen kimse, Arafat vakfesini yapmış sayılır.

141 Tirmizi, Tefsir, 3; Ebu Davud, Menasik 68; İbn Mace, Menasik,57

Arefe günü, gündüz Arafat'ta bulunanların, güneş batmadan önce Arafat'tan ayrılmamaları vaciptir. Mazeretsiz olarak güneş batmadan o bölgeden ayrılan kimse, henüz güneş batmadan geri dönerse bir şey gerekmez; aksi halde ceza, yani dem (koyun veya keçi kurban etmesi) gerekir. Şafiîlere göre, güneş batmadan önce ayrılanlara ceza gerekmez.

ARAFAT VAKFESİ'NİN SÜNNETLERİ

*Zilhicce'nin sekizinci günü olan terviye gününü, Arefe gününe bağlayan geceyi, Mina'da geçirip; Arefe günü güneş doğduktan sonra Arafat'a hareket etmek.

*Zevelden önce Arafat'ta bulunmak, mümkünse boy abdesti almak.

*Zevelden sonra öğle namazından önce, Nemire Mescidi'nde hutbe okunması

*Öğle ve ikindi namazlarını "cem-i takdim" ile öğle vaktinde birlikte kılmak.

*Vakfe yaparken abdestli olmak ve kıbleye yönelmek.

*Vakfeyi, "cem-i takdim" ile kılınan öğle ve ikindinin akabinde yapmak.

*Oruçlu olmamak.

*Gün boyunca olabildiğince telbiye, tesbih, zikir, dua ve istiğfarla meşgul olmak.

*Vakfeyi mümkün olduğunca rahmet tepesi olarak anılan "Cebel-i Rahme"ye yakın bir yerde yapmak. Vakfe yaparken ayakta durmak, oturmaktan; binek üzerinde olmak, ayakta durmaktan daha faziletlidir.

Cem-i takdim; Arefe günü Arafat'ta vakfe yapanların, öğle ve ikinci namazlarını öğle vaktinde peş peşe kılmaları demektir. Böyle yapılması sünnettir.

Öğle ve ikinci namazları cem-i takdim ile kılınırken, ezan okununca, önce öğle namazının ilk sünneti kılınır. Sonra kâmet getirilerek öğle namazının farzı kılınır. Tekrar kâmet getirilir ve ikinci namazının farzı kılınır. İkinci namazı için ayrıca ezan okunmaz ve iki farz arasındaki sünnetler kılınmaz. Her iki farzdan sonra telbiye getirilir ve teşrik tekbirleri okunur.

ZİYARET TAVAFI NE DEMEKTİR?

Haccın ikinci rüknü, ziyaret tavafidir. Ziyaret tavafi yapılmaksızın hac tamam olmaz. Kur'ân-ı Kerim'de, "Sonra saçlarını, tırnaklarını kesip, üst-başlarındaki kirleri gidersinler ve diğer hac görevlerini yerine getirsinler, dünyanın bu en kıdemli mabedi Kâbe'yi bir kere daha tavaf etsinler."¹⁴² buyrulur. Ziyaret tavafinin farziyeti vurgulanmıştır.

Tavaf, "Bir şeyin etrafında dolaşmak, dönmek" mânâsına gelir. Hac menasiki olarak tavaf, Hacerü'l-Esved'in bulunduğu köşeden veya hizasından başlayarak, Kâbe'nin etrafında yedi defa dönmektir. Her bir dönmeye bir şavt denir ve yedi şavt bir tavaf olur.

TAVAFIN SAHİH OLMASININ ŞARTLARI NELERDİR?

Tavafın sahih yani geçerli olması için, tavafın vaktinde yapılması gerekir. Ziyaret tavafına, "ifada tavafi" da denir. Ziyaret tavafinin, vakti, bayramın ilk günü fecr-i sâdıktan itibaren başlar. İlk vaktinden itibaren ömrün sonuna kadar yapılabilirse de, İmam-ı Azam Ebu Hanife'ye göre bayramın üçüncü günü güneş batınca ya kadar yapılmalıdır.

142 Hac Süresi, 22/29

Şafiî mezhebine göre; ziyaret tavafının vakti, Arefe günü gece yarısından itibaren başlar ve bayramın ilk üç gününde yapılması vacip değil, sünnettir. Tavafın bayramın ilk günü yapılması ise daha faziletlidir.

Niyet, yapılmak istenen şeyin kalben kastedilmesi, belirlenmesidir. Kalben kastetmekle birlikte dil ile söylenmesi ise müstehaptır. Tavafa niyet etmeksizin, Kâbe'nin etrafında dolaşmak tavaf sayılmaz.

Tavafa niyet ederken, tavafın türünü yani yapılan tavafın kudüm tavafı mı, ziyaret tavafı mı, yoksa umre tavafı mı olduğunu tayin etmek gerekmez. Sadece tavafa niyet etmek yeterlidir.

Tavafın Mescid-i Haram'ın içinde, Kâbe'nin etrafında (metaf) yapılması gerekir. Mescid'in üst katlarında da tavaf yapılabilir. Ancak Mescid-i Haram'ın dışından tavaf yapılamaz.

Şavtların çoğunu yapmış olmak da, tavafın sahih olmasının şartlarındandır. Hanefi mezhebine göre; şavtlardan en az dördünü yapmış olmak, tavafın sahih (geçerli) olmasının bir şartıdır. Farz ve vacip tavaflarda eksik kalan her şavt için ceza gerekir.

TAVAFIN VACİPLERİ NELERDİR?

*Abdestli olmak, tavafı abdestli bir şekilde yapmak. Tavaf yaparken abdest bozulursa, abdest aldıktan sonra eksik şavtlar tamamlanabilir.

*Avret mahallinin örtülü olması. Avret sayılan ve örtülmesi gereken organların dörtte biri veya çoğu açılırsa ceza gerekir.

*Tavafa, Hacerü'l-Esved hizasından başlamak.

*Kâbe'yi sol tarafına alarak tavaf yapmak.

*Tavafı, Hatim'in dışından dolaşarak yapmak. Hatim, Kâbe'den sayıldığından, Kâbe'nin dışından tavaf yapmak için bu gereklidir.

*Farz ve vacip tavafları yedi şavtta tamamlamak.

*Gücü yetenlerin tavafı yürüyerek yapması

*Tavaftan sonra tavaf namazı kılmak. Farz olsun, nafîle olsun her tavafın sonunda iki rekât tavaf namazı kılmak vaciptir.

TAVAFIN SÜNNETLERİ NELERDİR?

*Necasetten taharet; yani gerek bedende gerekse ihram elbisesinde, namaza mâni bir pislîğin bulunmaması.

*Tavafa başlarken, Hacerü'l-Esved'i veya hizasına Rûkn-i yemanî tarafından gelmek.

*Tavafa başlarken ve her şavtın sonunda Hacerü'l-Esved'i istilâm etmek. İstilâm, Hacerü'l-Esved'i selâmlamak demektir. Gerek tavafa başlarken gerek tavaf esnasında, Hacerü'l-Esved'in önüne her gelindiğinde, ona karşı durulur. Namaza durur gibi, eller kaldırılır, tekbir ve tehlil getirilir. Tehlil bilindiği üzere, "La ilahe illallahu vahdehû la şerîke leh, lehül mülkü ve lehül hamdü ve huve ala külli şey'in kadir." demektir. Mümkünse Hacerü'l-Esved öpülür veya eller sürülür. İzdihâm sebebiyle Hacerü'l-Esved'e yaklaşılmadığı durumlarda, başkalarına rahatsızlık vermemek için uzaktan avuçların içi Kâbe'ye çevrilerek eller kulaklar hizasına kadar kaldırılarak, "Bismillahi Allahu Ekber" denilerek karşıdan Hacerü'l-Esved işaretle selâmlanır, selâmlamadan sonra da sağ elin içi öpülür. Hacerü'l-Esved uzaktan istilâm edilirken karşılarında durulup beklenmez, yürümeye devam edilir.

Hacerü'l-Esved'i istilâm edeceğim derken, insanlara eziyet edilmemesi meselesi çok önemlidir. Çünkü Peygamber Efendi-

miz veda haccında bineğinin üzerinden, Hacerü'l-Esved'i uzaktan elindeki bastonu ile istilam etmiş; sonra da bastonu öpmüştür.¹⁴³ Ayrıca Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bu mevzuda ashabını ikaz etmiştir. Hz. Ömer'e (r.a.): "Ey Ömer, sen güçlü kuvvetli bir insansın. Hacerü'l-Esved'i istilâm ederken, insanları sıkıştırarak zayıflara eziyet etme. Eğer yanına gidip bizzat istilâm etme imkanı varsa yap, şayet böyle bir imkân yoksa Hacerü'l-Esved'in karşısına geldiğinde, uzaktan onu istilâm et, tekbir ve tehlil getir."¹⁴⁴ buyurmuşlardır.

Her uğranıldığında Rüknu'l-Yemâni'de istilâm edilmesi müstehaptır.

*Remel yapmak. Remel, peşinden sa'y yapılan tavafların ilk üç şavtında, erkeklerin koşar adımlarla, omuzları silkerek, çalimli yürümesi demektir. Kadınların remel yapması gerekmez.

*Remel yapılması gereken tavaflarda, erkeklerin ıztıba yapması. İztıba, ihramın vücudun belden yukarısını örten parçasının bir ucunu sağ kolun altından geçirip, sol omuzu üzerine atarak sağ kolu ve omuzu ridanın dışında bırakmaktır. Remel yapılması gereken tavafların bütün şavtlarında, ıztıba sünnettir. Tavaf bitince omuz örtülür, tavaf namazı, omuz örtülü olarak kılınır. Remel yapılan tavafların haricinde, ıztıba mekruhtur.

*Tavafın bütün şavtlarının peş peşe yapılması (muvâlât), sünnettir. Tavaf yapılırken farz namaz için kâmet getirilmesi veya abdestin bozulması gibi, tavafa devam etmeye mâni bir durum ortaya çıkarsa, tavaf olduğu gibi bırakılır, sonra kalan kısmı tamamlanır.

*Erkeklerin mümkün olduğu kadar Kâbe'ye yakın daireden, kadınların ise kenardan tavaf etmeleri sünnettir.

143 Müslim, Hac, 257

144 Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/28; Beyhaki, Sünen-i Kübra, 5/80

Tavafin sünnetlerinin, herhangi bir mazeret olmadan terk edilmesi mekruhtur. Terk edildiğinde ise herhangi bir ceza gerekmez.

TAVAF NASIL YAPILIR?

Tavaf yapmak isteyen bir kimse, Rük-nü Yemani tarafından Hacerü'l-Esved hizasına gelir. Tavafa niyet eder. Hacerü'l-Esved'i, "Bismillahi Allahu Ekber" diyerek istilâm ettikten sonra tavafa başlar.

Tavaf esnasında tekbir ve tehlil getirir, salât ve selâm okur. Her şavtta Hacerü'l-Esved'i selâmlar. Yedi kere döndükten sonra Hz. İbrahim'in (a.s.) hatırasını yad etmek maksadıyla konulmuş olan Makâm-ı İbrahim'in arkasında, eğer orada kılmak mümkün değilse uygun bir yerde tavaf namazı kılar. (Peygamber Efendimiz, Makâm-ı İbrahim'de iki rekât namaz kılmış ve zammı sûre olarak "Kâfirun" ve "İhlâs" Sûrelerini okumuştur.) Namazdan sonra dua ederek tavafını tamamlar.

KAÇ ÇEŞİT TAVAF VARDIR?

Haccın rükünlerinden olan ziyaret tavafından başka, farz, vacip, sünnet ve nafil olmak üzere tavaf da vardır. Ancak hepsinin yapılışı aynıdır. Tavafın bir kısmı hac ile ilgili, diğer bir kısmı ise ilgili değildir.

Hac ile ilgili olan tavaf şunlardır: Kudüm tavafı, ziyaret tavafı, veda tavafı. Umrede yapılan tavafa ise umre tavafı denir.

Hac ve umre ile ilgili olmayan tavaf ise şunlardır:

*Nezir tavafı. Bir kimse tavaf etmeyi adanmış ise bu adağını yerine getirmesi vaciptir. Adağı için bir zaman belirlemiş ise belirlenen zamanda yapması gerekir. Eğer zaman tayin etmemiş ise uygun bir zamanda adağı yerine getirir.

*Tahiyetü'l-Mescid tavafı. Bir mescide girildiğinde iki rekât tahiyetü'l-mescid namazı kılmak sünnettir. Mescid-i Haram'a her girildiğinde ise hürmeten, mescidi selâmlamak için bir tavaf yapmak müstehaptır. Buna, selâmlama tavafı mânâsında tahiyetü'l-mescid tavafı denir. Hac ve umre için yapılan tavaf bunun yerini tutar.

*Tatavvu (Nafile) tavafı. Mekke'de kalındığı süre içerisinde hac ve umre ile ilgili olan tavafların dışında, fırsat buldukça yapılan nafile tavaflardır.

ERKEKLERİN KADINLARLARLA KARIŞIK TAVAFLARI

Kâbe'de kadınların erkeklerle beraber tavaf etmeleri, her ne kadar yasaklanmamış bir konu olsa da, günümüzde olduğu gibi hiçbir zaman bu kadar karmakarışık bir vaziyette değildi. Malesef; bugün bu konuda birçok mahzurları müşahede etmekte ve bir çözüm yolu da görememekteyiz. İslâmî anlamda, iyi bir eğitim alamamış günümüz Müslümanları, bu konuda alabildiğine rahat görünmektedirler. Bir uyarı mahiyetinde, Peygamber Efendimiz'in hanımlarının, aynı zamanda müminlerin annelerinin bu konuda nasıl davrandıklarını görmek için şu rivayete bakalım:

İbn Cüreyc anlatıyor: "Atâ, bana İbn Hişâm'ın kadınları, erkeklerle karışık olarak tavaftan yasakladığı zaman dedi ki: 'O bunu nasıl yasaklar, Resûlullah'ın (sallâllâhu aleyhi ve sellem) zevce-leri bile erkeklerle birlikte haccettiler!' Ben Atâ'ya sordum: 'Onların beraber hacları, örtünme emrinden önce miydi, sonra mıydı?' 'Evet, kase olsun buna, ben örtünme emrinden sonra şahit oldum!' diye cevap verdi. Ben tekrar sordum: 'Pekâlâ, erkeklere nasıl karıştırlardı?' Şu cevabı verdi: 'Erkeklere karışmazlardı, Hz. Âişe (r.anhâ) erkeklerden ayrı olarak tavaf ederdi, onla-

ra karışmazdı.' Hatta bir kadın kendisine: 'Ey müminlerin annesi, yürü Hacerü'l-Esved'e elimizi değerek istilâm edelim!' demişti de, Hz. Âişe ona: 'Sen dilediğin şekilde git.' deyip kendisi gitmek istememişti. Onlar geceleyin kim oldukları bilinmez halde çıkarlar, erkekler tarafından fark edilmeyecek şekilde tavaf yaparlardı.

Beytullah'a girmek istedikleri zaman da erkeklerin tamamen çıkarılmış olmalarına kadar durup beklerler, sonra girerlerdi. Atâ devamla: 'Ben Mekke kadısı Ubeyd İbn Umeyr'le birlikte, Müzdelife'deki Sebir Dağı'nda ikamet eden Hz. Âişe'yi (r. anhâ) ziyarete giderdim" dedi. Ben hemen sordum: 'Pekâlâ Hz. Âişe'nin örtüsü ne idi?' 'Keçeden yapılmış küçük bir Türk çadırının içindeydi.'¹⁴⁵

Günümüzde hac yapan kadınların tıpkı müminlerin annelerinin yaptığı gibi, izdihamlı zaman ve yerlerden değil; tavaf edilen yerin kenarından, sakın yerlerden ve sakın zamanları tercih ederek tavaf yapmaları gerektiğini, bunun onlar için en selametli yol olduğunu, Kâbe'nin yanında ve ibadet maksadıyla oralar da bulunurken, aynı zamanda günaha da sebebiyet vermeme nin gerektiğini hatırlatır, hacı mebrur temenni ederiz.

HACCIN VACİPLERİ NELERDİR?

Haccın rükün ve şartlarının yanında, bir de vacip olan menasik vardır. Bunların terki ile hac geçersiz olmaz. Fakat mazeretsiz terk edilmeleri, tahrimen mekruhtur. Meşru bir mazeret olmadan terk edilen vacipler veya vaktinde eda edilemeyen vacipler için de ceza gerekir. Haccın vacipleri, aslî ve fer'î olmak üzere ikiye ayrılır.

---

145 Buhârî, Hac, 64.

Aslı Vacipler; Safâ-Merve tepeleri arasında sa'y, Müzdelife'de vakfe, şeytan taşlama (remy-i cimar), saçları dipten kazıtma veya kısaltma ve veda tavafı olmak üzere toplam beş menasikten (Hac'da yerine getirilmesi fiiller) ibarettir.

Fer'î Vacipler; ihramın vacipleri, tavafın vacipleri, sa'yın vacipleri, Arafat vakfesinin vacipleri, Müzdelife'de vacipler, Mina'da vacipler şeklinde sıralanabilir. Fer'î vacipler bağlı oldukları menasikle birlikte ele alınmışlardır.

SA'Y NE DEMEKTİR?

Sa'y, lügatte "koşmak, çaba sarf etmek" mânâlarına gelir. Terim olarak ise; Kâbe'nin doğu tarafında bulunan Safâ-Merve tepeleri arasında, Safâ'dan başlayıp, Merve'de son verilen, dört gidiş, üç geliş olmak üzere yedi defa gidip-gelmek demektir. Safâ'dan Merve'ye her gidişe ve Merve'den Safâ'ya her dönüşe bir şavt denir. Yaklaşık 350 metrelik bu mesafeye, "Mes'â" yani sa'yın yapıldığı yer denir.

Kur'ân-ı Kerim'de, "Safâ ile Merve Allah'ın belirlediği nişanelerdir. Kim hac veya umre niyetiyle Kâbe'yi ziyaret ederse, oraları tavaf etmesinde bir beis yoktur."¹⁴⁶ buyurularak sa'yın ehemmiyeti vurgulanmıştır.

SA'YİN SAHİH OLMASININ ŞARTLARI?

Sa'yin geçerli olabilmesi için, kısaca şu şartları sayabiliriz:

*Sa'yi, ihrama girdikten; yani hac veya umre yahut her ikisi için niyet ettikten ve telbiye getirdikten sonra yapmak. İhrama girmeden önce, hac veya umre menasikinden hiçbirini yapılmaz. Sa'yin sahih olması için, ihrama girdikten sonra yapılması

146 Bakara Sûresi, 2/158

şart ise de, ihramlı olarak yapılması şart değildir; belirli menasik tamamlanıp ihramdan çıktıktan sonra yapılabilir. Nitekim hac için ihrama giren kimse, kurban bayramının ilk günü fecr-i sâdıktan önce ihramdan çıkamayacağı için, Arafat vakfesinden önce hac sa'yini yapmak isterse, ihramlı olarak sa'y yapar. Arafat dönüşü ziyaret tavafından sonra yapılırsa, ihramsız olarak da yapılabilir. En faziletlisi ve sünnete uygun olanı da budur. Umre sa'yinin ihramlı olarak yapılması vaciptir. Umre tavafının dördüncü şavtından sonra tıraş olan kişi, ihramdan çıkmış olur. Bu kişinin ihramsız olarak yapacağı umre sa'yi sahihtir, fakat sa'yi tamamlamadan ihramdan çıkarak vacibi terk ettiği için ceza (dem) gerekir.

*Hac sa'yini, hac ayları başladıktan sonra yapmak. İhrama girme dışında, hacla ilgili menasikin hiçbiri, hac ayları girmeden yapılamaz.

*Muteber bir tavafın akabinde yapılması. Sa'y tek başına müstakil bir nüsük (Hac fiili) değildir. Muteber tavaf ise, cünüp, ay-başı ve lohusa olarak yapılmamış olan tavaftır.

*Şavtların çoğunun, yani en az dördünün yapılmış olması. Hanefi mezhebinde, sa'yin yedi şavtından dördü rükün, üçü vaciptir. Diğer üç mezhepte, bütün şavtlar rükündür.

*Sa'ye Safâ Tepesi'nden başlamak. Merve'den başlanırsa ilk şavt sahih olmaz.

SA'YİN VACİPLERİ NELERDİR?

*Sa'yin yürüyerek yapılması. Hastalık, yaşlılık, sakatlık vb. gibi sebeplerle yürüyerek sa'y yapamayanlar, araba ile yaparlar.

*Sa'yin yedi şavta tamamlanması.

SA'YİN SÜNNETLERİ NELERDİR?

*Tavaf ile sa'yi peş peşe yapmak.

*Sa'yi abdestli olarak yapmak.

*Üzerinde ve elbisesinde namaza mâni pislik bulunmamak.

*Sa'ye başlamadan önce, Hacer'i Esved'i selâmlamak.

*Her şavtta, Safâ ve Merve'nin, Kâbe'nin görülebileceği yerlere kadar çıkmak.

*Şavtları peş peşe yapmak.

*Erkeklerin, yeşil ışıkla işaretlenmiş sütunlar arasında, süratli ve çalımli yürüyerek "hervele" yapması.

*Sa'y yaparken tekbir, tehlil ve dua ile meşgul olmak.

SA'Y NASIL YAPILIR?

Tavaf yaptıktan sonra Safâ Tepesi'ne gidilir, Hacerü'l-Esved selâmlandıktan sonra hac ise hac; umre ise umre sa'yine, "Allah'ım senin rızan için Safâ ile Merve arasında yedi şavt hac (veya umre) sa'yini yapmak istiyorum. Bunu bana kolaylaştır ve kabul buyur." diyerek niyet edilir. Tekbir, tehlil, zikir ve dualarla Merve'ye doğru yürünür, hervele esnasında; "Rabbim, günahlarımı bağışla, bize merhamet et, kusurlarımızı affeyle ve bize ikram eyle, bütün günahlarımızı bağışla; çünkü sen bizim bilmediklerimizi de biliyorsun, şüphe yok ki, sen en Aziz ve en Kerîm olansın." duası okunur. Safâ'dan Merve'ye dört gidiş Merve'den Safâ'ya üç dönüş olmak üzere, yedi şavt yapılıncaya sa'y tamamlanmış olur.

Sa'y kendi başına müstakil bir ibadet değildir. Mutlaka bir tavaftan sonra yapılır. Hac ve umre için birer defa sa'y yapılır. Sa'yin nâfilesi yoktur. Dolayısıyla her tavaftan sonra sa'y yapılmaz.

MÜZDELİFE VAKFESİ NEREDE YAPILIR?

Müzdelifa vakfesi, Müzdelifa sınırları içinde yapılır. Müzdelifa, Mina ile Arafat arasında Harem sınırları içinde kalan bir bölgenin adıdır. Hacda, Arefe gününü bayram gününe bağlayan geceyi bu bölgede geçirmek sünnet, sabah namazı sonrası yapılan vakfe ise vaciptir.

VAKFENİN SAHİH OLMASININ ŞARTLARI NELERDİR?

- *Hac niyetiyle ihrama girmiş olmak.
- *Arafat vakfesini yapmış olmak.
- *Vakfeyi belli mekânda; yani Müzdelifa sınırları içinde yapmak. Meş'ar-i Haram civarında yapmak ise sünnettir.
- *Vakfeyi belirli zaman içinde yapmak.

MÜZDELİFE VAKFESİ NE ZAMAN YAPILIR?

Müzdelifa vakfesi, Kurban Bayramı'nın birinci günü fecr-i sâdıktan itibaren güneşin doğmasına kadar geçen sürede yapılır.

Arafat vakfesinde olduğu gibi, belirlenen süreler içinde herhangi bir anda kısa da olsa, ister uyanık, ister uykuda, ister baygın halde Müzdelifa'de bulunan kimseler vakfeyi yapmış olurlar.

Kur'ân-ı Kerim'de, "Arafat'ta vakfeden ayrılıp sel gibi Müzdelifa'ye doğru akın ettiğinizde, Meş'ar-i Haram'da, Allah'ı zikredin."¹⁴⁷ buyrulur, Müzdelifa vakfesine dikkat çekilmiştir.

Geceyi Müzdelifa sınırları içinde geçirip, vaktin girişi ile birlikte sabah namazını kılmak; namazdan sonra telbiye, tekbir, zikir, dua ve istiğfar ile meşgul olarak ortalık aydınlanıncaya kadar

---

147 Bakara Sûresi, 2/198

vakfeye devam etmek, ortalık aydınlandıktan sonra güneş doğmadan Mina'ya hareket etmek sünnettir.

AKŞAM VE YATSI NAMAZLARININ “CEM'İ TEHİR” İLE KILINMASI

Hac yapanların Arefe günü akşamı, Müzdelife'de akşam ve yatsı namazlarını yatsı vaktinde cemederek kılmaları (cem-i tehir) vaciptir. Bu şekilde cem-i tehir ile kılınan namaz, cemaat halinde kılındığı gibi, münferid olarak da kılınabilir.

Akşam ve yatsı namazı, yatsı vaktinin çıkması endişesi bulunmadıkça, Arafat'ta veya yolda kılınmaz

Gerek cem'i takdimde gerekse de cem'i tehirde, iki farz arasında başka namaz, yani sünnet ve nafile namazlarının kılınması mekruhtur. Dolayısıyla akşamın sünneti ve yatsının ilk sünneti kılınmaz. İki vaktin namazı, bir ezan ve bir kâmetle kılınır. Yatsı namazı için ayrıca ezan ve kâmet okunmaz.

ŞEYTAN TAŞLAMA (REMY-İ CİMAR) NE ZAMAN YAPILIR?

Remy-i Cimar; haccedenlerin bayram günlerinde şeytan taşlamaları demektir.

Şeytan taşlama mahalli olan Mina'da birinci gün, yalnız Akabe cemresine, diğer günlerde sırasıyla Küçük, Orta ve Akabe cemresine, önceden hazırlanmış olan özel taşların atılması şeklinde eda edilir.

Halk arasında küçük şeytan, orta şeytan, büyük şeytan olarak da tabir edilen ve taştan müteşekkil birer sütun olan cemrelere, usulüne göre taş atmak, haccin vaciplerindedir.

Genel görüşe göre, şeytan taşlanan günlerde, geceyi Mina'da geçirmek sünnet; diğer bir görüşe göre ise mazereti olmayanların bu gecelerin her birinin yarısından çoğunu, Mina'da geçirmeleri vaciptir. Mina, Müzdelife ile Mekke arasında ve Harem sınırları içinde, şeytan taşlama mahalli (cemerat) ile birlikte kurbanların da kesildiği bir bölgedir.

ŞEYTAN TAŞLAMANIN SAHİH OLMASININ ŞARTLARI NELERDİR?

Şeytan taşlamanın geçerli olabilmesi için şu şartların yerine getirilmesi gerekir:

*Taşlar, cemrelere el ile fırlatılarak atılmalıdır. Taşların el haricinde başka bir aletle atılması veya atılmaksızın el ile cemrelerin üzerine bırakılması geçerli olmaz.

*Atılan şeylerin, taş, kurumuş çamur vb. gibi kendisiyle teyemmüm edilmesi caiz olan bir madde olması gerekir. Ağaç, maden ve tezek gibi şeyler atılırsa taşlama sahih olmaz.

*Taşların her birisi, ayrı ayrı atılmalıdır. Hepsi birden atılırsa tek taş atılmış kabul edilir.

*Taşların atılması gereken yere, yani taşlardan örülü sütuna veya çevresindeki havuzun içine düşürülmesi gerekir. Yerine ulaşmayan taşlar geçerli sayılmaz.

*Taşların; atılması gereken yere, atanın fiili sonucu ulaşması gerekir. Atılan taş, bir yere düştükten veya çarptıktan sonra kendiliğinden atıldığı yere ulaşırsa geçerli olur. Ancak bir başkasının hareketiyle yerine ulaşırsa sahih olmaz; yeniden atılması gerekir.

*Taş atmaya gücü yetenin, taşları bizzat kendisinin atması gerekir.

*Taşların, belirlenmiş vakitlerde atılması gerekir.

ŞEYTAN TAŞLAMA NE ZAMAN YAPILIR?

Şeytan taşlama günleri, bayramın birinci günü fecr-i sâdıktan, dördüncü günü güneş batıncaya kadar geçen süreyi kapsar. Ancak bu günlerde, taş atılması caiz olmayan vakitler de vardır. Bayram günlerinde farklılık arz eden taş atma zamanlarını sırasıyla görelim.

a. Bayramın Birinci Günü (Zilhicce'nin 10. günü)

Bugün, yalnız Akabe cemresine yedi taş atılır. Bayramın birinci günü şeytan taşlama, bayram sabahı fecr-i sâdıktan ertesi günkü fecr-i sâdika kadar geçen sürede yapılır. Bu süre içerisinde; güneş doğmadan önce atılması mekruh; güneşin doğuşundan, öğle vaktine kadar olan sürede sünnet; öğleden güneş batıncaya kadar geçen sürede caiz; mazeretsiz güneş battıktan sonraya bırakılması ise caiz, ama mekruh görülmüştür. Kerahetine sebep olarak da; karanlıkta atılan taşın mahalline atılamaması, başkalarına zarar verilmesi veya eziyete maruz kalınması gösterilmiştir.

Günümüzde ise yeterli aydınlatma olup, sayılan mahzurlar ortadan kalkmıştır. Diğer yandan gündüzleri fazla izdiham olup, izdiham da meşru mazeret sayıldığından, geceleyin taş atmanın bir mahzuru olmadığı düşünülmektedir.

b. Bayramın İkinci ve Üçüncü Günleri (Zilhicce'nin 11 ve 12. günleri)

Bayramın ikinci ve üçüncü günleri her üç cemreye, yedişer taş atılır. Bu günlerde taş atma zamanı zeval ile başlar, ertesi gün tan yerinin ağarmasına kadar devam eder. Bu iki günde, zevalden önce taş atılması caiz değildir.

c. Bayramın Dördüncü günü (Zilhicce'nin 13. günü)

İmam Ebû Hanîfe'ye göre bayramın dördüncü günü taş atma vakti, fecr-i sâdik ile başlar. Bu süre içinde, taşların, güneşin doğ-

masından önce atılması mekruh, güneşin doğuşundan zevale kadar atılması caiz, zevalden sonra atılması ise sünnettir.

Bayramın dördüncü günü, güneşin batışıyla birlikte, gerek eda gerekse kaza etme yönünden, şeytan taşlama süresi sona erer.

ŞEYTAN TAŞLAMADA VEKÂLET OLABİLİR Mİ?

Hastalık, yaşlılık, sakatlık gibi mazeretlerle taş atmaya gidip bizzat atamayacak olan kimselerin, uygun kişileri vekil ederek taşlarını attırmaları gerekir. Geçerli mazeretin ölçüsü; ayakta namaz kılmaktan aciz olmaktır. Gündüz izdiham sebebiyle taş atamayanlar, gece izdiham olmayan vakitleri kollar ve taşlarını atarlar.

Geceleri, bizzat atabilecek olanların, başkasına vekâlet vermesi caiz olmaz. Vekâletin caiz olabilmesi için, acziyetin sabit olması gerekir.

Vekil olanlar her cemreye önce kendi taşlarını atar, sonra vekil olduğu kimselerin taşlarını atarlar.

VAKTİNDE ATILAMAYAN TAŞLARIN KAZASI NASIL YAPILIR?

Vaktinde atılamayan taşların kazası, taş atma süresi içinde yapılır. Atılamayan taşların kazası, aynı zamanda vaciptir. Taş atma süresi bayramın dördüncü günü, güneşin batışıyla birlikte sona erer. Bundan sonra gerek eda gerek kaza olmak üzere taşlama yapılamaz.

Cemrelere atılması gerekenden fazla taş atılması ise mekruhtur.

SAÇLARI DİPTEN KAZITMAK VEYA KISALTMAK

Hac veya umrenin süresi içinde, saçların dibinden kesilmesi (ustura veya makine ile) veya kısaltılması da vacip olan menasiktendir.

Âyet-i kerimede: “Bundan sonra saçlarını, tırnaklarını kesip üstlerindeki başlarındaki kirleri gidersinler ve diğer hac görevlerini yerine getirsinler.” buyrulmuştur. (Hac Suresi, 22/29)

Hz. Enes’in (r.a.) rivayetine göre; “Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mina’ya geldi, gidip şeytanı taşıladı; sonra Mina’daki menziline gelip kurban kesti. Akabinde berbere, “Beni tıraş et.” diyerek, önce sağ yanına sonra soluna işaret etti. Daha sonra da bu kesilen mübarek saçlarını etrafındakilere taksim etti.”(Müslim, Hac, 86, Fezail, 75)

NE ZAMAN TIRAŞ OLUNUR?

İmam-ı Azam Ebû Hanife’ye göre; tıraşın zamanı Kurban Bayramı günleri, yeri ise Harem bölgesidir. Ebû Hanife’ye göre, Kurban Bayramı günlerinde tıraş olmayan veya Harem bölgesi dışında tıraş olan kimsenin ceza olarak kurban kesmesi gerekir; çünkü Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kurban Bayramı günlerinde ve Harem sınırları içinde tıraş olmuştur. Dolayısıyla bunun geciktirilmesi sonucunda bir vacip geciktirilmiş olacağından ve vacibin terkıyla de kurban gerektiğinden, kurban kesilmesi gerekir.

Bayram sabahı fecr-i sâdık ile birlikte, her ne zaman olursa olsun tıraş olan kimse, ihramdan çıkmış olur. Ancak tıraş olmadıkça da ihramdan çıkılmış olmaz.

Saçların tıraş edilmesinde vacip olan miktar, abdestte meshedilmesi gereken miktarda olduğu gibi, başın en az dörtte biri kadardır. Başın sadece dörtte birinde veya daha az kısmında saç varsa, hepsinin tıraş edilmesi veya kısaltılması gerekir. Ne kadar

saç olursa olsun, saçların tamamının tıraş edilmesi veya kısaltılması sünnettir. Şafîî mezhebine göre vacibin yerine getirilmesi için üç tel saçın tıraş edilmesi veya kısaltılması yeterlidir. Erkeklerin saçlarını dipten tıraş ettirmeleri, kısaltmaktan daha faziletlidir. Kadınlar ise, saçlarının en az dörtte birinin uçlarından bir miktar keserler. Onların saçlarını dipten tıraş etmeleri mekruhtur. Saçların kısaltılması halinde kesilen miktar, parmak ucu uzunluğundan daha az olmalıdır.

TIRAŞ İLE DİĞER MENASİK ARASINDAKİ TERTİB

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) Veda Haccı'nda Kurban Bayramı'nın ilk günü Müzdelife'den Mina'ya geldiğinde, önce Akabe cemresine yedi taş attı. Sonra sırasıyla kurbanlarını kesti ve saçlarını tıraş ettirdi. Daha sonra Mekke'ye gidip ziyaret tavafını yaptı ve tekrar Mina'ya döndü.

Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) sırasıyla eda ettiği bu menasikin bu tertib içinde eda edilip edilmemesi konusunda müctehid ve fakihler arasında görüş ayrılığı vardır. Ebû Hanife'ye göre, temettü ve kıran haccında, şeytan taşlama, kurban kesme ve tıraş olma; ifrad haccında ise; şeytan taşlama ve tıraş olma arasında tertibe riayet edilmesi vaciptir. Şayet bu sıraya uyulmazsa ceza gerekir. Ziyaret tavafında tertibe riayet konusunda ise Ebû Hanife ve diğer müctehidler, bunun vacip olmayıp sünnet olduğunda ittifak etmişlerdir.

İmam Ebû Yusuf, İmam Muhammed ve diğer müctehidlere göre, tertibe riayet sünnettir. Tertibe uyulmaması mekruh ise de uyulmadığı takdirde ceza gerekmez.

İmam Azam Ebû Hanife'nin ictihadıyla amel edilip tertibe uyulduğu takdirde; ifrad haccı yapanlar Akabe cemresine taşlarını attıktan sonra, temettü veya kıran haccı yapanlar ise Akabe

cemresine taşlarını atıp kurbanlarını kestikten sonra tıraş olup ihramdan çıkarlar.

İhramdan çıkmak üzere tıraş olacak kimseler, saçlarını kendileri tıraş edebilecekleri gibi, başkaları tarafından da tıraş edilebilirler. Tıraş olmadıkça ihramlıya yasak olan fiil ve davranışları yapamazlar.

DİPTEN KAZITMA VEYA KISALTMANIN HÜKMÜ NEDİR?

Saçlarını tıraş eden veya kısaltan hacı, ihramdan çıkmış olur. İhramdan çıkma, elbise giyme, koku sürünme, saç, sakal, bıyık kesme gibi ihram yasaklarının kalkmasını temin eder. İhram yasaklarının kalkmasına “tahallül” denir. Tahallül iki safhada gerçekleşir. Hacda cinsel ilişki dışındaki yasakların kalkmasına “ilk tahallül”, cinsel ilişki yasağının kalkmasına ise “ikinci tahallül” denilir.

a. İlk Tahallül

Tahallül: İhram yasaklarının sona ermesiyle birlikte ihramdan çıkmak demektir. Cinsel ilişki dışındaki ihram yasaklarının kalkmasını sağlayan ilk tahallül, ancak saçları dipten kazıtmak veya kısaltmak ile gerçekleşir. Dolayısıyla bir kimse, Akabe cemresine taş atmakla, kurban kesmekle; hatta ziyaret tavafını yapmakla -eğer tıraş olmamış ise- ihramdan çıkmış olmaz. Fakat bunlardan hiçbirini yapmadan sadece tıraş olan kimse ilk tahallül ile ihramdan çıkmış olur ve cinsel ilişki dışındaki ihram yasakları da kalkar. Fakat tıraş olmadıkça, ziyaret tavafını yapmakla ne küçük, ne de büyük tahallül yönüyle ihramdan çıkamaz.

b. İkinci Tahallül

İkinci tahallül ile, cinsel ilişki dahil bütün ihram yasakları kalkar. İkinci tahallül, ilk tahallülden sonra haccın ikinci rüknü olan ziyaret tavafının yapılması ile olur.

VEDA TAVAFI NE ZAMAN YAPILIR?

Veda tavafı, haccın son menasikidir. Mikât sınırları içinde ika-
met etmeyen, uzaklardan gelmiş afâkî sayılan hacıların memle-
ketlerine dönmeden önce veda tavafı yapmaları vaciptir. Bu ta-
vafa “ayrılma” anlamına gelen “Sader Tavafı” da denir.

VEDA TAVAFININ VACİP OLMASININ ŞARTLARI NELERDİR?

Bir kimseye veda tavafının vacip olması için;

*Haccetmiş olması,

*Afâkî olması, (Mikât sınırları içinde ve Harem bölgesinde oturanlara va-
cip değildir.)

*Kadınların, Mekke’den ayrılacakları esnada hayız ve nifas
hallerinden temiz olmaları gerekir. Veda tavafını yapmadan ay-
başı olan ve temizlenmeden Mekke’den ayrılacak olan kadınlar-
dan, veda tavafı düşer.

VEDA TAVAFININ VAKTİ VE SIHHAT (Geçerlilik) ŞARTI

Veda tavafı, ziyaret tavafı yapıldıktan sonra yapılır. Mek-
ke’den ayrılıp mikât sınırı dışına çıkmadıkça da vakti sona er-
mez.

Veda tavafının, Mekke’den ayrılma vaktine yakın yapılması
daha faziletli ise de, daha önceden yapmak da caizdir. Daha ön-
ceden yapılmış ise Mekke’den ayrılırken tekrar yapılması gerek-
mez. Veda tavafını yaptıktan sonra Harem-i Şerif’e gidip namaz
kılmakta veya tavaf yapmakta bir mahzur yoktur. Bu durumda
en son yapılan tavaf, veda tavafı olur.

HACCIN SÜNNETLERİ VE ADABI

Haccın; farzları ve vaciplerinin yanında, sünnetleri de vardır. Sünnetlerin yerine getirilmesi, haccın sevabını ve faziletini artırır. Herhangi bir mazeret olmaksızın kasten terk edilmesi ise mekruhtur. Ancak sünnetlerin terk edilmesi herhangi bir cezayı gerektirmez.

Haccın nasıl eda edileceğini, Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bilfiil göstermiş ve “Hac menasikini benden öğreniniz, benim yaptığım gibi yapınız.”¹⁴⁸ buyurmuştur. Dolayısıyla kâmil bir hac, ancak sünnetlerin de eda edilmesiyle mümkündür.

Haccın sünnetleri, aslî sünnetler (kendi başlarına müstakil menasik) ve fer’î sünnetler (farz veya vacip olan diğer menasikin edasıyla ilgili sünnetler) olmak üzere ikiye ayrılır. Fer’î sünnetler, ilgili menasikle birlikte açıklandığı için burada haccın aslî sünnetlerinden bahsedecemiz.

HACCIN SÜNNETLERİ NELERDİR?

a. Kudüm Tavafı

Kudüm, “geliş ve varış” mânâsına gelir. Kudüm tavafı ise Mekke’ye geliş tavafı demektir. Mikât sınırları dışından hacca gelen ve ifrad veya kıran hacı yapacak olan afâkîler için sünnettir.

Afâkî olmayanların, sadece umre veya temettü hacı yapanların, ifrad hacı yaptıkları halde, Mekke’ye uğramadan Arafat’a çıkanların, özel halleri sebebiyle, kudüm tavafı yapmaları gerekmez. Kudüm tavafı, Mekke’ye gelindiği andan itibaren, Arafat vakfesine kadar olan sürede yapılır. Arafat vakfesinin yapılması ile, kudüm tavafının vakti de sona erer.

148 Buhari, Umre, 11, Hac, 32; Müslim, Hac, 154

b. Hac Hutbeleri

Hacda üç hutbe vardır: Birincisi, Zilhicce'nin yedinci günü, Harem-i Şerif'te öğle namazından önce okunur. İkincisi, Arefe günü Arafat'ta zevelden sonra, Nemire Mescidi'nde cem'i takdim ile kılınan öğle ve ikinci namazlarından önce; üçüncüsü ise, bayramın ikinci günü öğle namazından önce, Mina'da Mescid-i Hayf'ta okunur.

c. Arefe Gecisini Mina'da Geçirmek

Haccedenlerin, Terviye günü; yani Zilhicce'nin sekizinci günü, güneş doğduktan sonra Mina'ya hareket etmeleri, o günkü öğle namazından başlayarak Arefe günü sabah namazı da dahil olmak üzere beş vakit namazı Mina'da eda etmeleri sünnettir. Geceyi Mina'da geçirerek, Arefe günü sabahı güneş doğduktan sonra Arafat için yola çıkmaları da yine sünnettir.

d. Bayram Gecisini Müzdelife'de Geçirmek

Arefe günü güneş battıktan sonra haccedenlerin, Arafat'tan Müzdelife'ye intikal edip geceyi Müzdelife'de geçirmeleri ve sabah namazından sonra ortalık aydınlanınca da buradan Mina'ya hareket etmeleri sünnettir.

e. Bayram Günlerinde Mina'da Kalmak

Bayram günlerinde; yani Zilhicce'nin 10, 11 ve 12. günlerinde Mina'da kalmak ve orada geceleme genel görüşe göre sünnet, farklı görüşlere göre ise vaciptir.

f. Muhassab'da Dinlenmek

Hac sonunda Mina'dan dönerken, Mekke girişinde, Cennetü'l-Mualla civarında, "Muhassab" denilen vadide, bir süre dinlenmek sünnet-i kifâyedir. Bu şekilde dinlenmeye "tahsib" denir.

Bu vadi, günümüzde Mekke'nin içinde kaldığından, artık bu sünnet yapılamamaktadır.

HACCIN ADABLARI NELERDİR?

Haccın adabları arasında kısaca şunları sayabiliriz:

*Hac ibadeti helâlinden kazanılmış para ile eda edilmelidir.

*Üzerinde kul hakkı olanlar, hak sahiplerine haklarını ödeyerek onlarla helâlleşmelidirler.

*Bir daha dönmek azim ve kararlılığı ile günahlara tevbe edilmelidir.

*Kazaya bırakılmış ibadetler, mümkün olduğunca kaza edilmelidir.

*Hac yolculuğu hakkında bilgisi olan kimselerden bilgi edinilmelidir.

*Riya, gösteriş ve gururlanmadan sakınılmalı, mütevazi ve ihlâslı olmalıdır.

*Haline münasip, anlaşılabilir yol arkadaşları edinilmelidir.

*Yola çıkarken ve eve dönüşte, ikişer rekât namaz kılınmalıdır.

*Yola çıkmadan dost ve akrabalarla vedalaşılmalıdır.

*Gerek yolculukta gerek hac süresince başkalarıyla tartışmaktan, kırıcı tavır ve davranışlardan sakınılmalıdır.

*Vakti boş işlerle değil; dua, zikir, tesbih, salâvat ve Kur'ân okuyarak geçirmelidir.

UMRE NEDİR?

A. TARİFİ VE HÜKMÜ

Umre; belirli bir vakitle kayıtlı olmaksızın, usûlüne uygun ihrama girerek, tavaf ve sa'y yaptıktan sonra tıraş olup ihramdan çıkmaktan ibaret olan bir ibadettir.

Genel kanaate göre, imkân bulabilen her Müslümanın, ömründe bir kere umre yapması müekked sünnettir. Farklı bir görüşe göre ise farzdır.

B. UMRENİN FARZ VE VACİPLERİ

Umrenin, ihram ve tavaf olmak üzere iki farzı vardır. Bunlardan ihram şart, tavaf ise rükündür. Safâ ile Merve arasında sa'y yapılması ve saçların tıraş edilmesi ise vacipleridir.

C. UMRENİN ZAMANI

Umre yapmak için, belirli bir zaman söz konusu değildir. Umre, her zaman yapılabilir. Ancak Hanefi mezhebine göre, “teşrik günleri” denilen, Arefe günü sabahından, dördüncü günü güneş batıncaya kadar geçen süre içinde umre yapmak, tahrimen mekruhtur. Umrenin Ramazan ayında yapılması, mendup ve daha faziletli görülmüştür.

D. UMRENİN YAPILIŞI

Umre yapmak isteyen kimse eğer afâkî ise, mîkât sınırında; değilse Harem bölgesi dışında, usûlüne uygun ihrama girdikten sonra iki rekât ihram namazı kılar. Namazdan sonra, “Allah’ım senin rızan için umre yapmak istiyorum. Umreyi bana kolaylaştır ve benden kabul eyle.” diye niyet eder ve ardından da “Lebbeyk, Allahümme Lebbeyk, Lebbeyke La Şerike Leke Lebbeyk, İnne’l-Hamde ve’n-Ni’mete Leke ve’l-Mülk La Şerike Lek” diyerek telbiye getirir. Böylece umre niyeti yapılmış olur.

Harem-i Şerif’e gelince, “Allah’ım senin rızan için umre tavafını yapmak istiyorum, tavafı bana kolay eyle ve tavafımı kabul buyur.” diye tavafa niyet edilir ve umrenin tavafı eda edilir. Tavafın bitiminde, iki rekât tavaf namazı kılındıktan sonra, “Allah’ım senin rızan için umrenin sa’yini yapmak istiyorum; bana kolaylık ver ve onu benden kabul eyle.” diyerek niyet edilir ve Safa ile Merve arasında dört gidiş ve üç de geliş olmak üzere yedi defa gidip-gelmek suretiyle umrenin sa’yi de eda edilmiş olur. Akabinde saçlar dipten kazıtılarak veya kısaltılarak ihramdan çıkarılır. Böylece bir umre tamamlanmış olur.

Umrenin hacdan farkı, Arafat, Müzdelife ve Mina’da eda edilen menasik ile birlikte, kudüm ve veda tavafının bulunmamasıdır.

Ayrıca; teşrik günleri hariç bütün bir sene yapılabilmesi de umrenin hususiyetlerindedir.

KAÇ ÇEŞİT HAC VARDIR?

A. HÜKÜM YÖNÜNDEN HACCIN ÇEŞİTLERİ

Dinî hükümler açısından hac; farz, vacip ve nafîle olmak üzere üç çeşittir. Hac şartlarını haiz olan bir kimsenin, ömründe bir kere haccetmesi farzdır. Hac üzerine farz olmadığı halde hac yapmayı adayan kişinin, bu adağını yerine getirmesi vaciptir. Başlandıktan sonra bozulan haccın kazası da vaciptir. Farz ve vacibin dışında yapılan hac ise nafîledir. Hac ile mükellef olmayan çocukların yaptıkları hac ile birden çok yapılan haclarda birinciden sonraki hacler nafîle olur.

NAFİLE HAC YAPMA KONUSUNDA BİR DEĞERLENDİRME

Din ve diyanet ile uzaktan-yakından ilgisi olmayan bazı insanlar, hacca gitmenin döviz kaybına sebep olduğunu, onun Araplar'a para yedirmekten başka bir şey olmadığını söylüyorlar ve belki de bazı Müslümanları bu sözleriyle etkiliyorlar. Hâlbuki hac, Allah'ın emridir. O kudsî mekânları ziyaret etmekle elde edilecek şeyler, başka hiçbir şeyle elde edilemez. Kaldı ki; o İslâm'ın üzerine bina edildiği beş temel esastan biridir. İmam Azam Hazretleri'ne isnad edilen bir söz vardır. Der ki o büyük imam: "İbadetlerin en faziletlisi hangisi diye araştırdım. Hacca gittikten sonra anladım ki, en faziletli ibadet hac imiş." Onun için nafîle dahi olsa, maddî imkânları yerinde olan kimselerin hacca gitmelerine, o tevbe musluğundan arınmalarına mâni olmak doğru değildir.

Bununla birlikte farz olan hac farizasını yerine getiren birisine, nafile hacca gitmeye bedel; İslâm adına çok önemli ve hayati sayılan iman ve Kur'ân hizmetinde yetişen talebelere burs vermesi, himmet etmesi de tavsiye edilebilir...

B. YAPILIŞI BAKIMINDAN HAC ÇEŞİTLERİ

Yapılış şekli (eda edilişi) yönüyle hac; ifrad haccı, temettü' haccı ve kıran haccı olmak üzere üç çeşittir.

İfrad Haccı

İfrad haccı, umresiz yapılan hacdir. Yalnızca hac yapmak amacıyla ihrama girildiği için, umresiz hac anlamına gelen bu ad verilmiştir. Hac ayları içinde, hacdan önce umre yapmayıp, sadece hacca niyet edip hac menasikini eda edenler ifrad haccı yapmış olurlar. İfrad haccı yapanlar, hac menasikini bitirdikten sonra, diledikleri kadar umre yapabilir. İster afâkî, isterse mîkât sınırları içinde olsun, herkes ifrad haccı yapabilir. İfrad haccı yapanların, kurban kesmeleri vacip değildir.

Temettü' Haccı

Temettü'; "yararlanmak, istifade etmek" anlamına gelmektedir. Aynı yılın hac aylarında, umre ve haccı ayrı niyet ve ayrı ihramla eda etmektir.

Hac ayları içinde, önce umre yapıp ihramdan çıktıktan sonra, yine aynı yıl olmak üzere, hac yapmak niyetiyle yeniden ihrama girerek hac menasikini eda edenler, temettü' haccı yapmış olurlar.

Umre ile hac arasında ihramdan çıkılmak suretiyle, ihram yasaklarının olmadığı serbest bir zaman dilimi bulunduğu için bu ad verilmiştir.

Temettü' haccı yapmak isteyenler, önce sadece umre yapmak niyetiyle ihrama girerler. Umreyi yaptıktan sonra, tıraş olup ihramdan çıkar ve Arefe gününden bir önceki gün olan terviye günü gelince de, hac yapmak niyetiyle tekrar ihrama girer ve hac menasikini eda ederler.

Temettü haccı yapanların, “şükür kurbanı” kesmeleri vaciptir.

Kıran Haccı

Kıran haccı, aynı yılın hac aylarında umre ve hacca birlikte niyet edilerek hac ve umreyi bir ihramda birleştirmektir. Hac ve umre tek ihramda eda edildiği için “birleştirmek” anlamına gelen bu ad verilmiştir. Umre ve hacca birlikte niyet edip umreyi tamamladıktan sonra ihramdan çıkmadan, aynı ihramla hac menasikini Hill ve Harem bölgesi dışından gelip eda eden Afâkiler “Kıran haccı “ yapmış olurlar.

Kıran Haccı yapacak kimseler, mîkât sınırında umre ve hac için birlikte niyet eder ve ihrama girerler. Mekke'ye geldiklerinde önce umre yapar, hac menasikinin eda edileceği günlere kadar ihramlı bir şekilde beklerler. Aynı ihram ile haccı eda ettikten sonra ihramdan çıkarlar.

Temettü' haccında olduğu gibi kıran haccı yapanların da “şükür kurbanı” kesmeleri vaciptir.

Temettü' ve Kıran Haccının Şartları Nelerdir?

*Hacceden kimse afâkî olmalıdır. Harem ve Hill bölgelerinde, mîkât sınırları içinde mukim olanların, temettü' ve kıran haccı yapmaları genel görüşe göre caiz değildir. Bunlar, sadece ifrad haccı yaparlar.

*Umre ve hac, aynı yılın hac aylarında yapılmalıdır. Şayet umre henüz hac ayları girmeden eda edilmiş ise yapılan hac, temettü' veya kıran değil; ifrad haccı olur.

*Hac aylarında yapılan umreden sonra, “sahih imam” olmalıdır. Sahih İmam; umreyi yaptıktan sonra memleketine dönmekle veya mîkât sınırları dışına çıkmakla gerçekleşir.

Bu üç nevi haccın, fazilet yönüyle sıralanışı şu şekildedir:

Kıran haccı, temettü’ haccı, ifrad haccı.

Bu üç çeşit haccdan, hangisi yapılırsa yapılsın, hac farızası eda edilmiş olur.

Diğer bütün ibadetlerde olduğu gibi, haccın bu yapılaş şekillerinde de asıl faziletin, edasında gösterilen gayret, samimiyet, huşu ve ihlâsta olduğu bilinmelidir.

HAC VE UMRE MENASİKİNİN YAPILIŞ SIRASI

İHRAMA GİRME HAZIRLIĞI

Hac ve umre menasiki, ihrama girmekle başlar. İhrama girmeden önce yapılması gerekenler; genel temizlikle birlikte tırnakları kesmek, koltuk altı ve kasık kıllarını temizlemek, gerekli ise saç, sakal tıraşı olmak, bıyıkları düzeltmek, mümkünse boy abdesti almak, değilse abdest almaktır.

Beden temizliği ile ilgili bu hazırlıklar yapıldıktan sonra erkekler, soyunup “izâr” ve “ridâ” denilen iki parça olan, özel ihram örtüsünü, usûlüne göre bürünürler. Başları açık, ayakları çıplaktır. Ancak topukları ve üstü açık terlik giyebilirler.

Kadınlar, normal elbise ve kıyafetlerini değiştirmezler. Kadınların her türlü giyim eşyası, kapalı ayakkabı, çorap ve eldiven giymelerinde bir mahzur yoktur. Sadece yüzlerini örtmemeleri gerekir.

Gerek erkekler ve gerekse kadınlar, kerahet vakti değilse, iki rekât ihram namazı kılar, ardından niyetle birlikte, “Lebbeyk Allahümme Lebbeyk..” duasını okuyarak telbiye getirir ve ihrama girerler.

İfrad haccı yapacak olanlar, “Allah’ım senin rızan için haccetmek istiyorum. Haccı bana kolaylaştır ve benden kabul buyur.” diyerek yalnız hacca niyet eder ve telbiye getirirler.

Temettü’ haccı yapmak isteyenler, “Allah’ım senin rızan için umre yapmak istiyorum. Umreyi bana kolaylaştır ve benden kabul buyur.” diyerek yalnızca umreye niyet eder ve ardından da telbiye getirmeye başlarlar.

Kıran haccı yapacak olanlar ise, “Allah’ım senin rızanı kazanmak için umre ve hac yapmak istiyorum. Hac ve umre yapmayı bana kolaylaştır ve benden kabul eyle.” der ve umre ve hacca birlikte niyet ederler, ardından telbiye getirmeye başlarlar.

Niyet edilmesi ve telbiyenin getirilmesi ile birlikte ihrama girilmiş, dolayısıyla da ihram yasakları başlamış olur.

Kâbe’ye varıncaya kadar, sefer esnasında, telbiye; yani “Lebbeyk...”, tekbir; “Allahuekber, Allahuekber la ilahe illallahu vallahuekber Allahu ekber ve lillahi’l-hamd,” tehlil; salâvat-ı şerife, “Allahümme salli ala seyyidina Muhammedin en-nebiyyi’l-üm-miyyi ve alâ âlihi ve sahbihi ve sellim” denmeye çalışılır. Özellikle, zaman, mekân değişikliğinde; yokuşta, inişte, başka kafilerle karşılaştığında, namazlardan sonra, her fırsatta söylenmelidir.

Telbiyeyi her söyleyişte üç kere tekrarlamak, sonra tekbir, tehlil ve salâvat-ı şerife okumak müstehaptır. Telbiye, hacda bayramın birinci günü, Akabe cemresine taş atmaya başlayınca; umrede ise Harem-i Şerif’in kapısına gelince kesilir; daha sonra söylenmez.

Mekke’de kalınacak ev ya da otele yerleşip mümkünse boy abdesti, değilse normal abdest aldıktan sonra telbiye söylenerek Har-em-i Şerif’e gidilir. Beytullah görülünce, üç defa tekbir ve tehlil getirilerek dua edilir. Farz namaz kılınmıyorsa, hemen tavafa başlanır.

TAVAF

Mescid-i Haram’da tahiyetü’l-mescid; yani mabedi selamlama namazının yerini, tavaf karşıladığından, eğer farz namaz kılınmıyorsa tavafa başlanır.

İfrad haccında ilk yapılacak tavaf, “kudüm tavafı” temettü’ ve kıran haccında ise “umre tavafı”dır.

İfrad haccı yapmak niyetiyle ihrama girmiş olanlar; “Allah’ım senin rızanı kazanmak için kudüm tavafını yapmak istiyorum. Kudüm tavafını bana kolaylaştır ve benden kabul buyur.” diye niyet ederek tavafa başlarlar. Arafat dönüşü, ziyaret tavafının akabinde yapılması gereken hac sa’yi, kudüm tavafından sonra yapılmak istenirse, bu tavafta “ıztıba”ve “remel” yapılır.

İztıba: İhramlı iken, sağ omuzun açık bırakılması, ihramın sağ kolun altından sarılmasıdır.

Remel: Tavafın ilk üç şavtında, sık ve koşar adımlarla çalıklı bir şekilde yürümektir.

Kudüm tavafının akabinde, hac sa’yi yapılmayacaksa, “ıztıba” ve “remel” yapılmaz. Tavaf bitince, müsait yer varsa Makâm-ı İbrahim’in arkasında; şayet izdiham varsa bir başka yerde iki rekât tavaf namazı kılınır. Ardından tavaf duası yapıldıktan ve zemzem içildikten sonra, temettü’ ve kıran haccı yapanlar umre sa’yini; ifrad haccı yapanlar ise, isterlerse hac sa’yini yaparlar.

İfrad haccı yapanlar, hac sa’yini yapmakla ihramdan çıkmaz, ihramlı bir şekilde hac menasikinin yapılacağı günleri beklerler.

Temettü' haccı yapanlar, mîkât mahallinde, yalnızca umreye niyet ettiklerinden, "Allah'ım senin rızan için umre tavafını yapmak istiyorum. Bana kolaylık ver ve benden kabul eyle." diye niyet eder, umrenin tavafını yapar, iki rekât tavaf namazı kılar, zemzemden içer ve umrenin sa'yini yapmak üzere Safâ Tepesi'ne giderler. Umrenin sa'yini tamamlayınca da tıraş olup ihramdan çıkarlar. Hacca niyet edip, tekrar ihrama girecekleri zilhicenin 8. gününe kadar, Mekke'de ihramsız kalırlar. O gün geldiğinde yeniden ihrama girer, hacca niyet ederler. İsterlerse, nafile bir tavaf ile birlikte, Arafat dönüşü yapmaları gereken haccin sa'yini, Arafat'a çıkmadan önce de yapabilirler.

Kıran haccı yapanlar, mîkât mahallinde ihrama girerken umre ile birlikte hacca da niyet ettiklerinden "Allah'ım senin rızan için umre tavafını yapmak istiyorum. Bana kolaylaştır ve benden kabul buyur." diye niyet eder, umrenin tavafını yapar, tavaf namazını kılar, zemzem içer ve ardından umrenin sa'yini yapmak üzere "mes'â"ya giderler. Umre sa'yini bitirdikten sonra ise, tıraş olmazlar ve ihramdan çıkmazlar.

Biraz dinlendikten sonra kudüm tavafını yapar, tavaf namazını kıldıktan sonra isterlerse haccin sa'yini yapabilirler. Temettü' ve kıran haccında, umre tavafının sonra akabinde sa'y yapılacağından tavafta ıztıba ve ilk üç şavtında remel yapılır.

İster ifrad ister temettü' ister kıran haccı yapsınlar, bütün haccedenler Zilhicce'nin sekizinci günü, Mekke'den ayrılıp Mina'ya veya Arafat'a çıkarlar.

HAC MENASİKİ, HANGİ GÜNLERDE EDA EDİLİR?

Hac menasiki, yani hacda yapılması gereken ibadetler, Zilhicce ayının sekizi ile on üçü arasındaki altı gün içinde eda edilir. Bu günlerde eda edilen menasik şöylece özetlenebilir.

A. TERVİYE GÜNÜ (8 Zilhicce)

Bütün haccedenler, Arefe gününden bir önceki gün olan terviye günü, sabah namazından sonra Mina'ya veya Arafat'a intikale başlarlar. Terviye günü öğle namazı ile, Arefe günü sabah namazı arasındaki beş vakit namazı, Mina'da kılmak ve geceyi orada geçirip güneş doğduktan sonra Arafat'a intikal etmek sünnettir.

B. AREFE GÜNÜ (9 Zilhicce)

Öğleyin zeval vaktine kadar intikal gerçekleşir. Zevalden sonra mümkünse boy abdesti alınır. Öğle ve ikinci namazları, "cem-i takdim" ile; yani ikinci namazı öğle vaktinde ve öğle namazı ile birlikte kılınır. Peşinden vakfeye durulur. Akşama kadar telbiye, tekbir, tehlil, zikir, tesbih, dua, salâvat-ı şerife, tevbe ve istiğfar ile meşgul olunur.

Güneş battıktan sonra akşam namazı kılınmadan, Arafat'tan Müzdelife'ye intikal başlar. Akşam namazı yatsı namazı ile birlikte, "cem-i te'hir" ile yatsı vaktinde Müzdelife'de eda edileceğinden, Arafat'ta kılınmaz. Müzdelife'ye intikal edildikten sonra akşam ve yatsı namazları "cem-i te'hir" ile, yani akşam namazı er-telenerek yatsı vaktinde ve yatsı namazı ile birlikte kılınır. Cem yapılarak kılınan namazlarda iki farz peş peşe kılınır, farzlar arasında herhangi bir sünnet kılınmaz. Burada da; telbiye, tekbir, tehlil, dua, tevbe-i istiğfar ve salâvat ile meşgul olunarak sabahlanır. Şeytan taşlamada kullanılmak üzere, yetmiş adet taş toplanır.

C. BAYRAMIN BİRİNCİ GÜNÜ (10 Zilhicce)

Müzdelife'de imsak vakti girince sabah namazı kılınır. Namazın akabinde, "Müzdelife vakfesi"ne durulur. Ortalık iyice aydınlanıncaya kadar dua edilir. Daha sonra Mina'ya hareket edilir.

Mina'da çadırlara yerleştikten sonra şeytan taşlamak üzere, Akabe cemresine gidilir. Bayramın birinci günü, Akabe cemresine yedi taş atılır. Taş atarken her defasında, "Bismillahi Allahuekber, recmen liş-şeytani ve hızbih" denilir. İlk taşın atılması ile artık telbiye söylenmez.

Şeytan taşlamanın ardından temettü' ve kıran hacı yapanlar, üzerlerine vacip olan şükür kurbanlarını, Harem sınırları içinde olmak şartıyla, keser veya vekâlet yoluyla kestirirler. İfrad hacı yapanların, kurban kesmeleri gerekmez; isterlerse nafîle olarak kesebilirler.

İfrad hacı yapanlar, Akabe cemresine taş attıktan sonra; temettü' ve kıran hacı yapanlar ise kurbanlarını da kestikten sonra tıraş olup ihramdan çıkarlar.

İmkân bulabilirlerse aynı gün Mekke'ye inerek ziyaret tavafını yapar. Daha önce hac sa'yini yapmamış olanlar, hac sa'yini de eda ederler. Ziyaret tavafının bayramın üçüncü gününün akşamına kadar yapılması, Ebû Hanife'ye göre vacip, diğer müctehidlere göre ise sünnettir. Bayramın ilk günü yapılması ise efaldır.

Ziyaret tavafını yaptıktan sonra Mina'ya dönüp, şeytan taşlama günlerinde geceyi Mina'da geçirmek, Hanefi mezhebine göre sünnet; diğer üç mezhepte ise vaciptir.

D. BAYRAMIN 2, 3 VE 4. GÜNLERİ (11, 12 ve 13 Zilhicce)

Bayramın 2 ve 3. günleri zevalden sonra, sırasıyla Küçük, Orta ve Akabe Cemreleri'ne, yedişer taş atılır. Küçük ve Orta Cemrelere taş attıktan sonra dua edilir. Akabe Cemresi'nden sonra dua edilmez ve taş atar atmaz hemen oradan uzaklaşılır. Bayramın 2 ve 3. günleri, zevalden önce şeytan taşlama yapılmaz.

Bayramın dördüncü günü, şeytan taşlamayacak olanların, o gün fecr-i sâdıktan önce, Mina'dan ayrılmış olmaları gerekir. Dördüncü gün de Mina'da kalanların, her üç cemreye de yedişer taş atmaları gerekir. Taşlar atıldıktan sonra Mekke'ye inerler.

Uzaklardan gelmiş olan afâkîler, Mekke'den ayrılmadan önce veda tavafı yaparlar. Böylece hac menasiki tamamlanmış olur.

KADINLARIN DURUMU

Şu, aşağıdaki hususların dışında kadınların uyması gereken kurallar erkeklerin uyacağı kurallardan farksızdır; hacda ve umrede erkeklerin yapması gerekenlerden kadınlar da sorumludurlar.

1. Kadınlar ihramlı iken elbise, çorap, eldiven, kapalı ayakkabı, mest, çizme ve her türlü giyim eşyası giyebilirler. Başlarını örterler ama yüzlerini örtmezler. Bununla birlikte; yüzlerine dokunmamak üzere, bir örtü (peçe) de kullanabilirler. Hatta böyle yapmalarının, mendup olduğu görüşünde olan âlimler vardır. Nitekim; Hz. Âişe (r.anha) validemiz, bu hususta şöyle buyurmuştur: "Biz Allah Resûlü ile birlikte hacda ihramlı iken, yanımızdan binekli erkekler geçerken bizden birisi, başındaki örtünün bir kısmını yüzüne sarkıttı (peçe gibi). Yanımızdan geçip gittikten sonra tekrar yüzünü açardı."

2. Telbiye, tekbir ve dua yaparken seslerini yükseltmezler.

3. Tavafta ıztıba ve remel, sa'yde ise hervele yapmazlar.

4. İhramdan çıkmak için saçlarını dipten kazıtmaz, uçlarından keserler (taksîr).

5. Hacerü'l-Esved'in yanında erkekler var ise ona yanaşmayıp uzaktan istilâm ederler.

6. Ziyaret tavafından sonra aybaşı ve lohusa hali zuhur etse ve bu halde iken Mekke'den ayrılırsalar, kendilerinden veda tavafı düşer; bir şey yapmaları gerekmez.

7. Tavaftan başka, haccın bütün menasikini bu halleriyle yapabilirler. Hayız ve nifas denilen özel durumlarından dolayı farz olan ziyaret tavafını, bayramın ilk üç gününden (eyyam-ı nahr) sonra yaparlarsa, ceza gerekmez.

HAC VE UMREDE KESİLEN KURBANLAR (HEDY)

HEDYİN MAHİYETİ

Hac ve umre menasiki ile ilgili olarak kesilen kurbanlara hedy denir. Hedy, Kâbe'ye ve Harem bölgesine hediye olmak üzere, hac ve umre menasiki ile ilgili olarak kesilen kurban demektir. Kurban bayramı vesilesi ile kesilen kurban ise udhiyye denir.

Kur'ân-ı Kerim'de "...Her kim hacca kadar umre yaparak sevap kazanmak isterse, onun da kolayına gelen bir kurban kesmesi gerekir..."¹⁴⁹ buyrulur bu kurbandan bahsedilmiştir.

HEDY KURBANİ İLE MÜKELLEF OLANLAR VE HEDYİN ÇEŞİTLERİ

Temettü' ve kıran haccı yapanların, temettü' veya kıran hedyi kesmeleri vaciptir.

İfrad haccı veya sadece umre yapanların ise, ceza kurbanı dışında hedy kurbanı kesmeleri gerekmez. Eğer nafîle olarak kesmek isterlerse, kesebilirler.

Hedy kurbanları, nafîle ve vacip olmak üzere iki kısımdır.

---

149 Bakara Sûresi, 2/196

a. Nafile Hedy

Hac veya umre yaparken, vacip olmadığı halde sevap kazanmak maksadıyla kesilen kurbandır. İfrad haccı veya sadece umre yapanların, nafile hedyi kesmeleri müstehaptır.

b. Vacip Hedy

1. Temettü' ve Kıran Hedyi: Temettü' ve kıran haccı yapanların, bir mevsimde umre ve haccı birlikte eda etmiş olmalarına, şükürde bulunmak maksadıyla kesilmesi vacip olan kurbandır.

2. Ceza Hedyi: Hac ve umrenin vaciplerinden birinin terk edilmesi, vaktinde eda edilmemesi, ihram ve Harem bölgesi yasaklarına riayet edilmemesi sebebiyle, kesilmesi vacip olan kurbandır.

3. İhsar Hedyi: Hac ve umreye niyet edip ihrama girdikten sonra çeşitli mânilerle Kâbe'yi tavaf edemeyerek ve Arafat'ta vakfeyi yapamayacak olanların ihramdan çıkmak için kesmeleri gereken kurbanlardır.

4. Nezir (adak) Hedyi: Harem bölgesinde kesilmek üzere adanan kurbanlardır. Vacip olmasının sebebi, adak olmasıdır.

HEDY KURBANİ, NEREDE VE NE ZAMAN KESİLİR?

Gerek vacip, gerekse nafile olsun bütün hedy kurbanları, Harem bölgesi sınırları içinde kesilir. Kurban Bayramı'nın üçüncü gününün akşamına kadar kesilecek olan kurbanların Mina'da; sair günlerde kesilecek olanların ise Mekke'de kesilmesi efdaldır.

Temettü' ve kıran hedylere, bayramın birinci günü fecri sâdıktan itibaren kesilebilir. Daha önce kesilmesi caiz olmaz. Temettü' ve kıran hedyelerinin, Ebû Hanife'ye göre eyyam-ı nahrda (bayramın üçüncü günü akşamına kadar) kesilmesi vacip, Ebû Yusuf ve

İmam Muhammed'e göre ise sünnettir. Ebû Hanife'ye göre mazzeretsiz olarak bu günlerde kesilmezse, biri kaza, birisi de ceza olmak üzere, daha sonra iki kurban kesilmesi gerekir.

HEDY KURBANLARININ ETLERİ

Temettü' ve kıran haccı yapanların, kestikleri şükür kurbanları ile nafîle olarak kesilen hedy kurbanlarının etlerinden herkes yiyebilir. Ancak ceza ile ihsar kurbanının etlerinden, kurban sahipleri, bakmakla yükümlü oldukları kimseler ve zenginler yiyemezler. Adak kurbanında olduğu gibi, bu kurbanların etlerini, fakir kimselere dağıtırlar.

KURBAN YERİNE ORUÇ TUTMAK

Temettü' ve kıran haccına niyet edip de üzerine şükür kurbanı vacip olanlardan, çeşitli sebeplerle kurban kesme imkânı bulamayanlar, üçü hac esnasında; yedisi de hacdan sonra olmak üzere, on gün oruç tutarlar. İlk üç günün, hac ayları içinde, ihrama girdikten sonra ve Kurban Bayramı'ndan önce tutulmuş olması gerekir.

Üç gün oruç tuttuktan sonra, kurban kesme günlerinde ve henüz tıraş olmadan önce kurban kesmek mümkün olursa, tutulan oruç kurbanı bedel olamayacağı için, kurban kesmek gerekir. Şayet kurban kesilebilecek günlerden sonra, bu imkân elde edilirse, kurban kesilmesi gerekmez.

Gerek hac yaparken tutulan üç gün, gerekse hacdan sonra tutulması gereken yedi gün, orucun aralıklı olarak tutulması caizdir; ara vermeden tutulması ise daha faziletlidir.

HAC VE UMRENİN CİNAYETLERİ NELERDİR?

Hac ve umrenin cinayetlerine geçmeden, cinayetin anlamı, cinayetlerin ceza ve keffaretleri üzerinde biraz durmak gerekir.

A. CİNAYETİN ANLAMI

Hacca veya umreye niyet edip ihrama girdikten sonra, tıraş olup ihramdan çıkıncaya kadar, yasak olan fiillerin yapılmasına cinayet denir.

Hac veya umrede, vacip olan menasikten birinin mazeretsiz terk edilmesi veya geciktirilmesi de ceza yönüyle bir cinayettir. Cinayet, cezayı gerektirir. Harem bölgesi ve ihram yasakları ile ilgili cinayetler, ister mazeretle ister mazeretsiz yapılsın, cinayetin cinayet olduğu bilinsin veya bilinmesin, kasten, zorlama, hata veya yanılma yoluyla, uykuda veya unutulmuş olarak yapılsın netice itibarıyla durum değişmez; keffaret gerekir. Eğer kasten yapılırsa, ayrıca günah işlenmiş olduğundan, tevbe ve istiğfar gerekir.

B. CİNAYETLERİN CEZA VE KEFFARETLERİ

Hac yaparken işlenen cinayetlerin bazıları, haccın bozulmasını ve gelecek yıl kazasını gerektirirken bazıları da çeşitli ceza ve keffaretleri gerektirir. İşlenen cinayetin durumuna göre ödenmesi gereken keffaret ve cezaları şöyle sıralayabiliriz.

*Kaza

*Bedene (Büyükbaş hayvan kurban etmeyi gerektiren cinayetler)

*Dem (Küçükbaş hayvan; koyun veya keçi kurban etmeyi gerektiren cinayetler)

*Sadaka (Fitre miktarı sadaka vermeyi gerektiren cinayetler)

*Tasadduk (Fitreden daha az bir miktar sadaka vermeyi gerektiren cinayetler)

*Bedel ödeme

*Oruç (Oruç tutmayı gerekli kılan cinayetler)

HACCI, UMREYİ BOZAN VE KAZASINI GEREKTİREN CİNAYETLER

Haccetmek maksadıyla ihrama girdikten sonra, henüz Arafat vakfesini yapmadan cinsî münasebette bulunmak, hacci bozduğu gibi gelecek yıllarda kazasını da gerektirir.

Bozulan bu haccın tamamlanması, gelecek yıllarda kaza edilmesi ve işlenen cinayet sebebiyle bir küçükbaş hayvan kurban edilmesi gerekir.

Kur'ân-ı Kerim'de Cenab-ı Hak, "Hac malum aylardadır. Kim o aylarda hacci ifaya azmederse bilsin ki, hacda ne cinsel yaklaşma, ne günah sayılan davranışlarda bulunma, ne de tartışma ve sürtüşme vardır."¹⁵⁰ buyurarak hacda her türlü cinsel münasebete yasaklamıştır. Şayet Arafat vakfesinden sonra henüz tıraş olup ihramdan çıkmadan önce cinsel münasebette bulunulursa, hac bozulmaz, ancak ceza olarak bir "bedene" (deve veya sığır) kurban kesmek gerekir.

BEDENE (Büyükbaş Hayvan) KURBAN ETMEYİ GEREKTİREN CİNAYETLER

1. Arafat vakfesinden sonra, henüz tıraş olup ihramdan çıkmadan önce cinsî münasebette bulunmak.
2. Ziyaret tavafını cünüp olarak yapmak.

---

150 Bakara Sûresi, 2/197

Tavafın, abdestli olarak yapılması vaciptir. Ziyaret tavafının abdestsiz olarak yapılması ise, “dem” (koyun veya keçi) kurban etmeyi gerektirir. Cünüp veya abdestsiz olarak yapılan tavaf, hangi tavaf olursa olsun, abdestli olarak iade edilirse ceza düşer. Hanımların hayız ve nifas (aybaşı ve lohusa) halleri, erkeklerin cünüplük hali gibidir.

DEM (Küçükbaş Hayvan) KURBAN ETMEYİ GEREKTİREN CİNAYETLER

Bunlar; hac ve umrenin vacipleri ile ilgili cinayetler ve ihram yasaklarına uymamakla ilgili cinayetler olmak üzere ikiye ayrılır.

A. HAC VE UMRENİN VACİPLERİ İLE İLGİLİ CİNAYETLER

*Mikât mahallini ihramsız geçmek.

*Sa'yin tamamını, yahut en az dört şavtını yapmamak.

*Müzdelife vakfesini özürsüz olarak terk etmek.

*Şeytan taşlamanın tamamını veya bir günde atılması gereken taşların çoğunu, süresi içinde atmamak. Yarıdan çoğu atılmışsa, eksik bırakılan her bir taş için sadaka vermek gerekir.

*Ziyaret veya umre tavafının, son üç şavtını veya sadece birini yapmamak.

*Farz ve vacip tavaflarda (ziyaret, umre, veda tavaflarında) setr-i avrete riayet etmemek.

*Ziyaret ve umre tavaflarını abdestsiz; kudüm ve umre tavaflarını cünüp olarak yapmak. Tavaf, abdestli olarak iade edilirse ceza düşer. Diğer üç mezhebe göre hadesten taharet, tavafın sıhhat şartı olduğundan, cünüp veya abdestsiz olarak yapılan tavaf sahih olmaz.

*Arefe günü, Arafat'tan güneş batmadan önce ayrılmak.

*İmam-ı Azam Ebu Hanife'ye göre, ziyaret tavafını bayram günlerinden sonraya bırakmak, tertibe (Akabe cemresine taş atma, kurban kesme ve tıraş olma nüsüklerinde sıraya) riayet etmemek.

*Afâkî olanların veda tavafını veya en az dört şavtını terk etmeleri.

Bu saydıklarımız, aynı zamanda hac ve umrenin vacipleridir. Vacibin terkinde ya da geciktirilmesinde "dem" (koyun veya keçi kurban edilmesi) gerekir.

B. İHRAM YASAKLARI İLE İLGİLİ CİNAYETLER

*Saçın veya sakalın, en az dörtte birini veya başka bir organın tamamını tıraş etmek.

*Bir yerde, aynı anda bütün tırnakları veya bir elin yahut bir ayağın tırnaklarının tamamını kesmek.

*İlk tahallülden (tırış olup ihramdan çıkma) sonra, henüz farz olan ziyaret tavafını yapmadan cinsî münasebette bulunmak.

*İhramlı iken eşini şehvetle öpmek, okşamak gibi neticesi itibarıyla cinsî münasebete götüren davranışlarda bulunmak.

*Erkekler için, bir tam gündüz veya gece süresince giyim eşyası (elbise, çorap, iç çamaşırı, topukları kapalı ayakkabı) giymek, başı ve yüzü örtmek. Kadınlar sadece yüzlerini örtmemelidirler. Bir gündüz veya gece süresinden az giyilirse sadaka yeterli olur.

*Bir defada, aynı anda ve aynı yerde saç sakal gibi bir organın tamamına koku, yağ, jöle ve briyantın sürmek veya kına, saç boyası vb. şeylerle boyamak.

*Bir yerde ve aynı anda vücudun ve bir uzvun tamamına güzel koku, yağ gibi şeyler sürmek.

FITIR SADAKASI VERMEYİ GEREKTİREN CİNAYETLER

*Bir organın, bir kısmına güzel koku sürmek (organın tamamına güzel koku sürülürse, ihram yasakları ile ilgili cinayetlerden işlenmiş olur).

*Bir el veya ayaktaki tırnakların bir kısmını kesmek.

*Her türlü giyim eşyasını (dikişli elbise, çorap vs.) bir gündüz veya geceden daha kısa bir süre giymek.

*Şeytan taşlamada eksik taş atmak. Atılmayan her taş için ayrı ceza gerekir.

*Nafile tavaflarda, setr-i avrete riayet etmemek.

*Kudüm veya veda tavafını abdestsiz olarak yapmak.

*Veda tavafı veya sa'yin, dördüncü şavttan sonraki şavtlarını yapmamak. Eksik bırakılan her şavt için ceza gerekir.

FİTREDEN DAHA AZ SADAKA VERMEYİ GEREKTİREN CİNAYETLER (Tasadduk)

Sadece sadaka vermeyi gerektiren cinayetler şunlardır: İhramlı olan bir kimsenin, çekirgeyi, kendi üzerindeki biti öldürmesi veya tutup yere atması. Başkasının üzerindeki biti, öldürülmesi için göstermesidir.

İhramlı iken bunları yapan kimse istediği miktarda sadaka verir.

Eğer öldürülen bitler üçten çok ise, bu durumda bir fitre miktarı sadaka verilir. Diğer taraftan; yolda görülen bir biti öldürmek yasak olmadığı gibi, öldürüldüğünde cezası da yoktur.

BEDEL ÖDEME

Harem bölgesinin kendiliğinden biten her türlü ağaç, bitki ve otlarının koparılması veya kesilmesi, bu bölgedeki hayvanların avlanması, ihramlı olsun olmasın herkese haramdır. Harem böl-

gesinde, herhangi bir kimsenin mülkü olmayan yeşile zarar veren, ağaç veya otları kesip koparan kimse, bunların bedelini takdir eder ve fakirlere sadaka olarak verir. Eğer bahsi geçen şeyler; bir kimsenin mülküne ait ise, yapılan zararın değerinin mal sahiblerine ödenmesi gerekir. Öldürülen hayvan, eti yenmeyen hayvanlardan (arслан, fil gibi) ise; buna takdir edilecek ceza, bir koyun veya keçinin değerini geçmez. Fakat, eti yenilir hayvanlardan ise, bu durumda iki adalet sahibi kimse tarafından, hayvanın öldürüldüğü yerdeki değeri tespit edilir ve bu miktar, sadaka olarak dağıtılır. Tespit edilen bu değer, bir fitre miktarından az ise, onun yerine bir gün oruç tutmak da yeterlidir. Eğer bir kurban değerine eşitse, bu durumda yasağı işleyen kimse serbesttir. İsterse takdir edilen meblağı, her birine bir fitir sadakası miktarından daha az veya daha çok olmamak üzere fakirlere dağıtır, isterse her fitir sadakası miktarı için bir gün oruç tutar. Bu oruç değişik zamanlarda da tutulabilir.

Hayvan ölmemiş, fakat yaralanmış ise veya zarar görmüşse, sağlam hali ile yaralı hali arasındaki değer farkı takdir edilir. Eğer hayvana verilen zarar, iyileştikten sonra hayvanda bir eksiklik bırakmazsa ceza ödemek gerekmez. Öldürülen hayvan, köpek gibi eğitilmiş bir hayvan ise, sahibine ona göre değeri ödenir. Eğitilmemiş ise, fakirlere değeri sadaka olarak verilir.

Harem bölgesindeki bir ağacın yalnız yapraklarını almak, eğer ağaca zarar vermiyorsa caizdir. Bundan dolayı ceza gerekmez.

ÖZÜR SEBEBİYLE İHRAM YASAKLARINA UYMAMAĞLA İLGİLİ CİNAYETLER

İhram yasaklarını ihlal, geçerli bir mazeretle bile yapılsa yine ceza gerekir. Hastalanma, kaza geçirme gibi, insan iradesinin dışında cereyan eden olaylar sebebiyle, başı tıraş edilse veya elbise

giydirilse vs., ceza olarak mutlaka dem (küçükbâş hayvan) gerekmez. Böyle bir hâdise ile karşılaşan kimse muhayyer olur. İsteddiği yer ve zamanda peş peşe veya aralıklı olarak üç gün oruç tutar veya altı fakire fitr sadakası miktarı sadaka verir.

Eğer isterse Harem bölgesinde, istediği zaman bir koyun veya keçi kurban eder.

CEZA VE KEFARETLER NEREDE VE NE ZAMAN EDA EDİLİR?

Hac ve umrede işlenen cinayetlerin cezasını ödemek için belirli bir zaman söz konusu değildir. Ceza, ömrün sonuna kadar herhangi bir zamanda ödenebilirse de, cinayetin hacda meydana getirdiği kusuru telafi etmek için bir an önce geciktirmeden ödemek daha faziletlidir. Bununla birlikte, cezayı ölümüne kadar geciktirip ifa etmeden vefat eden kimse, günahkâr olur. Ölmeden önce varislerine vasiyet etmesi gerekir.

İşlenen cinayetlerden, ceza olarak kesilmesi gereken kurbanların, mutlaka Harem bölgesinde kesilmesi gerekir. Etləri ise Harem bölgesi fakirlerine verilebileceği gibi, başka bölgelere de gönderilebilir.

Cezalardan; sadaka, bedelini ödeme ve oruç için belli bir mekân tesbit edilmemiştir. İstenilen her mekânda, bu cezalar ödenebilir.

İHSAR VE FEVAT NE DEMEKTİR?

A. İHSAR

İhsar, hac veya umreye niyet edip ihrama girdikten sonra, herhangi bir sebeple Kâbe'yi tavaf etme ve Arafat'ta vakfe

yapma imkânının ortadan kalkması demektir. Bunlardan herhangi birini yapma imkânı olursa, ihzar gerçekleşmez.

İhzar, düşmanın engellemesi, savaş sebebiyle yolların kapatılması, parasız kalmak, hastalık, kadının yanındaki mahreminin vefat etmesi gibi Kâbe'yi tavaf ve Arafat vakfesini yapmaya mâni sebeplerle gerçekleşir. Şafîî mezhebine göre ihzar, ancak düşmanın engellemesiyle meydana gelir. İhrama giren kimse, ancak hac ve umre yaptıktan sonra ihramdan çıkabilir. Hac veya umreyi tamamlamasına mâni bulunan kimse, Harem bölgesinde, "ihzar hedyi" yani ihzar kurbanı keserek ihramdan çıkar.

İhzar sebebiyle yapılamayan hac ve umrenin kazası gerekir.

B. FEVAT

Fevat, hac yapmak üzere ihrama girmiş olan bir kimsenin, Arefe günü, Arafat vakfesine kısa bir süre bile olsa yetişememesidir. Arefe günü zevalden itibaren, bayram sabahı fecr-i sâdika kadar mazeretli veya mazeretsiz Arafat bölgesine ulaşamayan kimse, o yılki hacca yetişememiş; haccı kaçırmış (fevt etmiş) olur.

Arafat vakfesini kaçıran kimse; daha sonraki yıllarda haccını kaza eder.

HACCA BEDEL (VEKİL) GÖNDERMEK MÜMKÜN MÜDÜR?

İbadetler; namaz, oruç gibi yalnız bedenle; zekât, sadaka ve kurban gibi yalnız mal ile; hac menasiki gibi hem beden, hem de mal ile yapılanlar olmak üzere üç kategoride değerlendirilir. Hangi şekilde yapılırsa yapılsın, yapılan bir ibadetin sevabı başkasına bağışlanabilir.

Ancak, bir kimsenin üzerine farz olan ibadetleri kendi adına ifa etmek üzere bir başkasını vekil tayin etmesi, onu farz ve vacip olan ibadetlerin sorumluluğundan kurtarır mı?

Namaz, oruç gibi sadece beden ile yapılan ibadetlerde; başkasını vekil tayin etmek, mutlak olarak caiz değildir.

Hiç kimse başkası yerine namaz kılamaz, oruç tutamaz. Beden ile yapılması gereken ibadetlerin vekâleten yapılması, adına yapılan kişiden sorumluluğu kaldırmaz.

Zekât, sadaka, kurban gibi sadece mal ile yapılan ibadetlerde vekil tayin etmek, mutlak olarak caizdir. Bir kimse zekât ve sadakasını bizzat kendisi verip, kurbanını da kendisi kesebileceği gibi, vekil tayin ettiği birisi aracılığı ile de eda edebilir.

Hac gibi hem beden hem de mal ile yapılan ibadete gelince, mükellef olan kimsenin yerine getirmekten âciz olması ve zaruret halinde, başkasının ona vekâleten hac yapması caizdir. Aksi halde caiz değildir.

Ölüm, yaşlılık, müzmin hastalık, kadınların birlikte sefere çıkacak mahremlerinin bulunmayışı gibi sebeplerle, bizzat kendileri gitmek suretiyle hacedemeyenlerin yerine vekâleten yapılan hac, onlar adına yapılmış olur.

Üzerlerine hac farz olan ve zikredilen sebeplerden ötürü bizzat hacca gidemeyenlerin, bedel (vekil) göndererek hac yaptırma-ları gerekir.

Üzerlerine hac farz olduğu halde, bizzat kendileri haccetmedikleri gibi vekil de göndermeden vefat eden kimselerin, vefat etmeden önce kendi yerlerine, bedel (vekil) gönderilmesini vasiyet etmeleri gerekir.

Vekâleten hac yapılabileceğine dair Abdullah İbn Abbas'tan nakledilen şu hadis-i şerif, konumuza ışık tutmaktadır. "Has'am

kabilesinden bir kadın, Veda Haccı senesi Resûlullah'a (sallallâhu aleyhi ve sellem) gelerek: "Ey Allah'ın Resûlü, Cenabı Hakk'ın kulları üzerine haccı farz kılması emri, babama binek üzerinde duramayacak kadar yaşlı iken ulaştı. Onun adına vekâleten haccedersem, borcu ödenmiş olur mu?" diye sordu. Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) "Evet olur!" diye cevap verdi.¹⁵¹

FARZ OLAN HACCIN, VEKÂLETEN YAPILABİLMESİ MÜMKÜN MÜDÜR?

Farz olan haccın, bedel (vekil) tarafından yapılan hacla, eda edilmiş kabul edilebilmesi mümkündür. Ancak bunun için bir kısım şartlar gereklidir:

*Adına hac edilecek kişi, vefat etmiş olma; çok yaşlı olma; iyileşmesinden ümit kesilmiş bir hasta olma veya kadın ise, birlikte yolculuk yapacağı mahreminin bulunmaması gibi sebeplerden dolayı hacca gitmekten devamlı olarak âciz olmalıdır. Böyle bir kimsenin âcizlik hali gider, hacca gidebilme imkânını tekrar elde ederse yerine vekâleten yapılan hac nafîle olur, kendisinin bizzat hac yapması gerekir.

*Adına hacca gidilecek kimseye hac, önceden farz olmalıdır.

*Vekil, ihrama girerken sadece adına hacca gittiği kimse için niyet etmelidir.

*Vekâlet için ücret talep edilmemelidir. Hac bir ibadettir, ibadetler de Allah rızası için yapılır.

*Vekil gönderilen kimsenin masrafları, gönderen tarafından karşılanmalıdır.

*Adına hacca gidilen kimse, kendisi için haccetmesini vekilden istemiş olmalıdır.

---

151 Buhari, Hac, 1,2; Müslim, Hac, 7/3

*Vekil olarak gönderilen kimse, haccı bizzat kendisi yapmalıdır.

*Vekil olarak gönderilen, gönderenin isteğine uymalı, onun istediği haccı yapmalıdır. İfrad haccı yapmasını istediği halde temettü' haccı yaparsa, kendi adına haccetmiş olur. Parasını iade eder.

*Adına hacca gidilmesini vasiyet eden kimse, sarf edilecek paranın miktarını ve vekilin nereden gönderileceğini belirlemişse buna riayet etmek gerekir.

*Vekil, gönderen adına haccın menasikini tamamlamadıkça kendisi için umre yapmamalıdır.

BEŞİNCİ BÖLÜM
HAC İBADETI İLE İLGİLİ
ÇEŞİTLİ SORULAR

HAC İBADETİ İLE İLGİLİ ÇEŞİTLİ SORULAR

ÇOCUKLAR HACCA GİDEBİLİR Mİ?

Akıl-baliğ olmamış çocuklar da hacca gidebilir. Bu hac, onlar için nafil bir hac olur. Bir çocuk, akıl-baliğ olmadan önce hacca gitse, rüşde erdikten, yani ibadetle sorumlu olduktan sonra, hacca gidebilecek malî imkâna sahipse, üzerine farz olması sebebiyle çocuğun yeniden hacca gitmesi gerekir.

Peygamber Efendimiz zamanında çocuklar hacca gidiyorlardı. Bu konuyla ilgili Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) şu hadîs-i şerîflerini hatırlayabiliriz: İbn Abbas (r.a.) anlatıyor: "Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ravhâ'da bir grup yolcuya rastladı. Onlardan bir kadın, kendisine bir çocuğu kaldırıp, 'Bunun için de hac caiz olur mu?' diye sordu. Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), 'Evet olur ve sana da sevap vardır.' buyurdu."¹⁵²

---

152 Müslim, Hac 409; Ebu Dâvud, Menasik 8)

Bir başka hadis-i şerifte de Sâib İbn Yezid (r.a.): “Babam bana, Veda Haccı sırasında Resûlullah ile (sallallâhu aleyhi ve sellem) birlikte hac yaptırdı. Ben, o zaman yedi yaşında idim.”¹⁵³ diyerek Allah Resûlü zamanında çocukların hac yaptığını haber vermektedir.

HAC YAPMAK İÇİN MUTLAKA KURBAN KESMEK ŞART MI?

Hacca giden bir kimse eğer kıran haccı ve temettü’ haccı yaparsa, farz ibadetiyle birlikte, nafile bir ibadet olan umre yapmayı da nasip ettiği için Allah’a, bir şükür mahiyetinde kurban keser. Ama ifrad haccı yaparsa, kurban kesmesi gerekmez. Şafii mezhebine göre ifrad haccı, temettü’ ve kıran haccından daha faziletlidir. İfrad haccı, Arafat’a çıkmadan önce umre yapmayı sadece hacca niyet etmek ve hac tamamlanıncaya kadar da ihramdan çıkmamak şeklinde eda edilen haccdır. Kıran haccında da hac bitinceye kadar ihramdan çıkmak mümkün olmaz. Binaenaleyh; hacda kurban kesmek istemeyenler, ifrad haccına niyet ederler; dolayısıyla da kurban kesmezler.

HAC KURBANLARI MEMLEKETTE DE KESİLEBİLİR Mİ?

Hacca gidenlerin, kurbanlarını orada kesmeleri gerektiğine dair, İslâm’ın kesin bir hükmü var mıdır? Şayet varsa orada kesilmesinin hikmetleri nelerdir?

Hac, hususî bir zaman diliminde, hususî bir kısım yerleri, yine birkısım hususî usûllerle ziyaret etmeye denir ki; senenin bel-

153 Buhârî, Cezâu’s-Sayd 25; Tirmizî, Hac 83, (925)

li günlerinde, hac niyetiyle ihrama girip, Arafat'ta vakfede bulunmak ve Kâbe'yi tavaf etmekten ibaret sayılmıştır.

Hacda yapılması gereken bir işin, bir başka yerde yapılması mümkün değildir. Mesela; Arafat vakfesini yapmak maksadıyla Arafat yerine herhangi bir tepenin başına çıkılsa, günlerce orada vakfe yapılsa, böyle yapmakla farz olan vakfe eda edilmiş olmaz. Vakfe, Allah'ın yapılmasını emrettiği yer olan Arafat'ta yapılırsa vakfe olur.

Yine haccın menasikinden olan Müzdelife vakfesini, sınırları Efendimiz tarafından tesbit edilmiş olan Müzdelife'de kalarak yapmak gerekir. Mezhebimize göre vacib olan bu vakfe, başka bir yerde yapılsa, bu ibadet yerine getirilmiş olmaz. Allah (celle celaluhu) ibadetlerin ne şekilde yapılacağını tayin buyurduğu gibi, nerede yapılacağını da yine kendisi tayin eder. Bu konu, insanların imtihan edildiği bir konudur ve aynı zamanda bir sırr-ı tekliftir. Allah, bununla kullarını imtihan eder.

Ayrıca, Cenab-ı Hak, o mukaddes yerlere giden kimseleri o yerlerde bulunmalarından ötürü günahlarından arındırıyor... O yerlerin ilâhî âlemlerle münasebeti yönüyle manyetik hüviyetleri var... İçine girenin iç âleminde inkılaplar oluyorsa orada yapılması gereken bir ibadet olan kurban kesmenin de orada eda edilmesi lazımdır.

Kâbe'ye Allah'ın öyle rahmet nazarı vardır ki, bir kimse Kâbe'de hiç tavaf etmeden yanında otursa yine Cenab-ı Hakk'ı hoşnut etmiş olur. Arafat'ta öyle ilâhî bir rahmet vardır ki, Resûlü Ekrem (sallâllâhu aleyhi ve sellem), ümmetinin günahlarının çok azı müstesna, bütününün orada döküldüğü müjdesini vermiştir. Müzdelife'de öyle gizli bir sır vardır ki, Abdullah İbn Abbas; Arafat'ta dökülmeyen bir kısım kul hakları gibi günahların dahi Müzdelife'de döküldüğünü; Resûlü Ekrem'in, Arafat'ta değil de Müzdelife'de tebessüm etmesinin mânâsının da bu olduğunu ifade eder. Oralar öyle mübarek yerlerdir ki, oralara giden kim-

se kurb-u ilâhîye ulaşır, yani Allah'a yaklaşmış olur. O mekânlara bir özellik bahşedilmiştir. Allah, o mekanlara iltifat buyurmuştur.

Bütün bu saydığımız hacca dair ibadetler, o mekânlarda yapıldığı gibi, kurbanın kesilmesi de harem sınırları içinde olacaktır. Kurban keserken, kesilen kurbanın Harem hudutları içinde kesilmesi, tıpkı kurban kesmek gibi vaciptir. Hacca giden bir kimse kurbanını orada kesmek istemiyorsa, ifrad hacına niyet ederek bu vacib olan kurbandan kurtulabilir. Temettü' veya kıran hacına niyet edecekse şükürle gerilmiş bir vaziyette, Allah için kurbanını orada kesecektir, hacda yapılan ibadetler, nasıl o mekânlarda yapılıyorsa, aynı şekilde şükür kurbanının da Harem sınırları içinde kesilmesi gerekir.

HACDA KESİLEN KURBANIN PARASI SADAKA OLARAK VERİLEBİLİR Mİ?

Hacda kesilen şükür kurbanları, kesilmeyip paraları memleketimizdeki fakirlere verilse ne olur?

Bir kısım kimseler, zaman zaman bu görüşleri ortaya atıyorlar. Böyle bir şey söylemek pek çok yönden mahzurludur. Evvela Kitap'ın hükmünü bir kenara bırakıp bir hüküm vermek hiçbir zaman doğru olmaz. Öncelikli olarak, biz Kitap'a tâbiyiz. Kurban Bayramı'nda kesilmesi gereken kurbanın parasını, sadaka olarak, bir fakire vermek mümkün değildir.

Kurban kesme konusu, Kevser Sûresi'ndeki âyet-i kerime ile sabittir. Bu sûrede geçen "venhar" ibaresi, bir hayvanı "boğazlamak suretiyle kanını akıt" demektir. Bir kimse, kurban olarak boğazladığı hayvanın etininin hepsini kendisi yese veya bütününü fakire dağıtsa da durum değişmez. Kurban kesmiş olması, onun için yeterlidir.

Burada, asıl düşünölen konu fakirlere yardım etmekse, bu şahsî vaciblerin dışında ayrıca yapılmalıdır. Allah'ın emirlerine uyarak kurban kesmek ayrıdır, fakir fukarayı düşünöüp civanmertlik yapmak ayrıdır. Müslöman, yeri geldiğinde üzerine düşen her türlü fedakârlığı yapar. Bu ayrı bir konudur. Kurban kesmek ise, Allah'ın tayin ve tespit buyurduğu bir mevzudur ve bize düşen de ona saygılı olmaktır. Zira; mümin olmak demek, Allah'ın emir ve yasaklarına saygılı olmak demektir.

ALTINCI BÖLÜM
PEYGAMBER EFENDİMİZİN
KABRİNİ ZİYARET

MEDİNE'DE PEYGAMBER EFENDİMİZ'İN RAVZA-İ TAHİRE'SİNİ ZİYARET

Hacceden kimse, Mekke-i Mükەرreme'de hac ile ilgili menasiki bitirdikten ve hacı olduktan sonra, Medine-i Münevvere'ye gider; Mescid-i Nebevi'yi ziyaret eder. Bu ziyaretin, hac menasiki ile ilgisi yoktur. Ancak, Resulüllah Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) medfun bulunduğu "Hücre-i saadet", Kâbe dahil olmak üzere, yeryüzünün her tarafından, göklerden ve arştan daha değerli ve şerefli kabul edilmiştir.¹⁵⁴ Resûlullah Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) kabr-i şeriflerini ziyaret etmek, mendup kabul edilmiştir. Mali durumu müsait olanların bu ziyareti gerçekleştirilmesi, vacip derecesinde önemli görülmüş, çok büyük bir mazeret olmadıkça terk edilmesi, büyük bir gaflet sayılmıştır.

Konu ile ilgili hadisleri birlikte okuyalım:

"Kim beni, vefatımdan sonra ziyaret ederse, hayatımda ziyaret etmiş gibidir."¹⁵⁵ "Kim sevabına inanarak beni Medine'de zi-

154 Kamil, Miras, Tecrid Tercemesi, 4/258

155 Ali el-Kari, Şerhu'ş-Şifa, 2/149

yaret ederse, o benim komşum olur. Kıyamet günü ona şefaah ederim.”¹⁵⁶ “Kabrime ziyaret edene, kıyamet günü şefaahçı olurum.”¹⁵⁷ “Şu üç mescidden başka, (namaz ve ibadet maksadıyla) hiçbir mescide sefer tertib edilmesi uygun olmaz. Bunlar; Mescid-i Haram, Mescid-i Nebi ve Mescid-i Aksa’dır.”¹⁵⁸ “Benim şu mescidimde kılınan bir namaz, Mescid-i Haram hariç diğer mescidlerde kılınan bin namazdan (sevap yönüyle) daha hayırlıdır.”¹⁵⁹

“Evimle minberim arası, cennet bahçelerinden bir bahçedir.”¹⁶⁰ “Bir kimse bana selâm verince Cenab-ı Hak bana ruhumu iade eder. Ben de o kimsenin selâmını alır, mukabelede bulunurum.”¹⁶¹

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatında hürmet ve tazim farz olduğu gibi, dâr-ı bekâya irtihalinden sonra da hürmet ve tazim gereklidir. Bu itibarla ziyaret esnasında; hürmeti bozan, edebe aykırı davranışlardan kaçınılması gerekir.

Cumartesi günü Kuba’ya gitmek ve iki veya dört rekât namaz kılmak sünnettir. Bu hususta Peygamber Efendimiz (aleyhissalatu vesselâm) şöyle buyurmuşlardır:

“Kim evinde güzelce temizlenip abdest aldıktan sonra, başka bir maksatla değil; sadece namaz kılmak maksadıyla Kuba Mescidi’ne giderse umre sevabı kazanır.”¹⁶²

MEDİNE’NİN ‘DOKUNULMAZ’ İLAN EDİLMESİ

Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) “Ey Allah’ım! İbrahim (a.s.) senin halilindir, peygamberindir. Sen Mekke’yi, İbrahim’in diliyle

156 Beyhaki, Şuabu’l-İman, 3/490

157 Acluni, Keşfu’l-Hafa, 2/250

158 Kamil Miras, Tecrid Tercemesi, 4/199

159 Müslim, Hac, 510

160 Buhari, Fezailu’l-Medine, 11; Müslim, Hac, 502

161 Ebu Davud, Menasik, 96

162 Nesai, Mesacid, 9; K. Miras, Tecrid Tercemesi, 4/212

haram kıldın. Ey Allah'ım! Ben de senin kulun ve peygamberi-
nim. Ben de Medine'yi, iki kayalığı arasında kalan kısmıyla ha-
ram kılıyorum.”¹⁶³ buyurmuş ve Medine'yi haram; yani doku-
nulmaz ilan etmiştir.

RAVZA...

Ravza, bize dünyada bulunmanın rûhunu duyuran biricik bi-
nadır. Bu mübarek bina ile münasebetimiz ve kalbî alâkalarımız,
bizde öyle kudsi heyecanlar hasıl eder ki; onu düşünüp, onun
hakkında bir şeyler söylerken, sanki iffetiyle tanıdığımız bir na-
mus âbidesini anlatıyor gibi yanlışın en küçüğüne dahi düşme-
yelim diye korkar ve tir tir titreriz. Onun aydınlık semtine uğra-
yan her ruh, vicdanının derinliklerinde, Nâbi'nin:

“Sakin terk-i edebten, kûy-ı mahbûb-ı Hüdâdır bu

Nazargâh-ı İlâhîdir, makâm-ı Mustafâ'dır bu” naatının yankı-
landığını duyar ve irkilir.

Mekke, insanlık tarihi boyunca bir kısım kısa aralıklar hariç
hep insanlığın mihrabı olmuştur. Mekke'nin bu hususiyeti
Kâbe'den ötürüdür ve bu yönüyle de Kâbe mihrablar mihrabı-
dır. Bu muhteşem mihrabın bir de minberi vardır ki -Sahibine
vücudumuzun zerrâtı adedince salât ü selâm olsun- o da Cen-
net bahçelerinden daha temiz olan Ravza-i Tahiredir.

Bahçe mânâsına gelen Ravza; inanmış insanların mukaddes şey-
lere karşı duydukları alâka, bu alâkadan kaynaklanan duygu, düşün-
ce ve tasavvurların sürekli değişen anlayışlarla, san'at-mabet-kudsi-
lerin çevresinde sürekli dönüp durduğu mübarek yer mülâhazaları
içinde, öteden beri bir çeper ve bir surla sınırlandırılmaya çalışılmış
bir “hazîrat'ül-kuds,' yani tasavvurlar üstü bir cennet bahçesidir.

163 İ. Canan, Hadis Ansiklopedisi, (Kütübü Sitte), h. no. 6883

Ravza-i Tâhire'nin de pek çok kapısı vardır. Bu kapılar arasında en namlısı da "Bâb'üs-selâm: Selâm kapısı"dır. Selâm verip bu kutlu kapıdan içeriye girenler, iki adım ötede Cönüllerin Efendisi'yle karşılaşacakmış gibi bir ruh hâli hissederler.

Peygamber huzurunda bulunmanın vakar, ciddiyet ve temkiniyle, namaz kılan, dua eden, salât-ü selâm okuyan Hak âşığı gönül erlerinin safları arasında, tıpkı nurlu bir koridorda yürüyor gibi, ışık alarak, aşk u şevkle dolarak Muvâcehe'ye¹⁶⁴ doğru ilerleyen uyanık bir insan, her adım başı, akla-hayale gelmedik sürprizlerle karşılaşacağı hissiyle ilerler. Hele Muvâcehe, hele Muvâcehe... Oraya ulaşan nezîh ruhlar, artık gözleri hiçbir şey görmüyor gibi, sadece O'nu anar ve inler, sadece O'nun hayal ve misaliyle teselli olurlar. Hele bir de, daha önceden hazırlanmış ve hayalinde birkaç defa o eşîğe baş koyup vicdanının derinliği ve gönlünün sınırsızlığıyla oraya varmışsa..

İnsan, daha çok hüzünle gülümseyen bir yüze benzeteceği mübârek Merkad'in kible cihetindeki sütrenin önüne varınca, ümid ve emel heyecanıyla çırpınıp duran yüzlerce âşık ruhla karşılaşır. Bu alabildiğine yeşil ve sihirli nur iklimi, derecesine göre hemen herkese, bir başka âlemin kapısının önünde bulunma hissini verir. Öyle ki, Muvâcehe'ye ulaşan her âşık ruh, bir-iki adım ötede sevgilisiyle buluşacakmış gibi his ve heyecanla köpürür ve vicdanında aşk u şevkin kalem ve mürekkep görmemiş besteleri duyulmaya başlar. Derken, o altın iklimin sesleri, sözleri, görüntüleri binbir çağrışımla onun bütün benliğini sarar ve onu zaman-üstü sırlı bir kuşağa çeker, götürür. Bu kuşağa ulaşan herkes, bugünü dünle, dünü de Dost'un ışık çağıyla bir arada idrak eder ve onun meclisinden sızıp gelen en mahrem fısıltıları duyar ve kendinden geçer...¹⁶⁵

164 Muvâcehe: Kible tarafından Efendimiz'in nur-efşân kabrini çevreleyen mübarek parmaklıklar

165 M. F. Gülen, Zamanın Altın Dilimi, 191

RAVZA-İ TAHİRE'DE HAYAT BİR RÜYA GİBİ YAŞANIR

Ravza-i Tâhire karşısında hayat, hep bir hülyâ ve rüyâ gibi yaşanır. Bütün bütün ona sırtını dönmeyen hemen her ruh, bir türlü bu sihirli âleminden ayrılmak istemez. Burada fikirler durur, ruhlar duyguların tesirine girer ve bütün gönülleri bir vuslat arzusu sarar. Burada, insanın içinde birer çiçek gibi açan mahrem hülyalar, âdeta insana cennet bahçelerinin hazlarını ve cennetliklerin neşe ve huzurunu tattırır gibi olur.

Bizler, her zaman kendimizi Kâbe'de ibadet, Ravza'da da aşk u hasret kuşağında hisseder, birincisinde kulluk sırrını idrakle cevap vermeye çalışır, ikincisini de samimiyet ve vefa ile kucaklarız. Buralarda duyduğumuz şeylerin aslını tam ayırd edemesek bile, en duygulandırıcı şeylerden daha duygulandırıcı, en vecd verici şeylerden daha coşturucu; hülyasıyla mest olduğumuz bir âlemi, kendine has âhengi, şiiî büyüyle duyar ve ifadesi imkânsız hislerle yerlere kapanacak hale geliriz.

Her zaman, aşk u şevkin gel-gitleri arasında yaşanan buradaki hayat, bir vuslat demi, bir "şeb-i arûs' kutlu kavuşma, aşkın maşukuna kavuşması coşkusu içinde yaşanır. Her çılgılık, her inilti, dosta açılan kapıların gıcırtağı gibi yüreklere ürperti salar.

Burada duvarlar, sütunlar ve aşk matkaplarıyla oyulmuş gibi görünen kubbeler, hatta döşemeler, sergiler hemen herşey, mavi, yeşil, sarı her rengin nazlı çiçeklerini andırır mahiyette, güzelliklerin en derinlerine açılmış yaşıyor gibidir...

Zaten her zaman nezih bir ruha benzetebileceğimiz Merkad ve Yeşil Kubbe, âşıkların duygu ve düşünce dünyalarındaki derinliklerle yanyana gelince, öyle muammalaşır ki, insan bulunduğu yeri cennetten kopup gelmiş bir parça sanır.¹⁶⁶

166 M. F. Gülen, a.g.e. 194

MEDİNE-İ MÜNEVVERE'DE ZİYARET EDİLECEK YERLER

CENNETÜ'L-BÂKİ' (Bâki' Mezarlığı)

Mescid-i Nebevi'nin doğusunda; Allah Resûlü'nü görmekte en büyük şerefe ermiş, sahabe olmuş, kimisi yurdunu yuvasını terk edip hicret etmiş, kimisi de onlara kucak açmış; her şeyini onlarla paylaşıp tarihte fedakârlık adına bir benzerine rastlanmayan bir örnek ortaya koymuş; inandığı din uğrunda hiçbir fedakârlıktan geri durmamış; yeri geldiğinde malının yanında canını da feda etmiş; on binden fazla kutlunun içinde misafir bulunduğu cennetten bir parça, Baki' Mezarlığı.

Burada kimler yok ki... Üçüncü halife Hz. Osman, Hz. Abbas, Hz. Âişe, Hz. Fatıma, Sad b. Ebi Vakkas, Hz. Hasan gibi sahabe ile İmam-ı Malik gibi tabiundan pek çok büyük zat ve daha nice kahramanlar...

Ziyarete selamla başlanır, on bir İhlas ile bir Fatiha Sûresi okunur. İslâm'ın başlangıcında, İslâm için herşeylerini feda eden bu kutlulara hatim okuyup ruhlarına armağan edilebiliyorsa bu yapılmalı. Hiç olmazsa, Yasin Sûresi'ni okuyarak ruhlarına göndermeli.

Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) zaman zaman Cennetü'l-Baki'ye gider, orada yatan dava arkadaşlarına dua ederdi.

UHUD ŞEHİTLERİ

Medine'nin 5 km kadar kuzeyinde bulunan; Allah Resûlü'nün "Uhud, şüphesiz bizi seven, bizim de kendisini sevdiğimiz bir dağdır ve cennet bahçelerinden bir bahçenin üstündedir."¹⁶⁷ bu-

167 İ.Canan, Hadis Ansiklopedisi (Kütübü Sitte), h. no. 6884

yurduğu; müşriklerle çetinlerden çetin bir mücadelenin verildiği; hicretin üçüncü yılında (M. 625) yapılan savaşta, Ashab-ı Kiram'dan 70 kişinin şehid olduğu; Peygamberimiz'in amcası, süt-kardeşi ve şehitlerin efendisi Hz. Hamza'nın da defnedildiği mübarek mekân. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) her yıl Uhud şehitlerini ziyaret eder ve onlara dua ederdi.

KUBA MESCİDİ

Allah Resulü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke'den Medine'ye hicretleri esnasında, on dört gün konaklayarak şereflendirdiği, ilk mabedi inşa ettiği ve ilk defa cemaatle namaz kıldığı, Kur'ân-ı Kerim'de 'takva üzere inşa edildiği' beyan edilen, Medine'ye 5 km mesafede bulunan mübarek Kuba köyü ve mübarek Kuba Mescidi...

Kuba Mescidi'ni ziyaret etmek ve burada iki veya dört rekât namaz kılmak müstehaptır. Bu mescidin ziyareti ile ilgili olarak o kutlu Nebî şöyle buyurur: "Kim evinde güzelce temizlenip abdest aldıktan sonra, başka maksatla değil de sadece namaz kılmak için Kuba Mescidi'ne giderse, umre sevabı alır."¹⁶⁸

Ayrıca Abdullah b. Ömer (r.a.), "Resûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) her cumartesi günü Kuba Mescidi'ni binekli ve yaya olarak ziyaret edip içinde iki rekât namaz kıldığını"¹⁶⁹ bize haber vermiştir.

MESCİD-İ KIBLETEYN (iki Kibleli Mescid)

Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'ye gelince, önce Ensar'dan olan ecdadının -veya dayılarının- yanına indi. İlk zamanlar namazlarını -on altı veya on yedi ay boyunca- Beytu'l-

168 Nesai, Mesacid 9, (2, 37)

169 Buhari, Fazlu's-Salât 3, 4, İtisam 16; Müslim, Hacc 516, (1399); Muvatta, Salât fi's-Sefer 71, (1, 167); Nesai, Mesacid 9, (2, 37); Ebu Davud, Menasik 99, (2040).

Makdîs'e doğru kıldı. Ancak kiblenin Kâbe'ye doğru olmasını arzuluyordu.

Resûlullah'ın Kâbe'ye doğru kıldığı ilk namaz da ikinci namazı idi. Bu namazı Resûlullah'la (sallallâhu aleyhi ve sellem) birlikte ashabtan bir grup kimse kılmıştı. Bu namazı kılanlardan biri, oradan ayrılınca bir mescide rastladı. Cemaati namaz kılıyordu ve tam rükû halinde idiler. Adam onlara: “Şehâdet ederim ki Hz. Peygamber ile (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kâbe'ye doğru namaz kıldık.” dedi. Cemaat oldukları yerde Kâbe'ye doğru yöneldiler.¹⁷⁰ Bu mescid, Beni Hârîse mescidiydi, Mescid-i Kibleteyn (iki kibleli mescit) olarak günümüzde de Medine-i Münevvere'de bulunmaktadır.

Müslümanlar, Allah'ın hidayetini tabi olarak örnek ümmet haline gelince, artık önderliğin İsrailoğullarından alınıp İslâm'a verilmesi gerekiyordu. İşte kiblenin değiştirilmesi bunu simgeliyordu.

Allah Resulü (sallallâhu aleyhi ve sellem) çoktan bu murad-ı ilâhîyi hissetmiş ve o yönde bekleyişe geçmişti. Bakara Sûresi'ndeki ilgili âyetlerde bu husus, ne güzel ifadesini bulmaktadır: “Elbette ilâhî buyruğu bekleyerek yüzünün, semada aranıp durduğunu görüyoruz. Artık müsterih ol, işte memnun olacağın kibleye seni yöneltiyoruz. Haydi yüzünü Mescid-i Haram'a doğru çevir! Siz de ey müminler, nerede olursanız olunuz yüzünüzü oraya doğru çevirin! Kendilerine kitap verilmiş olanlar, kibleyi çevirmenin gerçekten Rableri tarafından olduğunu bilirler. Allah onların yaptıklarından habersiz değildir.”¹⁷¹

Bu mabedi ziyaret ederken bin dört yüz küsur sene önce yaşanmış bu hadiseyi hatırlamak, bir tahiyetü'l-mescid namazı ile birlikte o günlerde yaşanan bu olayları hayalinde yaşamak ne güzeldir.

170 Buhari, İman 30, Tefsir, Bakara 12, 18, Salat 31; Müslim, Mesâcid 11, (525); Tirmizi, Bakara (2966), Salât 252, 339

171 Bakara Sûresi, 2/144

YEDİNCİ BÖLÜM
HATIRALARLA HAC

HATIRALARLA HAC

Bu bölümde de hacda yaşanan hatıralara yer vermek istiyoruz. Hac ibadetini eda ederken yaşanmış güzel hatıralar, yeni hacca gidecekler için yararlı olabilir düşüncesiyle, binlerce güzel hatıranın arasından bulabildiğimiz birkaç tanesini buraya dercedelim.

BÜYÜK İMAM'IN SON HACCI

İmam Azam Ebû Hanife, asıl adı Numan b. Sabit. Hanefi mezhebinin kurucusu, bu büyük insan, Kûfe'de yaşıyordu. Batılılara kendisini, "fıkıh ve hukuk metodolojisini koyan adam" diye tanıttıran büyük imam, rivayetlere göre, kırk defa hacca gitmişti. Her seferinde de derin bir iştiaqla Beytullah'ı tavaf etmiş, Mültezeme yüzünü sürüp Hacerü'l-Esved'i öpmüş ve Efendimiz'in huzuruna çıkıp el pençe divan durmuştu.

Medine'de kaldığı günlerde her defasında da çadırını Ravza'nın bir km ötesine kuruyordu. Böyle yaparken kendi kendine

derin muhasebe içinde; “Ben nasıl Resûlullah'ın huzuruna çıkardım, ya benden sû-i edep bir davranış sadır olursa, ya kalbimden uygunsuz bir şeyler geçerse!” endişesiyle hareket ediyordu.

Nihayet yetmiş yaşında, kırkıncı haccını yapıyordu. Yine çadırını Ravza-i Tahire'ye 1, 2 km uzakta kurmuştu. Çadırında, kendinden geçmiş bir halde duruyor, bazen, belki temessül olarak, kendisini Allah Resûlü'nün huzurunda görüyor, bazen de kendine geliyordu... Derken, çadırın kapısına bir elin dokunduğuna şahit oldu. Bu el, birkaç dakika evvel yeşil kubbenin sahibinin huzurunda diz çökmüş oturan bir bedevinin eliydi.

Bedevi, Allah Resûlüne fakirliğinden ve ailesinin sıkıntısından dert yanmaktaydı ve şöyle serzenişte bulunuyordu: “Ya Resûlallah! Çölleri tepip huzuruna geldim, tuttuğum şeyler kurudu; elimde kaldı, ailemin geçimini sağlayamaz oldum. Bir taraftan seni ve dinini tercih ederken, öbür taraftan dünyaya ait şeyler beni senden alıp götürüyor, alıkoyuyor.” Bu feryatla yalvarıp yakarırken bedevi, birden trans hali gibi bir hale girer, Resûlu Ekrem karşısında temessül eder. Efendimiz, bedeviye ferman eder: “Git şu kadar metre ötede falan çadırda, Numan İbn Sabit diye birisi var, selamımı söyle, artık gayrı huzuruma gelebilir, gelsin.”

Ebû Hanife, kendi duygu ve düşünceleri içinde mest ve sermest kendinden geçip âdeta bazen bayılıp bazen ayılma gibi haller yaşarken, çadırın kapısını açmaya çalışan ve birkaç dakika evvel Efendimiz'in huzurunda yalvarıp yakaran işte o bedeviyi karşısında görür. Bedevi karşısına dikilir dikilmez şöyle der: “Ya İmam! Allah Resûlü'nün sana selamı var. Ferman ettiler: ‘Kırk senelik hasret yeter artık, Ravza'ma gelebilir.’ Büyük İmam Ebû Hanife birden irkilir ve ‘O sözü bir kere daha söyler misin?’ der.

Bedevi: “Resûlü Ekrem’in sana selamı var.” der demez, büyük imam, hemen kesesindeki bütün parayı bir hamlede çıkararak bedeviye verir ve ‘Şu sözü Allah aşkına bir kere daha tekrar et.’ der. Bedevi tekrar edince, sırtındaki kıymetli cübbesini çıkarır verir, ardından iştiaqla, ‘Şu sözü bir kere daha tekrar eder misin?’ der. Bedevi, ‘Allah Resûlü’nün sana selamı var, فرمان ettiler: ‘Kırk senelik hasret yeter artık. Ravza’ma gelebilir.’ deyince, koca imam, sırtındaki elbisesi dahil neyi varsa çıkarır, bedeviye verir.

Bu bir davettir, ama bu davet çok pahalı bir davettir. Âşık maşukuna böyle kavuşursa, bu, çok pahalıya mâl olur. Bu davet tabii ki ötelere ötesi bir âleme davetti ve bunun anlamı da ölüm demektir, belki de çok tatlı bir şeydi. Zira bu davet, canından çok sevdiği Efendisi’ne ebedi âlemde kavuşma davetiydi.

Büyük İmam Ebû Hanife kırk sene edeple oturdu; ülfet ve ünsiyetin, havasını bozacağı endişesini hep yüreğinde hissetti... Kendisine: “Niçin Medine-i Münevvere’de ikamet etmiyorsun? diye sorulunca, “Kûfe’de durup Medine’yi arzulamayı isterim. Medine’de kalıp içimde Kûfe’nin aşkını taşımayı arzu etmem. Korkarım, Medine’de dolaşırken çoluk çocuğumu hatırlar; onları arzularım, bundan endişe ettiğim için Medine’de durmadım, kalbime itimat edemedim, orada kalmaya cesaret edemedim.” diyecektir.

Büyük imam böyle demekle bize, o kutlu beldelerin sürekli kalmak için değil; dolmak üzere oralara gidilmesi gerektiğini, dolduktan sonra da oradaki duygu ve düşünceleri, dünyanın değişik yerlerine taşımamızın zaruretini hatırlatıyordu belki de.¹⁷²

---

172 M. F. Gülen, 1978 Hac Vaazları’ndan özetleyerek.

BEDİÜZZAMAN HAZRETLERİ'NİN HACCA GİTME ÖZLEMİ

Üstad Bediüzzaman Hazretleri, hacca gitmeyi çok istemesine rağmen gidememiştir. İçinde bulunduğu dönemin şartları, burada bulunup imana ve Kur'ân'a hizmet etme, özellikle imansızlık belası karşısında neslin imanını kurtarmak için var gücüyle çalışmak zarureti sebebiyle, hacca gitmeyi sürekli ertelemiştir. "Seksen küsur senelik hayatımda dünya zevki namına bir şey bilmiyorum. Ömrüm memleket hapisanelerinde, sürgünlerde geçti. Görmediğim eza, çekmediğim cefa kalmadı...'. Bu cümleler onun hayatını özetleyen cümleler. Bu şartlar içinde hacca gitmesi zaten mümkün değildi. Talebelerinden birisine gönderdiği bir mektupta, kendisinin olmasa bile hiç olmazsa bazı talebelerinin, hacca gitmesinin bile özlemini çektiğini anlıyoruz:

"Bu sene serbest olsaydı, belki bir kısmımız hacca gidecekti. İnşallah bu niyetimiz, bilfiil gitmiş gibi kabul olup bu sıkıntılı halimizde hizmet-i imaniye ve nuriye'miz öyle büyük bir hac sevabını verecek."¹⁷³ diyerek iman ve Kur'ân'a hizmetinin, o günün şartları içinde hacca gitmek kadar sevap kazandıracığını söylemektedir.

Yine talebelerinden birisine yazdığı bir mektupta, kendi yerine manen hac yapma sözünü aldığını, böylece içindeki hacca olan hasreti bir nebze olsun dindirmek istediğini anlıyoruz: 'İsparta'dan hacca giden ve benim bedelime dahi mânen hac etmeyi vaad eden o mübarek kardeşlerimizi, has şakirtler dairesinde bütün mânevî kazançlarımıza hissedar etmeye karar verdik. Cenab-ı Hakk, onları iki cihanda mesut eylesin. Âmin.'¹⁷⁴

183 B. S. Nursi, Şualar, 14. Şua, Risale-i Nur Külliyyatı.sh.1089 Nesil Yay.

184 B. S. Nursi, Emirdağ Lahikası, 1

“Bu hizmet-i imaniye, ihsan-ı ilâhî olarak omzumıza konmuş.”, “Gözümde ne cennet sevdası var ne de cehennem korkusu, millletin imanını selamette görürsem, cehennem alevleri içinde yanmaya razıyım”. Bu sözler de yine Üstad’a ait sözler. Bu sözler Üstad’ın, öncelikli olarak bir misyon sahibi olduğunu, o misyonunu gerçekleştirmek için her şeyi feda ettiğini, dünyaya ait ne varsa her şeyi bir kenara bıraktığını, sadece misyonunu gerçekleştirmeye kilitlendiğini gösteriyor. Zaten yaşadığı hayat da bunun açık bir delili.

Yazmış olduğu eserlerin dünyanın dört bir yanına yayılması gayretiyle birlikte, mânevî olarak makbuliyetine bir işaret kabul ettiği Nur Risaleleri’nin Ravza-i Tahire’nin has mekânına kabulünü; Resûlullah Efendimiz’in bu hizmete karşı rıza ve hoşnutluğuna bir emare olarak görmüş:

“Evet, bu sene hacca gidenler, Mekke-i Mükerrreme’de Nur’un kuvvetli mecmualarını büyük âlimlerin hem Arapça, hem Hintçe tercüme ve neşre çalışmaları gibi, Medine-i Münevvere’de dahi o derece makbul olmuş ki, Ravza-i Mutahhara’nın Efendimizin mübarek kabri üstünde konulmuş. Hacı Seyyid, kendi gözüyle Asâ-yı Mûsâ mecmuasını Peygamberimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) kabri üzerinde görmüş. Demek Nebî’nin makbulü olmuş ve rıza-yı Muhammedî dairesine girmiş. Hem niyet ettiğimiz ve buradan giden hacılara dediğimiz gibi, Nurlar bizim bedelimize o mübarek makamları ziyaret etmişler.”¹⁷⁵ Üstad Bediüzzaman Hazretleri, çok özlemine çekmesine rağmen hacca gidememiştir.

“HABERİM OLSAYDI SENİ KARŞILARDIM”

Üstadın talebelerinden ve Risale-i Nur nâşirlerinden olan Burdurlu Abdurrahman Cerrahoğlu anlatıyor:

175 B. S. Nursi,14. Şua, a.g.e. 1074

“1954 yılında hacca niyet ettim. Burdur'dan gitmek istiyordum. Polis her an başımda. Tarassut altındayım. Burdur'a hareketimden iki gün evvel sorgu hakimliğinden çağırıldığımı bildirir bir bildiriye tebliğ ile bir memur eve geldi. Bütün korkum kudsi borçtan beni geri bırakmaları idi. Annem ve zevcemle birlikte niyet etmiştik. Hemen, şimdi rahmete kavuşan ağır ceza hakimlerinden Abdullah Arıç Ağabey'i buldum. Vaziyeti anlattım. Dedi: 'Sen korkma, ben kefil olurum, seni gönderirim.' Ve ilave etti: 'İnşaallah, Cidde'de buluşuruz.'

Meğer o da ilk haccına niyetli imiş... Hakikaten, ben daha evvel Burdur'dan hacca gitmeme rağmen Medine-i Münevvere dönüşü Cidde'de karşılaştık. O da ağabeyin ihlasını gösteriyordu. Allah rahmet eylesin...

“1954 yılında Medine-i Münevvere'de muhterem Ali Ulvi Kurucu Bey'le tanıştık. O beni, vaktiyle Van'da müftülük yapmış Hasan Hocaefendiyle tanıştırdı. Meğer bu zat-ı muhterem, Üstad Hazretleri'ni tanıyan bir kimseyi arar dururmuş. Hattat, Konyalı Abdullah Efendi'nin dükkânına götürdü. Oturduk. Üstad Hazretleri'nden uzun uzun sordu. Dönünce selam ve hürmetlerini tebliğ etmemi, artık Medine-i Münevvere'ye yerleştiğini, evlendiğini, Üstad Hazretleri'ni davet ettiklerini söyledi. 'İnşaallah, dönüşte aynen söylerim.' dedim. Pek memnun kaldılar.

“Hac farızamı bitirdikten sonra Burdur'a döndüm. O günlerde Üstad Hazretleri Isparta'da idiler. Ziyarete gittim. Kendileri çok hasta idiler. Konuşmaları anlaşılıyordu. Bir şeyler söylüyor, biz anlamıyorduk. Sonra bize, Üstad'ımızın yakınındaki Zübeyir kardeşimiz naklediyordu. Ben çok üzülmüştüm. Bir aralık, hacca gittiğimi ve eski Van müftülerinden Hasan Hocaefendi'nin selamlarını söyleyince, meyyit gibi uzanan Üstadımız yataklarından fırlarcasına, 'Ne, sen onu gördün mü?'

“Cenab-ı Hak hacca nasib etti, gördüm. Evlendiklerini ve sizi oraya davet ettiklerini” söylediler.

“İnşaallah” dediler. İnceden inceye sordular. 'Demek, hacca gittin. Allah mübarek etsin. Eğer haberim olsaydı seni ben karşılardım.' buyurdular. 'Bu selam bana şifa oldu. Allah senden razı olsun.' dediler.¹⁷⁶

M. FETHULLAH GÜLEN HOCAEFENDİ'NİN HATIRALARI

Cennetlere tercih edilen Ravza ve unutulmaz hatıralar...

Hacca ilk defa 1968 yılında giden M. Fethullah Gülen Hocaefendi, mukaddes yerlere yaptığı bu ilk yolculuğun, üzerinde bıraktığı silinmez izlerini, bir röportajda şöyle anlatıyor:

“İlk defa, hacca 1968 yılında gittim. O sırada bilindiği üzere Kestanepazarı'ndaydım. Kâbe'yi ve Ravza-i Tahire'yi ilk gördüğümde öyle bir ruh haline büründüm ki, tarifi mümkün değildir. Hani, benim gibi birine olmaz; ama farz-ı muhal, o anda cennetin bütün kapıları ardına kadar açılrsa ve cennete davet edilseydim, herhalde oralardan ayrılıp cennete gitmeyi arzu etmezdim. Harem-i Şerif'te ve Ravza-i Tahire'de bulunmak bana öyle leddünni bir haz ve lezzet vermişti ki... Kestanepazarı'ndaki talebelere hep apayrı bir gözle baktım. İslam alemine ait büyük kurtuluşun hiç olmazsa bir bölümünü onların temsil ettiğine inanıyordum. Hacca giderken onların isim listelerini yanımda götürmüştüm. Hepsine orada teker teker dua ettim. Ayrıca tanıdığım birçok kimseye de ismen dua ettim. O sırada bütün Türkiye çapında tanıdıklarımın sayısı bugünle kıyas edilemeyecek ölçüde azdı. Onun için hepsini ismen zikredebilmiştım.

176 Necmettin Şahiner, Son Şahitler 1/ 234

Bu ilk hacda, unutamadığım hatıralarımdan biri de şudur:

Harem-i Şerif'te, bilhassa cemaatle namaz kılariken, renk renk çiçekleri andıran cemaatlerin topluca rükû ve secdeye varışlarını seyretmek bana apayrı duygular ilham ediyordu. Orada, her renkten insan, kendine has urba ve giysileri içinde renk renk açmış nadide çiçekler gibiydi. Harem-i Şerif bunlarla, bağrında her mevsimin çiçeğini bitiren bir çiçek bahçesine benziyordu. Bu manzarayı seyretmek için rükû ve secdelere biraz gecikerek gidiyordum. Ve kendimi böyle yapmaktan alıkoymuyordum.

Bir gün, sabah namazı için yine ikinci kat mahfile çıkmıştım. Sabah namazını, aynı duygular içinde kıldım. Namazdan sonra evrad ve ezkar ile meşgul oluyordum. Ansızın, kendini görmedim; fakat sesini bütün baskısıyla vicdanımda duydum. Şeytan bana, "Hele buradan aşağıya bir kendini at" diyordu. İsrarla birkaç defa bana "Kendini buradan at" dedi. Ben, "Kendimi buradan atmamın ne faydası var ki?" dedim. "Ol-sun, sen at" diye cevap verdi. "İyi, ama niçin?" diye tekrar sordum. O yine, "Zararı yok. sen kendini buradan at." diye ısrar etti. Ne olur ne olmaz, düşüncesiyle geriye çekildim. O esnada benden elli metre kadar ilerde Hacı Kemal'in de geriye çekildiğini gördüm. Zaten hac müddetince birbirimizden ayrılmamıştık. Daha sonra kendisine başımdan geçen hâdiseyi naklettim. Bana, "Hocam, aynı anda, ben de aynı şekilde bir baskıya maruz kaldım. Onun için geriye çekilmiştim." dedi. Demek ki, ikimiz de aynı zamanda, aynı atmosfere bürünmüştük. Veya şeytandan gelen sinyaller, ruhlarımızın almacıyla aynı anda alınmıştı.

O sene azmetmiştim. Bütün talebe ve dostlarıma küçük de olsa birer hediye götüreceğim ve mutlaka onlara Zemzem ikram

edecektim. Cenab-ı Hak, bu niyetimde beni muvaffak kıldı. Bil-hassa her talebeye bir gümüş yüzük hediye ettim. Bazılarına hurma ve Zemzem de ikram ettim. Bu, o gün için bana çok büyük mutluluk veren bir hâdiseydi. Çünkü talebelerimi çok seviyordum...”

SON SÖZ

Buraya kadar hac ibadetini, çeşitli yönleriyle ele almaya çalıştık. Ele aldığımız konulardan kitabı özetleyecek bir demetle, hacca gidecek bahtiyarlara, hacc-ı mebrur dileyerek çalışmamızı noktalamak istiyoruz.

Ziyarete gücü yeten herkesin üzerinde Allah'ın bir hakkı olan hac ibadeti, bilindiği şekliyle Hz. İbrahim'e (a.s.) kadar dayanan bir ibadettir. Hac, aynı zamanda herkes için külli mertebede bir ubudiyettir.

Müminlerin kıblesi olan Kâbe'ye bir kutsiyet atfedilmiştir. Bu husus Mâide Sûresi'nde şu şekilde anlatılmaktadır: 'Allah Kâbe'yi, o hürmete layık mabedi, insanların din ve dünya hayatları için bir nizam vesilesi kılmıştır.'¹⁷⁷ Kâbe bulunduğu noktada, büyük bir mânânın da odak noktasıdır. Kâbe aynı zamanda, müminlerin kalbinin müşterek attığı bir mihrab ve "insanlar için vaz'edilen ilk ev", takdir ve övgüsüyle yüceltilmiş ilk mabeddir.

---

177 Mâide Sûresi, 5/97

Yerin merkezinden “Sidretü’l-Münteha’ya” kadar insanların, cinlerin ve meleklerin her zaman çevresinde dönüp durduğu bir “nurdan sütun”un yeryüzünde mücessem bir kesiti sayılan Kâbe, her an görünen-görünmeyen milyarlarca temiz ruhun, harîmine can atıp kavuşmayı arzu ettiği, öyle eşi-benzeri olmayan bir binadır ki, kıymeti semâlara eşittir dense sezâdır... Zaten o gökte ve yerde Allah’ın evi mânâsına gelen “Beytullah” ismiyle anılır.

Kâbe’nin bir köşesinde yer alan ve tavafa başlama noktası olan Hacerü’l-Esved, Resûlullah’ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) dudaklarını üzerine koyup uzun müddet ağladığı, ayrılırken Hz. Ömer’in de yanında ağladığını görünce: “Ey Ömer! Gözyaşları işte burada ceyhun edilir!”¹⁷⁸ buyurduğu kutlu bir taştır.

İnsanda var olan hafızada, pek çok bilgi ve malûmatın muhâfaza edilmesi gibi Cenâb-ı Hakk’ın yaratmasıyla Hacer-i evsed’in de bir kamera gibi, kendisini istilâm edip selamlayanların resim ve seslerini kaydetmesi ve bunların öbür âlemde birer şahit hüviyetini alabileceği düşünülebilir.

İki parça ihrama bürünüp de hacca niyet ettikten sonra dağ, taş, dere, tepe bir dil haline gelir ve artık dağdan, taştan, dereden, tepeden yükselen tek kelime vardır, o da ‘Lebbeyk Allâhümme lebbeyk, lebbeyke lâ şerîke leke lebbeyk, İnnelhamde ve’n-ni’mete leke ve’l-mülk lâ şerîke lek.’tir. Dillerde yakarışlar aynı, bakışlardaki şefkat ve merhamet aynı, duygulardaki duruluk aynı; bedenler, renkler, diller, ırklar farklı farklı da olsa, gönüllerde ve ruhta yaşananlar aynı... Farklı bedenler içinde tek bir ruh gibi yaşayıp gideriz bu mekân ve zamanlarda...

---

178 İbrahim Canan, Hadis Ansiklopedisi (Kütübü Sitte), no. 6852

Hac; bütün Müslümanlar için İslâm âlemi çapında, senede bir yapılan, büyük bir konferans ve kongre mahiyetindedir. Dünyanın değişik bölgelerinden, üzerine hac farz olan Müslümanlar, hac mevsimi başlayınca hacca gider, âlemşümûl meselelerini orada görüşürler.

“Hacca gitmekte acele ediniz, çünkü sizden biriniz ölümün kendisine ne zaman geleceğini bilemez.”¹⁷⁹ Hac ibadetini eda ederken, ibadeti bize emreden Rabbimizin rıza ve hoşnutluğunu kazanmak üzere, ihlasla yapmamız gerekir. Sırf dünyevi fayda ve menfaatleri gözetilerek yapılan bir ibadet ibadet olmaktan çıkar.

Hac aynı zamanda, hakiki kardeşliği gerçekleştirmek için en müsait ortamdır. Çünkü hac ibadeti süresince, devlet başkanından dilenciye, zenginden fakire, siyahtan beyaza, sarışından esmere kadar bütün insanlar aynı ortamı paylaşırlar.

Kutlu Nebî'nin: “Kim hac yapar, bu esnada cinsî temastan korunur, çirkin söz ve davranışlardan uzak durursa, annesinden doğduğu gündeki gibi günahlarından kurtulur.”¹⁸⁰ müjdesi vardır. Hz. İbrahim'in (a.s.) duası, Hacer'in teslimiyeti ve henüz küçük bir bebek olan İsmail'in (a.s.) hatırı için, Yüce Allah Zemzem'i, Mekke'ye hayat vermesi için ortaya çıkarmıştır.

ARAFAT BİR DUA YERİDİR

“Hac Arafattır, kim Cem yani Müzdelife gecesi fecrin doğmasından önce vakfeye yetişirse, haccı idrak etmiş demektir.”¹⁸¹

179 Ebu Davud, Menasik, 5; İbn Mace, Menasik, 1

180 Buhârî, Muhsar, 9,10; Nesâî, Hac, 4; İbn Mâce, Menâsik, 3; Dârimî, Menâsik, 7; Ahmed b. Hanbel, II, 229, 410, 484, 494.

181 Tirmizî, Hac 57, (889); Ebü Dâvud, Menâsik 69, (1949);Nesâî, Hacc 211, (5, 264); İbnü Mâce, Menâsik 37, (3015).

Arafat'ın öyle bir nûrânîliği ve orada yaşanan zamanın öyle bir derinliği vardır ki, o mukaddes mekânda bir kere bulunma bahtiyarlığına ermiş bir ruh, gayri hiçbir zaman bütün bütün mahvolmaz ve kesinlikle dünyeviler gibi ölmez.

Arafat bir dua yeridir. Arafat'ta insan, duanın, yakarışın en ürperticisine şahit olur. Hele ikinci sonrasına doğru, biraz da buruksu veda havasıyla edilen dualar, daha bir derinlikle hissedilir; sesler, soluklar, âdeta gökler ötesi meleklerin çılgınlıklarını hatırlatan bir enginlik ve duruluğa ulaşır.

Beraetlerin alındığı kutlu bir mekân olan Müzdelife, başka bir bakışla rûkûa nispetle secde seviyesinde Allah'a yakın olmanın ünvanı da sayılabilir. Mina, fedâkârlıkla şefkatin, emre itaatteki inceliği kavramakla muhabbetin beraberce yaşandığı yerde, semâvî bir kuşak, sımsıcak bir kucaktır. "Hac ibadetiyle ilgili bilgileri benden öğreniniz." buyuran Efendimiz, bu ibadetin nasıl yapılması gerektiğini ümmetine göstermiştir.

Müslümanlar, Allah'ın hidayetine tabi olarak örnek ümmet haline gelince, artık önderliğin İsrailoğullarından alınıp İslâm'a verilmesi gerekiyordu. İşte kiblenin değiştirilmesi bunu simgeliyordu. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), çoktan bu murad-ı ilâhîyi hissetmiş ve o yönde bekleyişe geçmişti.

Hacceden kimse Mekke-i Mükerrerme'de hac ile ilgili menasiki bitirdikten ve hacı olduktan sonra, Medine-i Münevver'e gider, Mescid-i Nebevi'yi ziyaret eder.

"Kim beni vefatımdan sonra ziyaret ederse, hayatımda ziyaret etmiş gibidir."¹⁸² 'Evimle minberim arası, cennet bahçelerinden bir bahçedir.'¹⁸³ "Bir kimse bana selam verince Cenab-ı

182 Ali el-Kari, Şerhu'ş-Şifa, 2/149

183 Buhari, Fezailu'l-Medine, 11; Müslim, Hac, 502

Hak bana ruhumu iade eder. Ben de o kimsenin selamını alır, mukabelede bulunurum.”¹⁸⁴

Hacca gideceklere sağlık, afiyet içinde gidip gelmeyi, gidip gelenlere tekrar gidebilmeyi, Allah’a verdiği sözde sadakat içerisinde ömrünü geçirmeyi niyaz ediyor; duaların makbul olduğu mübarek mekânlarda bizi de dualarına dahil etmelerini istirham ediyoruz.

---

184 Ebu Davud, Menassik, 96

İSTİFADE EDİLEN KAYNAKLAR

Abdullah Öz, *Mekke-Medine Tarihi ve Hac*, trc İst. Şamil Yay. 1982.

Aclûnî, İsmâil b. Muhammed, *Keşfu'l-hafâ ve müzîlü'l-ilbâs amme's-tehera mi-ne'l-ehâdis alâ elsineti'n-nâs*, Beyrut, 1408/1988, 3. baskı.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, *Müsned*, I-VI, Beyrut, ts.

Ahmed Naîm-Kâmil Miras, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi*, I-XII, Ankara, 1979, 5. baskı.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, I-X, Haydarâbâd, 1344-1355.

Bilmen, Ömer Nasuhi, *Büyük İslam İlmihali*, Bilmen Yay. İst.

Birgivî, Muhammediyye, Zeynuddin Muhammed b. Pîr Ali Muhyiddin el-Birgivî, *et-Tarîkatu'l-Muhamme-diyye*, İstanbul, ts.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil, *el-Câmiu's-sahîh*, I-VIII, (İstanbul, 1315'den ofset.)

Canan, İbrahim, *Hadis Ansiklopedisi, Kütüb-i Sitte*, (1-18), Feza Gazetecilik, Akçağ Yayınevi, İst.

Çakan, İsmail Lütfi Çakan, *Riyazü's-Salihin*, Terc, Peygamberimizden Hayat Ölçüleri, 1-8) Erkam Yayınları, İst.)

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman b. Fadl b. Behrâm, *Sünenü'd-Dârimî*, I-II, Dimaşk, 1349.

Davudoğlu, Ahmed Davudoğlu, *Sahîh-i Müslim Terceme ve Şerhi*, I-XI, İstanbul, ts.

Deylemî, Ebû Şucâ Şîreveyh b. Şehrdâr b. Şîreveyh, *el-Firdevs bi Me'sûri'l-Hitâb*, I-VI, Beyrut, 1406/1986.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdî es-Sicistânî, *Sünen*, I-II, Mısır, 1371/1952.

Elmalılı, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, I-IX, İstanbul, ts.

Fîrûzâbâdî, Muhammed b. Ya'kûb el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, Beyrut, 1407/1987.

Gülen, M. Fethullah, *Asrın Getirdiği Tereddütler*, (1-4).

..... *Fasıldan Fasıla*, Nil Yayınları, İzmir 1995.

..... *İnancın Gölgesinde*, Nil Yayınları, İzmir 1996.

..... *İnsanlığın İftihar Tablosu Sonsuz Nur*, İzmir, 2000.

..... *Yeşeren Düşünceler*, Nil Yay. İzmir, 2003.

Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, (Çev: Salih Tuğ), İrfan Yayımcılık, İst. 1991

Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh en-Nisâbûrî, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, I-IV, Haydarâbâd, 1334-1342.

Hatipoğlu, Haydar Hatipoğlu, *Sünen-i İbn Mâce Terceme ve Şerhi*, I-X, İstanbul, 1982-1983.

Heysemî, Nureddin Ali b. Ebî Bekr, *Mecmeu'z-zevâid ve menbeu'l-fevâid*, I-X, Kahire, 1352.

İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *Hedyü's-sâri Mukaddimetu Fethu'l-bâri*, Beyrut, 1414/1993.

İbn Hişâm, Cemâlüddin Abdulmelik, *es-Sîratü'n-Nebeviyye*, Dâr-u İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, Mısır ts.

İbn Kesîr, Ebu'l-fidâ İsmail b. el-Hatîb Ebû Hafs Amr b. Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm*, thk. Muhammed İbrahim el-Benna, Muhammed Ahmed Âşûr, Abdülaziz Çuneym, I-VIII, İstanbul, 1984.

..... Muhtasar-ı Tefsîr-u İbn Kesîr, Dâru'l-Ensâr, İst. 1987.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvînî, *Sünen*, I-II-Mısır, ts.

İbn Manzûr, Ebû Fadl Cemâluddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Manzûr, *Lisânul-Arab*, I-XV, Beyrut, ts.

İlmihal, İman ve ibadetler, (İSAM), İst. 1998.

Kâdı İyaz, Kâdı İyâz b. Mûsâ el-Yahsubî el-Endülusî, *eş-Şîfa bi Ta'rîfi Hukûkî'l-Mustafa*, I-II, Dımaşk 1392.

Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmî'l-Ku-r'ân*, I-IX, Kahire, ts.

Miras, Kâmil, (1376-1957) *Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*, I-XII, ilk üç cildi Ahmet Naim (v.1353/1934) tarafından hazırlanmıştır. İst. 1928-1948, IB.

Malik b. Enes, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes, *el-Muvatta*, I-II, İstanbul, 1401/1981.

Mansur Ali Nâsîf, *et-Tâcu'l-câmi li'l-usûli fi ehâdîsî'r-Resûl*, I-V, Mısır, 1381/1961'den ofset.

Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, trc. Muhammed Han Kayanî ve dğr. I-VII, İstanbul, 1987.

Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâburî, *Sahîhu Müslim*, I-IV, thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî, Mısır, 1374/1955.

Necmettin Şahiner, *Son Şahitler*, (1-4) Nesil Yay. İstanbul.

Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali b. Bahr b. Sinan b. Dinâr en-Nesâî, *es-Sünen*, I-VIII, İstanbul, 1992.

Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahya b. Şeref en-Nevevî, *el-Minhâc fî Şerhi Sahîhi Müslim İbnî'l-Haccac*, Beyrut, I-XVIII, 1415/1995, 2. baskı

..... *Riyazü's-Salihin*, Daru'l-Memun littüras, 1979;

Said Nursî, *Risale-i Nur Külliyyatı* (1-2) Nesil Yayınları, İstanbul 1996

..... *Sözler*, Işık Yayınları, İstanbul 2004

Yıldırım, Suat, *Kur'ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meâli*, Işık Yay. İst.2004.

Suyûtî, Celâluddin Abdurrahman b. Ebî Bekr es-Suyûtî, *el-Câmiu's-sağîr fî ehâdisi'l-beşîr ve'n-nezîr*, I-II, Beyrut, 1401/1981.

Şâfiî, Muhammed b. İdris eş-Şâfiî, *er-Risâle*, Kahire, 1388/1969.

Şâtîbî, Ebû İshâk İbrahim b. Mûsâ b. Muhammed el-Lehamî eş-Şâtîbî el-Garnâtî, *el-İ'tisam*

..... *el-Muvâfakât*, trc. Mehmet Erdoğan, İstanbul, 1990-1993.

Tirmizî Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre et-Tirmizî, *el-Câmiu's-sahîh*, thk. Abdülvehhâb Ubeyd el-Latîf, I-V, Kahire, 1384/1964.

Zehebî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymaz, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, thk. Şu'ayb Arnavut ve dğr. I-XXV, Beyrut, 1401/1981-1405/1988.

Zuhaylî, Vehbe, *et-Tefsîru'l-Münîr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1991.
..... *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, Feza Yayıncılık, Terc. Heyet, (1-10), İst. 1994.